

**Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Факультет аграрної економіки і менеджменту
Кафедра обліку і правового забезпечення агропромислового виробництва**

ГОЛОВЕНЧАК Галина Дмитрівна

**Обліково-аналітичне забезпечення ефективності виробництва продукції
рослинництва**

спеціальність 8.03050901 – “Облік і аудит”

магістерська програма – Облік і правове забезпечення агропромислового виробництва

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

**Виконала студентка групи
ОПЗм–51
Г. Д. Головенчак**

**Науковий керівник:
д.е.н, доцент Пуцентейло П.Р.**

Дипломну роботу допущено
до захисту
“___” _____ 2015 р.
Завідувач кафедри
Р.Ф. Бруханський

ЗМІСТ

ВСТУП	11
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА	
	15
1.1 Економічна сутність ефективності виробництва.....	15
1.2 Аналіз показників ефективності виробництва.....	25
1.3 Методика проведення калькуляції собівартості продукції	35
Висновки до розділу 1	45
РОЗДІЛ 2 ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ПАП «ДЗВІН»	
	47
2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства.....	47
2.2 Організація первинного обліку на підприємстві	57
2.3 Синтетичний та аналітичний облік виробництва продукції рослинництва	67
2.4 Калькуляція собівартості продукції рослинництва.....	74
Висновки до розділу 2	81
РОЗДІЛ 3 АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ	
	83
3.1 Аналіз структури та динаміки собівартості продукції рослинництва.....	83
3.2 Аналіз динаміки показників ефективності виробництва продукції рослинництва.....	93
3.3 Основні напрямки зниження собівартості продукції рослинництва та підвищення економічної ефективності.....	103
Висновки до розділу 3	113
РОЗДІЛ 4 ОХОРОНА ПРАЦІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ.....	
	115
4.1 Правові та організаційні основи з охорони праці.....	115
Висновки до розділу 4	123
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	125
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	129

ВСТУП

Актуальність теми. Сільське господарство у національній економіці займає особливе місце: воно призначено задовольняти зростаючі потреби населення країни в продуктах споживання, а промисловість в сировині та виробляє різну продукцію для експорту. Сільське господарство залишається основним джерелом постачання населення продуктами харчування. Біля 3/4 споживчих матеріальних благ населенням – це продукти сільського господарства безпосередньо або їх промислової переробки.

Перехід до нових умов господарювання на основі ринкових відносин загострює проблему підвищення економічної ефективності виробництва. Для підприємства, організації, селянина чи фермера важливо знати не тільки обсяг виробленої продукції, а й скільки витрачено матеріальних засобів і праці, яка собівартість цієї продукції, наскільки ефективна та чи інша галузь виробництва. Собівартість продукції (робіт, послуг) є вартісним вираженням витрат підприємства на виробництво і реалізацію. В умовах ринкової економіки рівень виробничої собівартості є основою для формування цін і рентабельності продукції. Таким чином, зниження собівартості при незмінних обсягах виробництва є важливим фактором збільшення власного капіталу. Але, при цьому, головним завданням обліку є не штучне зниження собівартості, а її достовірне відображення.

У розробку теорії і практики обліку витрат і виходу сільськогосподарської продукції значний внесок зробили І.О. Бєлий, Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, В.М. Жук, Г.Г. Кірейцев, Ю.Я. Литвин, В.Г. Лінник, В.В. Сопко, Л.К. Сук, П.Т. Саблук, Л.С. Шатковська, В.О. Шевчук, В.П. Ярмоленко та інші.

Питанням ефективності виробництва продукції сільськогосподарського підприємства приділяли достатньо уваги як вітчизняні, так і зарубіжні вчені обліковці, а також практики (керівники підприємств, менеджери, фінансисти, бухгалтери та ін.). Проте ці питання настільки широкі і глибокі, що були і

залишаються актуальними для багатьох наукових пошуків. А тому, дослідження даної теми на сучасному етапі є актуальним.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних і методичних підходів та розробка пропозицій щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств, вивчення організації калькулювання собівартості продукції сільськогосподарського виробництва та визначення результатів господарської діяльності.

Для реалізації мети були поставлені такі завдання:

- здійснити узагальнення теоретичних та обґрунтування методичних основ ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств різних форм власності і господарювання в умовах ринкових перетворень;
- сформулювати визначення поняття «ефективність» та показників розрахунку ефективності;
- розкрити економічну суть калькуляції, методів калькулювання, собівартості і витрат виробництва;
- провести аналіз сучасного стану і основних тенденцій розвитку аграрного виробництва на основі ПАП «Дзвін»;
- дослідити організацію калькуляції собівартості продукції і склад статей калькулювання в ПАП «Дзвін»;
- визначити пропозиції щодо зниження собівартості продукції для аналізованого підприємства;
- обґрунтувати пропозиції щодо підвищення ефективності діяльності сільськогосподарського підприємства.

Об'єктом дослідження є обліково-аналітичні процеси забезпечення ефективності виробництва продукції рослинництва у ПАП «Дзвін».

Предметом дослідження є система теоретичних, методичних та практичних аспектів, що стосуються собівартості продукції сільськогосподарського підприємства та ефективності виробництва.

Методи дослідження. Теоретичною та методологічною базою дослідження є діалектичний метод пізнання, законодавчі та нормативні акти

України, праці вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, рекомендації науково-дослідних установ та світова практика діяльності аграрних підприємств. У процесі дослідження використовувалися такі методи сучасного економічного і статистичного аналізу: абстрактно-логічний; статистико-економічний – для аналізу основних техніко-економічних і фінансових показників сучасного стану і ефективності господарювання в системі агропромислового виробництва; структурно-функціональний – для аналізу організаційно-економічних змін, що відбуваються в аграрній сфері в процесі ринкових трансформацій; економіко-математичний – для обґрунтування стратегії ефективного розвитку аграрних підприємств та прогнозних показників окремих рослинницьких галузей.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі узагальнено і критично проаналізовано основну наукову і методичну літературу з обраної теми дослідження, теоретичному і методичному обґрунтуванні основних напрямів удосконалення та підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва:

- обґрунтовано побудову обліку ефективності виробництва продукції рослинництва на засадах внутрішньогосподарського розрахунку у співвідношенні до факторів виробництва з метою посилення дієвості обліку, що дасть змогу раціонально розмістити пріоритети обліку та аналізу в управлінні витратами рослинництва у ПАП “Дзвін”;

- визначено особливості вибору методів обліку витрат та обчислення собівартості продукції, які повинні пов’язуватись із структурою управління і технологією виробництва продукції рослинництва;

- обґрунтовано підходи щодо формування обліково-аналітичної системи управління ефективністю діяльності сільськогосподарського підприємства, що забезпечує менеджерів та розширюють можливості аналітичного інструментарію оцінки впливу чинників на кінцеві результативні показники господарювання.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони спрямовані на створення сприятливих умов для підвищення ефективності

виробничого процесу сільськогосподарського підприємства шляхом вдосконалення організаційних форм і організаційно-економічного механізму виробництва.

Обсяг і структура роботи. Магістерська робота складається із вступу, чотирьох розділів, висновків і пропозицій, списку використаних джерел, додатків. Повний обсяг дослідження займає 126 сторінок комп'ютерного тексту. Робота містить 17 таблиць, 6 рисунків. Список використаних джерел налічує 105 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА

1.1 Економічна сутність ефективності виробництва

Ефективність являє собою складну економічну категорію, яка показує результат від виробничої діяльності підприємства.

Підвищення ефективності виробництва є основою прогресу, тому стан сучасного розвитку економіки вимагає від суб'єктів підприємницької діяльності відповідально підходити до оцінки ефективності господарювання. Основним показником, який займає велике значення в оцінці ефективності діяльності підприємства та ступені досягнення кінцевої мети, є показник прибутку. Будь-яке підприємство функціонує завдяки здатності відтворювати достатню кількість прибутку для забезпечення його діяльності та розширення його сфери впливу. При підвищенні показника ефективності підприємству потрібно звернути увагу на те, що із певними вигодами також можна зазнати певних втрат, тому потрібно зважити цінність одного та іншого. Для досягнення успіху та поставленої мети необхідно велику увагу звернути на суму витрат, яку потрібно знижувати, але при цьому якість продукції не повинна погіршитись.

Виробництво в галузі сільського господарства має свої особливості. При виробництві того чи іншого виду продукції сільськогосподарські підприємства використовують взаємодію таких чинників: предметів праці, засобів праці, персоналу (робочої сили), землі. Для виготовлення продукції робочий персонал, за допомогою відповідних засобів виробництва, впливає на предмети праці і отримує суспільно корисну продукцію, або виробничі чи побутові послуги. Відповідно до цього можна зробити висновок, що для виробництва продукції чи надання послуг необхідні витрати живої та уречевленої праці. Результати

виробництва залежать від потенціалу робочої сили, його кваліфікації та масштабів застосовуваних засобів виробництва.

Проблема ефективності виробництва завжди займала велике місце. Розв'язком цього питання займається багато вчених економістів. Однак досі не існує єдиної точки зору, щодо вимірювання цього показника.

Ірина Бойчик вважає, що ефективність виробництва являє собою узагальнююче та повне відбиття підсумкових результатів діяльності, із використанням засобів праці, предметів праці і робочої сили на суб'єкті господарської діяльності за відповідний період часу [42, с. 400].

За О.С. Іваніловим суть ефективності виробництва відображається у комплексному відбитті кінцевих результатів використання засобів виробництва і робочої сили за певний проміжок часу [40, с. 643].

За Андрійчуком ефективність являє собою економічну категорію, за якою відображають співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, при чому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси) [1, с. 397].

Економісти зарубіжних країн також досліджують ефективність виробництва, хоча під даним показником застосовують інший термін – продуктивність системи виробництва і обслуговування. Він відображає ефективне застосування ресурсів для виробництва відповідного виду продукції, товару чи послуги. Під ресурсами розуміють засоби та предмети праці, робочу силу, капітал, енергію, інформацію, земельні ресурси тощо.

Отже, можна зробити висновок, що ефективність виробництва можна визначити при співвідношенні результату, отриманого при виробництві продукції та витрат на його досягнення.

Оцінка ефективності в сільському господарстві має свої особливості, оскільки важливе значення при вирощуванні різних сільськогосподарських культур має земля, її родючість, а в тваринництві – продуктивність тварин.

Для підвищення урожайності підприємству слід нести певні затрати, необхідно застосовувати ефективні системи обробітку ґрунту, новітні технології, добрива, що в своє чергу впливають на ефективність виробництва. В тваринництві на продуктивність тварин впливає правильно складений раціон та введення нових, більш продуктивних порід тварин.

У нашій країні сільське господарство займає велике значення, завдяки родючим ґрунтам підприємства мають змогу вирощувати значний обсяг сільськогосподарської продукції, але для підвищення ефективності необхідно оновлювати виробничий фонд, техніку обробітку ґрунту, закупляти новітню технологію, яка необхідна для зменшення витрат на вирощування продукції та підвищення урожайності. Кваліфікація працівників також відіграє важливе значення, тому велику увагу потрібно звернути на перекваліфікацію кадрів, необхідність якої виникає під впливом науково-технічного прогресу.

Підвищення економічної ефективності сільського господарства в свою чергу сприяє збільшенню доходів підприємства, завдяки яким можна підвищити заробітну плату працівникам, розширити та вдосконалити виробництво, поліпшити умови праці.

В сільському господарстві, при вирощуванні продукції рослинництва, економічна ефективність визначається як кількість одержаної продукції з гектара земельної площі, в тваринництві як кількість отриманої продукції від однієї голови худоби, при найменших затратах на виробництві одиниці продукції. Ефективність також включає такий показник, як якість продукції, що також займає велике значення. Підвищення якості продукції вимагає додаткових витрат праці та коштів.

Розвиток агропромислового сектору економіки та подальше його зростання напряму залежить від ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств. Проте, слід пам'ятати, що при однаковій кількості затрачених на виробництво ресурсів суб'єкти господарювання можуть отримати різні результати та виражатись в різних формах – вартісних, натуральних. Тобто ефективність їхньої діяльності буде різною.

Відповідно до специфіки виробництва сільськогосподарських підприємств виділяють такі види ефективності: економічну, технологічну і соціальну.

Технологічна ефективність виражає кінцевий результат виробництва, який отримують при взаємодії між факторами виробництва. В галузі рослинництва основними показниками технологічної ефективності є: урожайність сільськогосподарських культур з одного гектара площі посіву даної культури та якість отриманої продукції. Якість виражається через вміст відповідних поживних цінностей в отриманій продукції. Наприклад, якість цукрових буряків залежить від вмісту в них цукру, якість насіння соняшнику відповідає виходу олії, якість зерна – залежить від вмісту білка тощо. Отже, для оцінки технологічної ефективності велике значення має валовий вихід сільськогосподарської продукції та посівна площа щодо відповідної культури. Для врахування якості сільськогосподарської культури можна розрахувати вихід поживних цінностей на один гектар площі посіву, шляхом множення відсотка виходу поживних цінностей відповідної культури на її урожайність.

Технологічна ефективність в свою чергу впливає на економічну ефективність, шляхом створення постійних витрат. Вона відображає особливості кожного господарства, які пов'язані із застосуванням засобів виробництва.

Економічна ефективність виражається у вартісних показниках, які розраховують співвідношенням ресурсів та результатів виробництва.

Економічна ефективність на сільськогосподарському підприємстві повинна в повній мірі відображати різні сторони їхньої діяльності. Зокрема раціональне використання землі за показниками загального ефекту, які знаходять з розрахунку одного гектара земельної площі та показники ефективності виробництва, які показують якою ціною підприємство отримує певний ефект.

Економічна ефективність являє собою систему показників, що показують взаємозв'язок між затраченими ресурсами, які використовують на виготовлення

продукції чи надання послуг та обсягом отриманих результатів від виробничого процесу. Якщо при сталих затратах ресурсів вихід продукції збільшується, то ефективність роботи підприємства в свою чергу також підвищується. Якість продукції не має знижуватись та повинна відповідати певним вимогам.

Для економіки держави підвищення економічної ефективності виробництва має важливе значення, оскільки від нього залежить добробут суспільства в цілому. Із підвищенням економічної ефективності виробництва певної сільськогосподарської культури підприємство отримує більший дохід. При цьому вихід продукції із одиниці витрат підприємства збільшується, що призводить відповідно до одержання вищого доходу [21, с. 61].

Збільшити вихід продукції можна за допомогою зменшення затрат праці та ресурсів на виробництво одиниці продукції. Коли підприємства починають виробляти та реалізувати більший обсяг продукції, вони отримують більші доходи, підвищується рентабельність господарської діяльності, знижується собівартість, тому підприємство може збільшити заробітну плату працівникам, оновити технологічну базу виробництва, розширити площу вирощування культур тощо. Тому можна зробити висновок, що за допомогою підвищення ефективності можна збільшити обсяг отриманої продукції сільськогосподарському підприємству, а через зниження її собівартості рівень роздрібних цін на ринку також знижується, що сприяє збільшенню купівельної спроможності населення та більш повного задоволення їхніх потреб, тому сприяє покращенню соціального стану населення.

Соціальна ефективність включає в себе збільшення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості, зменшенні тривалості робочого дня, покращення умов праці, зменшенні шкідливих речовин, що негативно впливають на екологію навколишнього середовища і відповідно на здоров'я людей, забезпечення охорони праці тощо. Наслідки покращення ефективності, за рахунок введення у процес виробництва новітньої технології, застосування різних хімічних речовин для підвищення врожайності можуть мати негативні

наслідки такі, як погіршення екології навколишнього середовища, підвищення показника безробіття, посилення інфляції.

Соціальну ефективність вимірюють показниками: питомої ваги прибутку, яку направляють на заходи соціального спрямування, в загальному обсязі чистого прибутку; обсяг даного показника прибутку, розмір якого припадає на одного середньорічного працівника.

Економічна ефективність становить матеріальний та фінансовий фундамент для розв'язку різних проблем соціального характеру. Соціальна ефективність залежить від економічної та буде підвищуватись із її ростом. Ріст соціальної ефективності являється метою сільськогосподарських підприємств. На даний момент дослідження даного питання потребує більшої уваги. При розв'язанні проблеми підвищення соціальної ефективності виникає багато проблем. В основному серед них виділяють: відсутність методики, щодо визначення рівня даного показника, складність соціальних питань, відсутність зосередження науковців навколо вирішення даного питання [63, с. 62].

Отже, ефективність виробництва можна підвищувати шляхом збільшення кількості виробленої продукції на одиницю фінансових, трудових та матеріальних витрат, відповідно прибуток та рентабельність підприємства зростає. Вона виражається за допомогою різних показників, які дають змогу оцінити діяльність господарств.

При формуванні системи показників, що відображають ефективність виробництва потрібно дотримуватись таких принципів:

- встановлення взаємозв'язку між критерієм і системою показників ефективності виробничої діяльності підприємства;
- формування ефективності застосування усіх наявних ресурсів господарства;
- здійснення управління на усіх ланках виробничого процесу за допомогою сформованих показників ефективності;
- застосування стимулюючої функції даними показниками при використанні фондів для підвищення ефективності виробничої діяльності.

За наведеними принципами формується система показників ефективності виробництва, які в свою чергу поділяються на види.

В залежності від місця одержання відповідного ефекту, визначають локальну (госпрозрахункову) і народногосподарську ефективність. Певний результат, що отриманий в результаті сільськогосподарської чи іншої діяльності підприємства і в результаті якого дане підприємство отримає певну вигоду, відноситься до локальної (госпрозрахункової) ефективності. Якщо на даному підприємстві виробництво продукції чи надання відповідної послуги вимагає більших витрат ресурсів, а на іншому підприємстві її споживання пов'язане з меншими експлуатаційними витратами, то ця ефективність відноситься до народногосподарської, тобто спільного ефекту у сфері споживання та виробництва відповідного виробу (послуги).

За ступенем збільшення ефекту розрізняють первісну і мультиплікаційну ефективність [23, с. 214].

Під первісною ефективністю розуміють ефект, який є початковим і його одержують завдяки виробничому процесу підприємства, через впровадження нової техніки, запровадження більш прибуткових організаційних заходів.

При здійсненні сільськогосподарської діяльності, первісна ефективність зустрічається при впровадженні на даному підприємстві нових організаційних чи технічних заходів, також при впровадженні на підприємство нової, покращеної технології. Але, оскільки підприємство багаторазово використовує такі заходи, а також інші підприємства використовують дані заходи, то початкова ефективність може неодноразово повторюватись. Тому для підприємств важливе значення мають визначення і оцінка «мультиплікаційної ефективності», вона також має свої форми прояву. Серед них виділяють: дифузійний ефект, резонансний, ефект «стартового вибуху», супровідних можливостей та акселерації.

Дифузійний ефект виникає при введенні на підприємство певного нововведення, яке може стосуватись технічної, організаційної, економічної або соціальної сфери. Якщо нововведення є ефективним його починають

застосовувати інші підприємства і воно проникає в різні галузі, в цьому випадку твориться мультиплікація даного ефекту.

Створення резонансного ефекту відбувається, якщо в галузі певної сфери вводять новий захід організаційного, технічного чи економічного характеру і воно розвиває інші явища виробничої сфери.

Ефект «стартового вибуху» виникає при лавиноподібним збільшенні ефекту щодо певної галузі чи сфери господарювання. Вона відбувається при поступовій реакції.

Ефект акселерації виникає під час використання певного позитивного результату, який поширюється прискореними темпами.

Між формами мультиплікаційної ефективності виникають певні межі, які можуть бути умовними, відносними, рухливими. Усі форми, при практичній реалізації того чи іншого управлінського рішення, створюють загальний інтеграційний ефект [24, с. 216].

Синергійна ефективність виражається у комбінованому впливі інноваційного процесу на фінансову діяльність підприємств. При цьому відбувається перевищення ефекту над арифметичною сумою впливу на господарську діяльність окремо, щодо кожної інновації. При цьому вплив інновації підсилює дію інших факторів.

За метою визначення ефективність поділяють на абсолютну та порівняльну.

Абсолютні величини за одиницями виміру поділяються на:

- а) натуральні — т, км;
- б) умовно-натуральні — умовне паливо;
- в) трудові — людино-година, людино-день;
- г) комплексні — т-км;
- д) вартісні — грн., коп.

Абсолютні показники в свою чергу поділяються на індивідуальні і сумарні. Вони виражають величину показника в трудових, вартісних і натуральних вимірниках.

Індивідуальні величини являють собою показники, що відносяться до певних одиниць, наприклад працівників, календарних періодів, підрозділів підприємства.

Показники, що характеризують суб'єкт господарювання в цілому називаються сумарними.

Відносний показник відображає відношення між величинами і показує яку частку від другої становить перша, або у скільки разів розмір першої величини більший або менший за другу.

Для підвищення ефективності виробництва велику увагу слід звернути на класифікацію чинників її зростання відповідно до певних ознак. Чинники зростання ефективності класифікують за такими ознаками:

- за видом витрат та ресурсів;
- за спрямуванням виробництва щодо його вдосконалення та розвитку;
- за місцем реалізації в управлінні процесом виробництва.

При групуванні відповідно до першої ознаки формуються джерела, які сприяють підвищенні ефективності: зниження зарплатомісткості продукції із одночасним підвищенням продуктивності праці, зниження фондомісткості та матеріаломісткості виробництва, та раціональне використання природних ресурсів.

При застосуванні даних джерел для підвищення ефективності виробництва здійснюють заходи, які сприяють вдосконаленню діяльності підприємства та його розвитку.

Основними заходами є: вдосконалення організаційного процесу, підвищення мотивації працівників, застосування новітньої більш ефективної техніки на підприємстві, оновлення матеріально-технічної бази, підвищення рівня механізації на підприємстві, створення більш якісної та конкурентоспроможної продукції.

Отже, під ефективністю розуміють категорію, яка являє собою відношення одержаних результатів до затрачених ресурсів на їх формування.

На нашу думку, сукупність факторів, що впливають на рівень ефективності сільськогосподарських підприємств можна поділити на дві групи: фактори внутрішнього середовища та фактори зовнішнього середовища (рис. 1.1.).

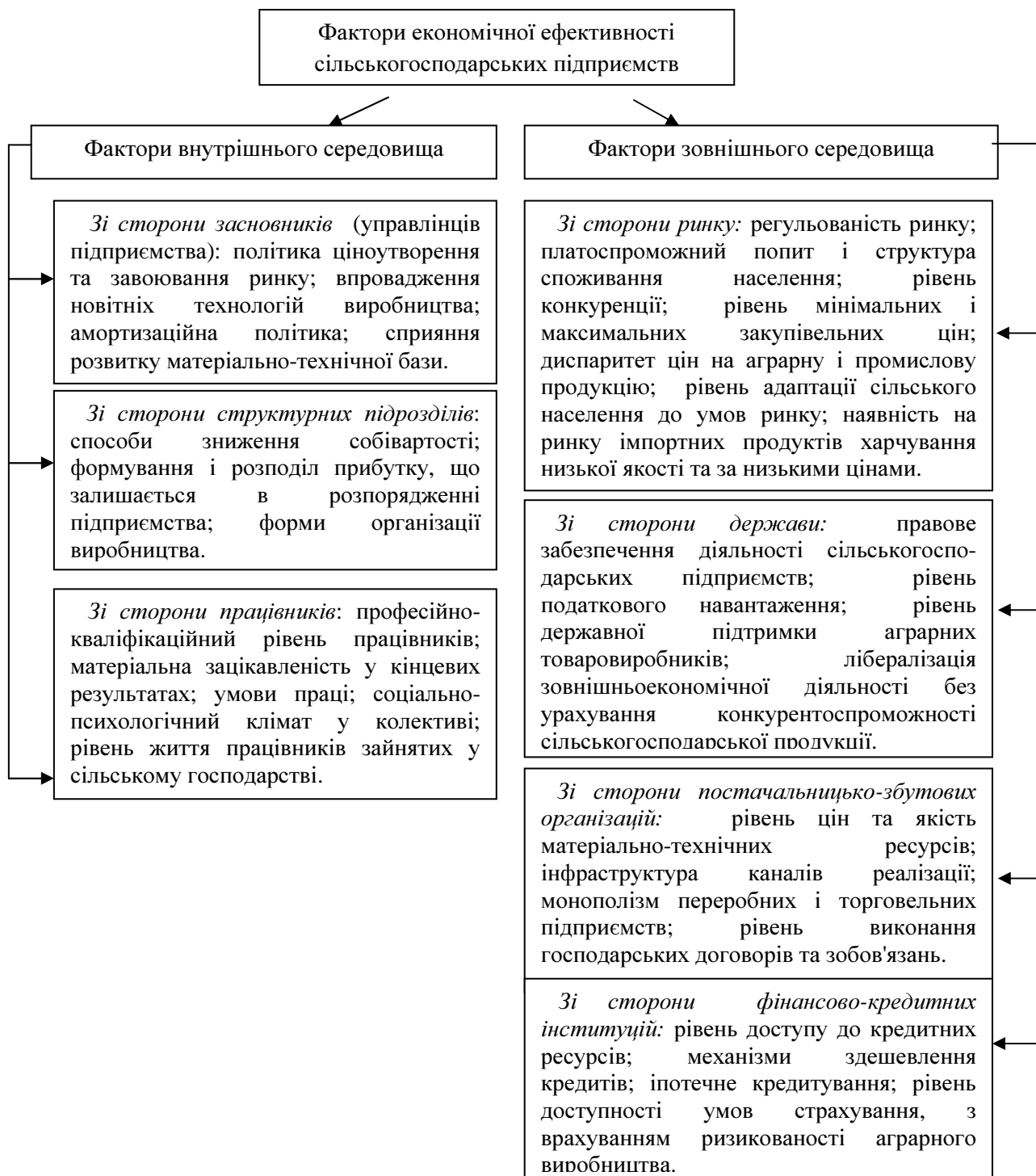

Рис. 1.1 Фактори, що забезпечують ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств

Одним із головних показників, що відображає ефективність виробництва є рентабельність. Підприємство при реалізації продукції, товарів, робіт та послуг отримує виручку, за допомогою якої покриває витрати на її виробництво та отримує прибуток, що є основним джерелом розширення господарської діяльності.

Тому ефективність можна вважати фактором досягнення прибутку із забезпеченням фінансової сталості та платоспроможності, щодо кожного етапу розвитку господарства, при оптимальному співвідношенні рентабельності та ризику.

1.2 Аналіз показників ефективності виробництва

Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції, товарів, робіт і послуг безпосередньо пов'язана з ефективністю виробничої діяльності господарства. Вона регулює відносини між різними сторонами виробничого процесу, які зацікавлені у підвищенні ефективності виробництва, його розширенні, зниженні витрат на одиницю продукції, та підвищенні якості продукції. Тому ця економічна категорія відображає взаємозв'язок між учасниками виробничого процесу та результатами його діяльності, факторами, які використовувались при створенні сільськогосподарської продукції, товарів, робіт, чи послуг. Ефективність відображає кінцеві результати діяльності при створенні взаємодії трудових ресурсів та засобів виробництва за відповідний проміжок часу.

Вітчизняними науковцями та науковцями світу, було представлено різні показники для розрахунку економічної ефективності. Велику частину наведених показників застосовують для виконання поставлених завдань, хоча є багато показників відношення до яких неоднозначне. Одним показникам надають велику увагу, а деякі взагалі не сприймають як такі, що можуть дати адекватну оцінку результатам виробничої діяльності підприємства.

Для кращого розуміння поняття економічної ефективності необхідно визначити такі категорії, як «ефективність» та «ефект».

Ефект являє собою показник, що відображає результати певного виробничого процесу. Це результат затрат праці направлений на виготовлення різної продукції.

При визначенні результату, потрібно врахувати витрати на його досягнення. Також необхідно звернути увагу на те, що один і той самий рівень ефекту може бути отриманий із різними затратами у різних підприємствах, а також при однокових витратах можна одержати різний результат. Тому для розрахунку відносного розміру одержаного результату, слід порівнювати результати із витратами. Дане порівняння являється основою економічної ефективності. Отже, можна зробити висновок, що ефективність відображає ступінь ефекту, оскільки при формуванні ефекту необхідно враховувати витрати.

Економічну ефективність можна визначити за допомогою такої формули:

Економічна ефективність = Кінцевий результат виробництва/ Витрати факторів виробництва [73, с. 459].

Критерієм економічної ефективності виробництва є національний дохід (чиста продукція), оскільки кінцевою метою виробництва є споживання продукції, яке може існувати завдяки національного доходу, тобто знову створеної вартості. Його збільшення говорить про підвищення продуктивності живої та уречевленої праці. Також при оцінці ефективності використовують відносний показник – розмір національного доходу в розрахунку на душу населення. Його використовують через те, що абсолютний показник національного доходу не може характеризувати економічну ефективність діяльності сільськогосподарських чи інших підприємств при виробництві різних видів продукції, товарів, робіт чи послуг.

При дослідженні досить складної і дискусійної категорії ефективності виробництва застосовують різні показники.

Показники економічної ефективності на підприємстві застосовуються з метою:

- спрямування його діяльності на шлях інтенсивного розвитку та підвищення рівня ефективності в майбутньому;
- удосконалення виробничого процесу через впровадження на підприємство новітньої техніки, покращення організації виробництва;
- створення необхідних умов для підвищення ефективності діяльності підприємства тощо.

Для оцінки ефективності виробництва на підприємстві застосовують натуральні та вартісні показники. Вихідними є їх натуральна форма — урожайність культур або продуктивність худоби [22, с. 153].

До вартісних показників ефективності відносять:

- обсяг одержаного прибутку;
- економія від зниження собівартості продукції або економія виробничих ресурсів;
- вартість реалізованої або товарної продукції;
- сума витрат на виробництво продукції;
- дохідність підприємства.

Натуральні показники виражаються в кілограмах, центнерах, тонах, гектарах тощо. До них відносять:

- урожайність сільськогосподарських культур;
- обсяг отриманої продукції тощо.

На обсяг валового збору сільськогосподарської продукції впливають такі два фактори:

- посівна площа;
- урожайність культур.

Важливим фактором, що впливає на обсяг валового збору є урожайність сільськогосподарських культур. Для підвищення життєвого рівня населення, збільшення обсягу виробництва продукції необхідно підвищувати урожайність сільськогосподарських культур та продуктивності худоби, за найменших

витрат. Але на ефективність виробництва також впливає якість тієї чи іншої продукції, що при однаковій урожайності може значно відрізнятись. Для підвищення урожайності підприємства використовують різні заходи такі, як: впровадження нових, більш продуктивних технологій для вирощування сільськогосподарських культур, застосування ефективних добрив для підвищення родючості землі, зміна системи обробітку ґрунту, збирання врожаю в найбільш оптимальні строки з найменшими втратами продукції тощо.

Підприємство, що виробляє сільськогосподарську продукцію, переводить її у вартісну форму, це необхідно для співставлення результатів підприємницької діяльності з витратами на вирощування продукції. Також це необхідно для створення товарно-грошових відносин, які також створюються за допомогою вартісних показників.

Під ефективністю розуміють складну економічну категорію, що охоплює загальнодержавний та галузевий рівні підприємства і знаходиться під дією зовнішніх та внутрішніх чинників, таких як економічні, правові, соціальні та ін.

Ефективність розподіляють на види: ефективність господарської діяльності, ефективність, щодо використання ресурсів підприємства, ефективність виробництва тощо. Тому відповідно до кожного виду використовують різні показники для вимірювання ефективності.

Ефективність господарської діяльності обчислюють діленням суми прибутку на сукупну величину ресурсів підприємства.

Ефективність затрат підприємства розраховують діленням прибутку на обсяг витрат, які відносять на виробництво.

До показників ефективності використання капіталу відносять:

- коефіцієнт ефективності капітальних вкладень – це показник, який обчислюють діленням суми прибутку на капітал підприємства. Отримуємо величину прибутку на 1 грн. капіталу. Даний показник ще називають коефіцієнтом рентабельності капіталу;

- показник рентабельності капіталу – це значення яке знаходять шляхом множенням коефіцієнта ефективності капітальних вкладень на 100;

- термін окупності капітальних вкладень – цей показник є оберненим до коефіцієнта ефективності капітальних вкладень. Дає уявлення про час за який капітальні вкладення окупляться і підприємство отримає прибуток.

Ефективність затрат обчислюють діленням обсягу реалізованої продукції до суми витрат виробництва. Також можна визначити коефіцієнт рентабельності витрат для цього суму прибутку ділять на витрати виробництва.

Наведені показники ефективності відображають рівень використання ресурсів.

Показники ефективності використання трудових ресурсів обчислюють діленням обсягом продукції, що реалізована підприємством чи суми прибутку на середньорічну кількість працівників, або на суму витрат віднесу на заробітну плату. Для більш детального аналізу даного показника необхідно визначити питому вагу витрат заробітної плати, щодо загальної структури витрат, частину приросту реалізованої продукції, яку отримали через підвищення рівня продуктивності праці, зміни кількості працівників тощо. До даної категорії відносять такі показники:

- продуктивність праці – обчислюється, як частка між показником вартості або кількості виробленої продукції та витратами живої праці, що відображається у кількості виконаних людино-годинах;

- фондоозброєність – обчислюється, як частка між показником середньої вартості основних фондів за відповідний період, до середньооблікової чисельності працівників за той самий період;

- зарплатомісткість продукції – визначається діленням обсягу оплати праці, до вартості виготовленої продукції за відповідний період.

Показники, що показують ефективність застосування оборотних засобів знаходять через розрахунок обсягу реалізованої продукції на 1 грн. оборотних засобів та діленням середньорічної вартості оборотних засобів на одноденну суму реалізованої продукції.

До них також відносять:

- коефіцієнт оборотності – визначається діленням вартості готової продукції (за гуртовими цінами) за відповідний період до середніх залишків оборотних фондів;
- коефіцієнт завантаження – являє собою показник обернений до коефіцієнта оборотності;
- тривалість обороту – обчислюється діленням кількості днів у періоді на коефіцієнт оборотності за відповідний період;
- рентабельність оборотних фондів – обчислюється діленням прибутку, одержаного за відповідний період, до середніх залишків оборотних фондів за той самий період.

До показників ефективності застосування основних засобів відносять:

- фондвіддачу, яку розраховують шляхом ділення обсягу реалізованої продукції на середньорічну вартість основних засобів;
- фондоозброєність, яку визначають діленням середньорічної вартості основних засобів на середньооблікову кількість працівників.
- рентабельність основних фондів – визначається діленням прибутку отриманого за рік, або певний період виробничої діяльності, до середньої вартості основних фондів;
- коефіцієнт інтенсивного використання обладнання – визначається діленням обсягу виробленої продукції за період виробництва на виробничу потужність обладнання у належних показниках;
- коефіцієнт змінності обладнання – визначається діленням обсягу відпрацьованих верстатів - змін на кількість одиниць обладнання.

До показників ефективності застосування поточних витрат відносять ефективність виробничих витрат суб'єктів підприємницької діяльності, являє собою виробничу та повну собівартість, їхню питому вагу в структурі ціни продукції, обсяг реалізованої продукції на 1 грн. витрат.

Показники ефективності використання ресурсів такі, як показник рентабельності визначають відношенням прибутку до витрат підприємства.

Серед показників економічної ефективності виділяють зворотні показники такі, як рентабельність підприємства, трудомісткість, фондомісткість, енергомісткість, матеріалоемність тощо.

Дані показники визначають ефективність застосування ресурсів і витрат.

З метою підвищення ефективності використання ресурсів індикаторами аналізу слід використовувати показники дохідності одиниці ресурсу:

- для земельних ресурсів – обсяг чистого доходу (виручки від реалізації) із розрахунку на 1 га сільськогосподарських угідь як узагальнюючий показник продуктивності земель. У деяких джерелах даний показник ще називають показником рівня використання землі, рівня інтенсивності сільського господарства;

- для трудових ресурсів - сума чистого доходу з розрахунку на 1 середньорічного працівника. Даний показник ще називають показником продуктивності праці;

- для матеріально - технічних ресурсів – сума чистого доходу на 1 грн. вкладеного капіталу. Звичайно для розрахунку цього показника беруть вартість активів підприємства, до яких належать необоротні активи (вартість основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових фінансових вкладень і незавершеного будівництва), а також оборотних активів що перебувають у сфері виробництва та обігу. В деяких джерелах даний показник називають коефіцієнтом використання активів [30, с. 166].

Основні показники економічної ефективності виробництва аграрного підприємства включають: виробництво валової продукції і валового доходу (окремо) по відношенню до витрат виробництва; чистий дохід, одержаний на одиницю проведених витрат; затрати праці на виробництво 1 ц продукції; собівартість 1ц продукції; одержаний прибуток на 1га і 1ц продукція та рівень рентабельності.

1) Економічна ефективність по відношенню одержаної валової продукції до витрат на її одержання дорівнює: валовій продукції поділеній на

поточні виробничі витрати (без амортизації) плюс коефіцієнт ефективності, помножений на основні фонди;

2) Ефективність виробництва продукції по відношенню валового доходу (чистої продукції) до витрат на його одержання визначається так: валовий дохід, поділити на поточні виробничі витрати (без амортизації) додати коефіцієнт ефективності, помножити на основні фонди. Валовий дохід дорівнює різниці між вартістю валової продукції і фондом відшкодування.

3) Чистий дохід знаходять за допомогою різниці між вартістю валової продукції та витратами на її виробництво, або різниці між валовим доходом і оплатою праці.

4) Економічна ефективність виробництва по відношенню чистого доходу до витрат на його одержання — це частка чистого доходу, на поточні виробничі витрати (без амортизації) плюс коефіцієнт ефективності, помножений на основні фонди.

5) Ефективність виробництва характеризується також кількістю валової продукції, валового і чистого доходу на 1 люд-год і в розрахунку на одного середньорічного працівника, зайнятого на виробництві [27, с. 458].

Для оцінки ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств велике значення мають такі показники, як прибуток та рентабельність, а також оцінка їх взаємозв'язку.

Для підвищення ефективності та якості роботи велике значення має аналіз прибутку і доходів, також в свою чергу аналіз дає орієнтир для пошуку шляхів його збільшення, та зміцнення фінансового стану підприємства.

Аналіз прибутку включає:

- оцінювання рівня виробництва за даний проміжок часу;
- рівень виконання плану;
- контроль за виконанням плану;
- виявлення заходів, які можуть слугувати для підвищення прибутковості діяльності підприємства та їх обґрунтування;

- виявлення факторів, що впливають на ці показники та їх вимірювання.

Ефективним може бути такий варіант розвитку галузі, за якого коливання результатів виробництва в окремі роки не впливають на пропозицію продукції, оскільки дефіцит ресурсів, що виник, повністю компенсується за рахунок створених раніше запасів та виявлених резервів. Основні напрями пошуку резервів підвищення ефективності діяльності підприємства узагальнено на рис.1.2.

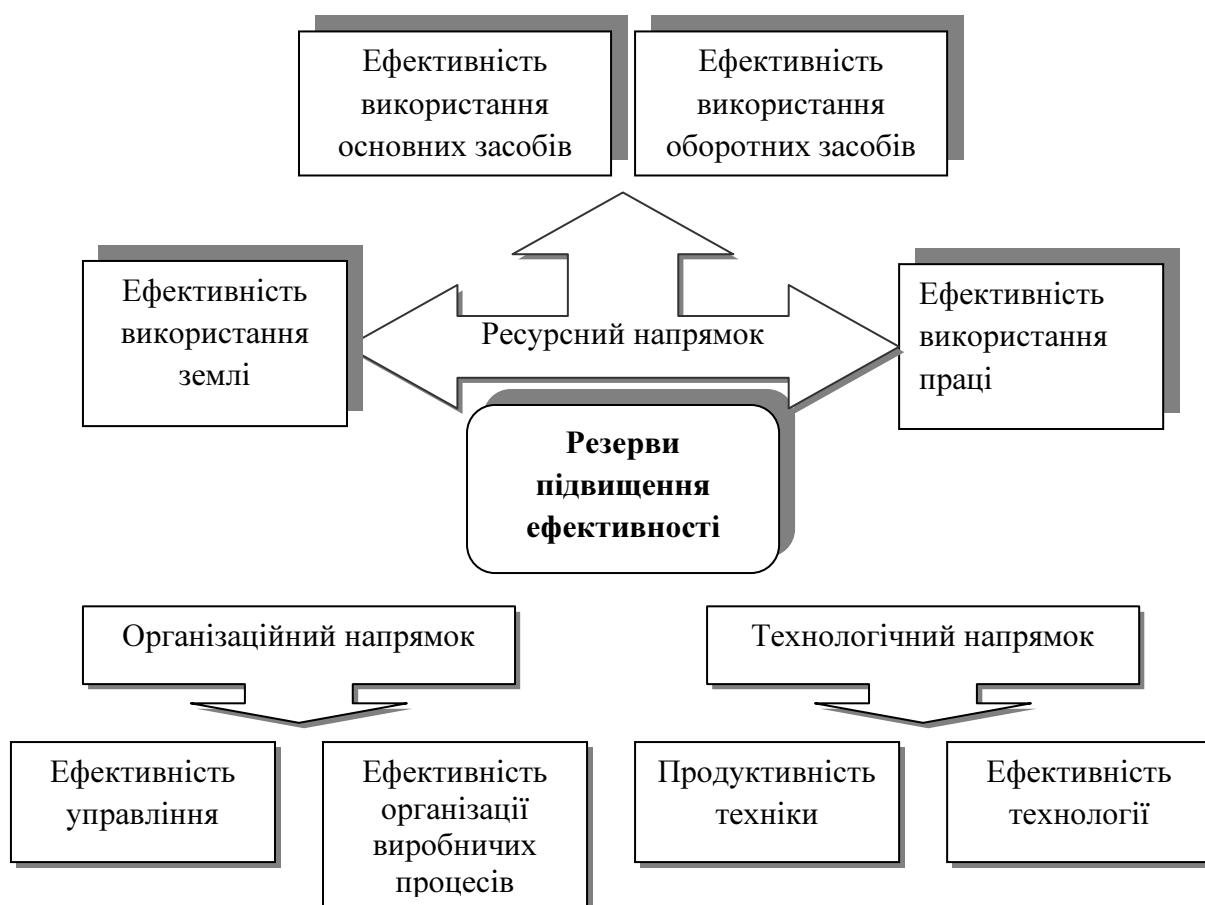

Рис.1.2 Резерви підвищення ефективності діяльності підприємства

Формування прибутку відбувається за рахунок:

а) прибутку, який підприємство отримує за рахунок реалізації продукції, виконання робіт і надання послуг, тобто прибуток від операційної діяльності, при його визначенні віднімають повну собівартість продукції від виручки на

реалізацію продукції (без урахування податку на додану вартість і акцизного збору);

б) прибутку, який отримано від продажу майна, матеріальних (основних фондів) і нематеріальних активів, цінних паперів інших підприємств тощо. Його визначають, як різницю між ціною продажу та балансовою (залишковою) вартістю об'єкта, який продається;

в) прибутку від позареалізаційних операцій – являє собою прибуток від спільної діяльності підприємств, проценти за реалізацію акцій, облігацій та інших цінних паперів, штрафи, що виплачуються при порушенні договірних зобов'язань іншими підприємствами, доходи від володіння борговими зобов'язаннями, роялті та ін. [26, с. 313].

Рентабельність являє собою показник, який узагальнює роботу підприємства та вказує на подальший шлях розвитку.

Рівень рентабельності — це відношення прибутку до суми матеріальних і трудових затрат на виробництво та реалізацію продукції (повної собівартості) [24, с. 155].

Щоб оцінити господарську діяльність підприємства, необхідно зробити відповідний висновок про рівень ефективності виробництва, тобто визначити рентабельність. Для цього потрібно порівняти прибуток, який отримало підприємство в процесі своєї діяльності з витратами або активами, які використовує господарство для створення нової продукції.

Рентабельність має декілька видів, тому при розрахунку цього показника слід звернути увагу на те, який саме прибуток і витрати використовують при розрахунках.

Їх можна поділити на такі види: рентабельність продукції, рентабельність господарської діяльності і рентабельність капіталу.

Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) можна обчислити в таких різновидах: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу.

При зміні різних економічних, технологічних, організаційних, елементів змінюється рівень ефективності виробництва, що відповідно веде до зміни показника рентабельності. Отже, необхідно визначити які фактори впливають на зміну показника рентабельності, його збільшення чи зменшення та підвищити показники ефективності роботи господарства, за рахунок плану розробленого відповідно до цих факторів.

При розробленні заходів, щодо підвищення ефективності діяльності даного підприємства, слід дотримуватись певних принципів:

- а) між системою показників, що характеризують ефективність виробництва, слід встановити взаємозв'язок;
- б) показники ефективності повинні займати велике значення в управлінні різними сегментами виробництва в господарстві;
- в) при виробництві сільськогосподарських культур, товарів, наданні послуг, слід раціонально використовувати усі види ресурсів підприємства;
- г) здійснення показниками ефективності стимулюючої функції при використанні заходів, щодо зростання ефективності виробництва, збільшення доходу того чи іншого господарства.

1.3 Методика проведення калькуляції собівартості продукції

Розрахунок собівартості продукції являється важливим та відповідальним етапом господарської діяльності підприємства.

Під собівартістю розуміють витрати, які можна віднести на відповідну сільськогосподарську культуру, а також на виконані роботи, або надані послуги [2, с. 34].

Калькуляція собівартості продукції проводиться відповідно до положення по плануванню, визначенні та калькуляції собівартості продукції, яке затверджене кабінетом міністрів України.

Відповідно до цього положення калькуляція собівартості сільськогосподарської продукції проводиться за такими принципами:

- єдність статей витрат;
- єдність об'єктів витрат;
- дотримання методики розподілу витрат на відповідні об'єкти.

Виробнича собівартість складається з таких витрат:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати [5, с. 286].

Для калькуляції собівартості продукції рослинництва застосовують різноманітні методи. Для проведення розрахунку собівартості продукції необхідно розрахувати витрати пов'язані з їхнім виготовленням, та визначити загальну кількість продукції, яку отримали в процесі виробництва. Щоб визначити собівартість одиниці продукції необхідно суму витрат поділити на загальну кількість продукції.

Види калькуляції можна поділити на такі види:

- планова – складається на основі планових витрат і планового обсягу виходу продукції;
- кошторисна – складається на основі кошторисних витрат і планового обсягу виходу продукції;
- нормативна – складається на основі існуючих норм використання засобів виробництва та робочого часу і нормативного обсягу виходу продукції;
- звітна – складається на основі фактичних витрат за звітний період і фактичного обсягу виходу продукції [88, с. 2].

Об'єктом калькуляції є окремий вид чи група однорідної продукції, певна робота або послуга, по яких вираховується собівартість.

В рослинництві об'єкти обліку можна об'єднати в чотири групи:

- 1) сільськогосподарські культури;
- 2) сільськогосподарські роботи;

- 3) витрати, які підлягають розподілу;
- 4) інші об'єкти.

До об'єктів першої групи відносять суму витрат, які пов'язують із вирощуванням конкретної культури під урожай поточного року. Сума витрат, яка відноситься на сільськогосподарські роботи урожаю майбутнього року, обліковується на об'єктах другої групи. У третій групі обліковується сама витрат, яку відносять до декількох об'єктів і підлягають розподілу (ремонт і амортизація основних засобів, витрати по зрошенню і осушенню та інші). Суму витрат по кормовиробництву обліковують у четвертій групі.

Оскільки галузь рослинництва носить сезонний характер і процес виробництва, щодо вирощування сільськогосподарських культур може займати більше одного року, тому в рослинництві виділяють три групи витрат:

- 1) минулих років під урожай поточного року;
- 2) даного року під урожай поточного року;
- 3) даного року під урожай наступних років.

Першу і другу групу витрат, на початку календарного року, фактично об'єднують – на відповідні аналітичні рахунки витрат урожаю поточного року списують витрати минулих років.

Сума витрат під урожай майбутніх років обліковується на окремих аналітичних рахунках по видах робіт, оскільки при здійсненні даних витрат неможливо визначити під вирощування якої культури їх слід віднести. Дані витрати переносять на наступний рік як залишок незавершеного виробництва. Наступного року суму витрат по посіву озимих культур переносять постатейно на відповідні аналітичні рахунки озимих культур урожаю поточного року.

Для правильного відображення витрат і розрахунку собівартості продукції рослинництва використовують різноманітні методи. При цьому необхідно отримати інформацію про ефективність використання, в процесі виробництва, грошових, матеріальних і трудових ресурсів в розрізі об'єктів і статей витрат.

Простий метод обліку витрат використовують при виробництві одного

виду продукції та при незначному обсязі незавершеного виробництва або відсутність його.

На більш складному виробництві застосовують різні методи обліку витрат: позамовний, попередільний, нормативний. Вибір методу обліку витрат залежить від технології виробництва та побудови внутрішньогосподарських економічних відносин.

Виробнича собівартість продукції за видами сільськогосподарських культур визначається:

- а) зерна, насіння соняшнику — франко-тік (франко-місце зберігання);
- б) соломи, сіна — франко-місце зберігання;
- в) цукрових буряків, картоплі, баштанних культур, овочів, маточників цукрових буряків, коренеплодів — франко-поле (франко-місце зберігання);
- г) плодів, ягід, винограду, листя тютюну, продукції лікарських та ефіроолійних культур і квітництва, овочів закритого Ґрунту — франко-пункт приймання (зберігання);
- д) соломки та трести льону, конопель — франко-пункт зберігання чи переробки (в підприємстві);
- е) насіння трав, льону, конопель, овочевих та інших культур — франко-пункт зберігання;
- є) зеленої маси на корм — франко-місце споживання;
- ж) зеленої маси на силос, трав'яного борошна, сінажу, гранул — франко-місце силосування, сінажування, виробництва борошна, гранул [69, с. 156].

Калькулювання собівартості соломи, гички, стебел кукурудзи і соняшнику, капустяного листя та іншої побічної продукції рослинництва визначають виходячи із розрахунково-нормативних витрат на збирання, транспортування, пресування, скиртування та інші роботи, пов'язані із заготівлею побічної продукції.

На протязі року продукцію рослинництва оприбутковують за плановою собівартістю. Наприкінці року визначається відхилення між фактичною і

плановою собівартістю і списується відповідно до каналів руху продукції рослинництва.

Суму відхилення списують по кредиту рахунка 23 «Виробництво» і по дебету рахунків 27 “Продукція сільськогосподарського виробництва”, 90 “Собівартість реалізації” та ін. При цьому запис робиться звичайний, якщо фактична собівартість продукції вища від планової, або методом ‘червоне сторно’ — у зворотному випадку.

В ПАП «Дзвін» розрахунок собівартості проводять за допомогою програми «1С:Бухгалтерія». За допомогою документа Калькуляція проводять списання витрат на виробництво, оприбутковують готову продукцію та обчислюють собівартість, відпускну ціну. Даний документ може бути таких видів: попередня калькуляція та Остаточна.

При списанні витрат на виробництво, обчисленні планової собівартості та оприбуткуванні готової продукції застосовують Попередню калькуляцію.

Даний документ також використовують для оформлення операцій, щодо списання матеріалів на виробництво, при цьому готову продукцію не оприбутковують на склад. Для виконання цієї функції потрібно поставити прапорець на строку Тільки списання матеріалів на виробництво.

Документ Попередньої калькуляції створюється із одночасним формуванням бухгалтерських проводок, щодо оприбуткування за плановою собівартістю.

На кінець року за рахунком 231 проводять списання виробничих витрат з використанням документа Остаточна калькуляція. За допомогою даного документа проводять коригування витрат відповідно до реальних даних в кінці року.

Документ Остаточна калькуляція також створюється із одночасним формуванням бухгалтерських проводок. Дані проводки бувають коригувальними, вони формуються за дебетом 27 рахунка та кредитом 23 рахунка.

На підприємстві ПАП «Дзвін» калькуляцію проводять з допомогою таких статей витрат:

- оплата праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- насіння та посадковий матеріал;
- добрива;
- засоби захисту рослин;
- робота та послуги;
- витрати на утримання основних засобів;
- загальновиробничі витрати;
- паливо та мастильні матеріали;
- загальновиробничі витрати;
- інші витрати.

На підприємстві при вирощуванні сільськогосподарських культур можемо отримувати 3 види продукції: основну продукцію, спряжену продукцію, побічну продукцію.

При калькуляції собівартості продукції рослинництва визначають:

- 1) собівартість 1 ц. основної продукції;
- 2) собівартість 1 ц. побічної продукції.

При калькуляції зернових культур визначають:

- 1) собівартість 1 ц. повноцінного зерна;
- 2) собівартість 1 ц. зерновідходів;
- 3) собівартість 1 ц. соломи.

Для проведення калькуляції собівартості по зернових культурах потрібно:

1) розрахувати кількість повноцінного зерна в зерновідходах, через множення кількості центнерів зерновідходів на відсоток повноцінного зерна в зерновідходах і ділимо на 100;

2) визначити весь обсяг чистого зерна, шляхом віднімання від валового збору, отриманого в ході виробничої діяльності зерна, кількість зерновідходів і додати повноцінне зерно в зерновідходах;

3) визначити суму витрат, яку відносять на зерно. Її розраховують шляхом віднімання від суми загального обсягу витрат, витрати, які відносять на соломку;

4) визначити собівартість 1 ц повноцінного зерна. Для цього суму витрат, яку відносять на зерно, ділять на обсяг центнерів повноцінного зерна;

5) визначити собівартість 1ц. зерновідходів. Її визначають множенням кількості центнерів повноцінного зерна в зерновідходах на собівартість 1 ц зерна та діленням цієї суми на кількість центнерів зерновідходів;

б) визначити собівартість 1ц. соломи. Для її розрахунку суму витрат, яку відносять на соломку ділять на кількість центнерів отриманої продукції соломи [16, с. 3].

При калькуляції собівартості продукції кукурудзи визначають:

- 1) собівартість 1 ц зерна кукурудзи;
- 2) собівартість 1 ц зерна кукурудзи в початках;
- 3) собівартість 1 ц стебел кукурудзи.

Для визначення собівартості 1 ц зерна кукурудзи необхідно перерахувати качани повної стиглості в сухе зерно, для цього застосовують коефіцієнт виходу зерна із качанів в даному господарстві. Після цього визначають суму витрат, щодо зерна кукурудзи шляхом віднімання суми затрат, яку відносять на стебла кукурудзи від загальної суми витрат на вирощування даної культури. Тепер можна визначити собівартість кукурудзи шляхом ділення витрат на зерно на обсяг одержаного зерна кукурудзи. За потребою можна обчислити собівартість 1 центнера кукурудзи в качанах.

Для визначення собівартості 1 ц насіння соняшника ділять суму витрат, яку відносять на насіння на отриманий обсяг продукції насіння в центнерах. Для визначення цієї суми потрібно від загальної суми затрат, на вирощування соняшника, відняти суму витрат, яку відносять на побічну продукцію (кошики, соняшничиння).

При калькуляції собівартості цукрових буряків визначають:

- 1) собівартість 1ц. коренеплодів;

- 2) собівартість 1ц. гички цукрових буряків.

Щоб визначити собівартість 1 ц коренів цукрових буряків суму витрат, яку відносять на коренеплоди ділять на обсяг одержаних коренів у центнерах. Для визначення суми витрат щодо коренеплодів, витрати, які відносять на гичку цукрових буряків, віднімають від загальної суми витрат. При калькуляції даної продукції можна визначити собівартість 1 ц гички. Для її розрахунку необхідно поділити суму витрат, яку віднесли на гичку, на обсяг гички цукрових буряків в центнерах [89, с. 3].

При визначенні собівартості картоплі визначають:

- 1) собівартість 1 ц стандартної картоплі;
- 2) собівартість 1 ц нестандартної картоплі.

Щоб визначити собівартість 1 ц стандартної картоплі від сукупного обсягу витрат на виробництво даної продукції потрібно відняти суму витрат щодо нестандартної картоплі, оціненої за собівартістю кормових буряків із врахуванням їхньої поживності. Потім визначають собівартість 1 ц стандартної картоплі, шляхом ділення суми витрат, яку відносять на дану продукцію, на загальний обсяг стандартної картоплі в центнерах [86, с. 6].

При калькуляції собівартості продукції овочів закритого ґрунту затрати розподіляються:

- 1) в парниках прямо-пропорційно кількості рамо-днів. Кількість рамо-днів визначається шляхом множення кількості парникових рам, зайнятих розсадою, на тривалість їх вегетаційного періоду;
- 2) в теплицях затрати розподіляються між окремими видами овочів, прямо-пропорційно квадратним метро-дням. Кількість квадратних метро-днів визначається шляхом множення площі, яка зайнята під певними овочевими культурами, на кількість днів їх вегетаційного періоду.

При калькуляцію собівартості овочів відкритого ґрунту затрати розподіляються прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації різних культур овочів. В підприємстві, яке не спеціалізується на вирощуванні овочів відкритого ґрунту, від загальної суми витрат віднімають вартість гички і

розподіляють отриману від розрахунку суму коштів між овочевими культурами, які вирощують на підприємстві, прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації продукції овочів [53, с. 6].

Для визначення собівартості овочів суму витрат, відповідно до даного виду овочів, ділять на загальний обсяг даної культури в центнерах.

Для визначення собівартості 1 ц баштанних культур, загальну суму витрат відповідної культури ділять на обсяг культури баштанних в центнерах. Витрати розподіляють прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації.

Для визначення собівартості 1 ц продукції садівництва від загальної вартості продукції віднімають витрати на живці, паростки тощо, та отриману суму ділять на обсяг отриманої продукції в центнерах. Підприємства, які не спеціалізуються на даному виді продукції, витрати розподіляють прямо-пропорційно до отриманих коштів за цінами від реалізації продукції відповідних видів [50, с. 198].

При калькуляції собівартості продукції однорічних і багаторічних трав визначають:

- 1) собівартість 1ц. сіна;
- 2) собівартість 1ц. зеленої маси;
- 3) собівартість 1ц. насіння.

Для того щоб провести калькуляцію собівартості однорічних і багаторічних трав необхідно:

1) визначити загальну площу однорічних, або багаторічних трав, оскільки затрати між окремими видами продукції однорічних, або багаторічних трав розподіляються прямо-пропорційно площам, які зайняті під цими видами культур. Загальна площа однорічних, або багаторічних трав визначається шляхом додавання до площі, яка зайнята під сіном, площі яка зайнята під зеленою масою і насінням.

2) визначити питому вагу окремих видів продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) питома вага сіна визначається діленням площі сіна на загальну площу однорічних, або багаторічних трав і множимо на 100;

Б) питома вага площі зайнята під зеленою масою визначається діленням площі під зелену масу на загальну площу однорічних, або багаторічних трав і множимо на 100;

В) питома вага площі під насіння визначається відніманням від 100 %, питомої ваги площі сіна і зеленої маси;

3) за питоною вагою розподіляють затрати між окремими видами продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) сума затрат, яка відноситься на сіно, визначається шляхом множення загальної суми витрат по однорічних, або багаторічних травах на їх питому вагу площі сіна і ділимо на 100;

Б) сума затрат, яка відноситься на зелену масу, визначається множенням загальної суми затрат по однорічних, або багаторічних травах на їх питому вагу зеленої маси і ділимо на 100;

В) сума затрат, яка відноситься на насіння, визначається шляхом віднімання від загальної суми затрат по однорічних, або багаторічних травах суми затрат, яка відноситься на сіно і зелену масу;

4) визначаємо собівартість 1ц. окремих видів продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) собівартість 1ц. насіння визначається діленням суми затрат, яка відноситься на насіння, на кількість центнерів насіння;

Б) собівартість 1 ц зеленої маси визначається діленням суми затрат, яка відноситься на зелену масу, на кількість центнерів зеленої маси;

В) собівартість 1 ц сіна визначається діленням суми затрат, яка відноситься на сіно, на кількість центнерів сіна.

Висновки до розділу 1

На основі проведеного нами дослідження теоретичних основ ефективності виробництва продукції рослинництва можна зробити наступні висновки:

1. Ефективність виробництва – це узагальнююче та повне відбиття підсумкових результатів діяльності, із використанням засобів праці, предметів праці і робочої сили на суб'єкті господарської діяльності за відповідний період часу. Ефективність – це економічна категорія, за якою відображають співвідношення між одержаними результатами і витраченими на їх досягнення ресурсами, при чому при вимірюванні ефективності ресурси можуть бути представлені або в певному обсязі за їх первісною (переоціненою) вартістю (застосовувані ресурси), або частиною їх вартості у формі виробничих витрат (виробничо спожиті ресурси).

2. Відповідно до специфіки виробництва сільськогосподарських підприємств виділяють такі види ефективності: економічну, технологічну і соціальну. Технологічна ефективність виражає кінцевий результат виробництва, який отримують при взаємодії між факторами виробництва. В галузі рослинництва основними показниками технологічної ефективності є: урожайність сільськогосподарських культур з одного гектара площі посіву даної культури та якість отриманої продукції. Економічна ефективність виражається у вартісних показниках, які розраховують співвідношенням ресурсів та результатів виробництва. Соціальна ефективність включає в себе збільшення нових робочих місць, підвищення рівня зайнятості, зменшенні тривалості робочого дня, покращення умов праці, зменшенні шкідливих речовин, що негативно впливають на екологію навколишнього середовища і відповідно на здоров'я людей, забезпечення охорони праці тощо.

3. В залежності від місця одержання відповідного ефекту, визначають локальну (госпрозрахункову) і народногосподарську ефективність.

4. До показників ефективності використання капіталу відносять:

- коефіцієнт ефективності капітальних. Даний показник ще називають коефіцієнтом рентабельності капіталу;

- показник рентабельності капіталу;

- термін окупності капітальних вкладень. Дає уявлення про час за який капітальні вкладення окупляться і підприємство отримає прибуток.

5. До показників ефективності використання трудових ресурсів відносять: продуктивність праці, фондоозброєність, зарплатомісткість продукції, тощо.

6. До показників, що показують ефективність застосування оборотних засобів, відносять: коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження, тривалість обороту, рентабельність оборотних фондів, тощо.

7. До показників ефективності застосування основних засобів відносять: фондівіддачу, фондоозброєність, рентабельність основних фондів, коефіцієнт інтенсивного використання обладнання, коефіцієнт змінності.

РОЗДІЛ 2

ОБЛІКОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА В ПАП «ДЗВІН»

2.1 Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне аграрне підприємство «Дзвін», створене на базі колишнього ААГ «Правда» у 1995 році.

ПАП «Дзвін» Чортківського району Тернопільської області розташовано в лісостеповій зоні України. Його територія складається із таких населених пунктів: Звиняч, Скомороше, Косів, Ридодуби, Ромашівка, Білобожниця, Білий Потік, Бичківці, Семаківці, Калинівщина, Біле, Росохач, Угринь, Бурдяківці, Лосяч, Гуштин.

Центральна садиба ПАП «Дзвін» розміщена в селі Звиняч. Вона знаходиться на відстані 50 кілометрів від обласного центра м. Тернопіль і на відстані 21 кілометр від районного центра м. Чортків.

Найближча залізнична станція (с. Білобожниця) знаходиться в 12 кілометрах від с. Звиняч.

Село лежить в зоні помірно-континентального клімату з нежарким літом, м'якою зимою і достатньою кількістю опадів, з переважаючими західними і північно-західними вітрами. Середня температура липня + 18 - 20С, з січня - 5 - 10С.

Рельєф рівний. Ґрунтоутворними породами є суглинки, глинки, інші відклади. Поверхневий покрив ґрунту представлений здебільшого середньогумистими чорноземами, дуже мало опідзолених суглинистих.

Найбільш розвиненими галузями є: рослинництво, тваринництво.

Підприємство реалізує товарну продукцію: зерно (Білобожницьке КХП), буряки (Чортківський цукровий завод), молоко (Чортківський сирзавод), кукурудза (Спиртзавод Кобиловолоки).

Пункти реалізації продукції знаходяться на невеликій відстані від підприємства, це скорочує витрати на транспортування продукції, а також час на її перевезення, що в свою чергу впливає на якість і собівартість продукції що реалізується.

Ґрунтово-кліматичні умови є сприятливими для вирощування зернових, технічних та інших культур що вирощуються на території даного підприємства.

Земля – є основним елементом виробництва, без якого неможливе виробництво продукції рослинництва та тваринництва, а отже вона є основою багатства суспільства.

Від загальної площі земельних угідь, які використовує підприємство та її родючості, залежить ефективність виробничої діяльності підприємства

За розмірами загальної земельної площі дане підприємство є досить великим в порівнянні з підприємствами району і області. Для більш детального вивчення природно економічних умов розвитку підприємства, за даними таблиці 1, ознайомимось зі складом та структурою земельного фонду ПАП «Дзвін».

Таблиця 2.1

Структура земельних угідь

	Роки						Відхилення (-/+) га 2014 р. від 2012 р.
	2012		2013		2014		
	Площа, га		Площа, га		Площа, га		
	Площа, га	Структура %	Площа, га	Структура %	Площа, га	Структура %	
Земельна площа підприємства	7544	100	8027	100	7337	100	-207
З них: Рілля	7544	100	8027	100	7337	100	-207
Сінокоси	-		-		-		
Пасовища	-		-		-		
У т.ч. взято в оренду	7542	99,97	8025	99,97	7335	99,97	-207
у власності підприємства	2	0,03	2	0,03	2	0,03	0

Матеріали таблиці 2.1 свідчать, що підприємство має у своїй власності 2 га землі, решту земель підприємство отримує завдяки оренді. Увесь земельний

фонд підприємства складається з ріллі. У 2012 році площа підприємства становила 7544 га, у 2013 році – 8027 га. Загальна площа підприємства у 2014 році зменшилась порівняно з 2012 роком на 207 га, і становить 7337 га. Ці зміни відбулися за рахунок зменшення площі сільськогосподарських угідь, які підприємство взяло в оренду у 2014 році.

ПАП «Дзвін» 100% земельного фонду використовує під рілля. З них питома вага землі, яка знаходиться у власності підприємства становить 0,03%. Питома вага землі, яку підприємство бере в оренду, від загальної площі становить – 99,97%.

Виробничо-господарська діяльність підприємства залежить від забезпеченості основними засобами, та раціонального їх використання.

Основні засоби підприємства – це сукупність матеріально-речових цінностей, що діють у натуральній формі протягом тривалого часу, як у сфері матеріального виробництва так і в невиробничій сфері і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним та моральним зносом [27, с. 433].

Основні засоби являють собою засоби праці, термін використання яких перевищує один рік, або операційний цикл. Вони складаються з основних виробничих фондів сільськогосподарського призначення, основних виробничих фондів несільськогосподарського призначення та невиробничих основних фондів.

На основні засоби нараховують знос, який буває двох видів: фізичний та моральний знос.

Фізичний знос виявляється у втраті об'єктом основних засобів певних корисних якостей. Це відбувається як внаслідок виробничого використання, так і під впливом природних чинників та умов зберігання.

На моральний знос основних засобів впливають чинники технічного прогресу в галузі промисловості, у якій виготовляються ці основні засоби, поява нових досконаліших за своєю конструкцією й більш продуктивних основних засобів [54, с. 225].

Обов'язковою умовою здійснення виробничого процесу є участь в ньому виробничих засобів та основних фондів, тому у таблиці 2 розглянемо склад і структуру основних виробничих засобів ПАП «Дзвін».

Таблиця 2.2

Склад і структура основних виробничих засобів (середньорічна вартість)

Вид фондів	Роки						Відхилення (+/-) тис. грн. 2014 р. від 2012 р.
	2012		2013		2014		
	Тис. грн.	% до підсумку	Тис. грн.	% до підсумку	Тис. грн.	% до підсумку	
Основні виробничі фонди сільськогосподарського призначення, тис. грн.	22845	90,2	21900,6	90	37086,7	96,1	+14241,7
Основні виробничі фонди несільськогосподарського призначення, тис. грн.	1803	7,1	1752	7,2	842,3	2,2	-960,7
Невиробничі основні фонди, тис. грн.	696	2,7	681,4	2,8	640	1,7	-56
Всього основних фондів, тис. грн.	25344	100,0	24334	100,0	38569	100,0	+13225

Матеріали таблиці 2.2 свідчать, що вартість основних засобів у 2014 році порівняно з 2012 роком збільшилась на 13225 тис. грн. і становить – 38569 тис. грн. В тому числі, вартість основних виробничих засобів основної діяльності збільшились на 14241,7 тис. грн. порівняно з 2012 роком і становить у 2014 році – 37086,7 тис. грн. Вартість основних виробничих засобів інших галузей зменшилась порівняно з 2012 роком на 960,7 тис. грн. і становить у 2014 році 842,3 тис. грн. Вартість невиробничих основних засобів у 2014 році зменшилась порівняно з 2012 роком на 56 тис. грн. і становить 640 тис. грн.

Найбільшу питому вагу у структурі основних засобів у 2014 році займають виробничі основні засоби основної діяльності – 96,1% , їх питома вага у загальній структурі, збільшилась порівняно з 2012 роком на 5,9%. Питома вага виробничих основних засобів інших галузей відносно загальної структури становить 2,2%, це число зменшилось порівняно в 2012 роком на

4,9%. Питома вага невиробничих основних засобів в загальній структурі становила в 2014 році-1,7%, цей показник зменшився порівняно з 2012 роком на 1%.

Щоб більш детально ознайомитись з підприємством необхідно вивчити показники забезпеченості підприємства основними фондами і ефективністю їх використання (табл 2.3).

Таблиця 2.3

Показники забезпеченості с/г підприємств основними фондами і ефективності їх використання

Показники	Роки			Відхилення (+/-)
	2012	2013	2014	
Вартість основних виробничих фондів, тис. грн.	22845	21900,6	37086,7	14241,7
Площа сільськогосподарських угідь, га	7544	8027	7337	-207
Валова продукція, тис. грн.	37586	44529,6	59131	21545
Чисельність працівників	240	245	235	-5
Фондоозброєність, тис.грн.	95,2	89,4	157,8	62,6
Фондозабезпеченість, тис. грн.	302,8	272,8	505,5	202,7
Фондовіддача, грн.	1,6	2	1,6	0
Фондомісткість, грн.	0,6	0,5	0,6	0

Матеріали таблиці 3 свідчать що вартість основних виробничих фондів у 2014 році становить 37086,7 тис. грн. Порівняно з 2012 роком їхня вартість збільшилась на 14241,7 тис. грн, зміни відбулись через купівлю нової техніки для більш ефективного функціонування підприємства. Показник фондоозброєності у 2014 році становить – 157,8 тис. грн. Порівняно з 2012 роком даний показник збільшився на 62,6 тис. грн. Збільшення показника фондоозброєності відбулось через збільшення вартості основних виробничих фондів, а також через незначне зменшення працівників підприємства. У 2014 році порівняно з 2012 роком кількість працівників зменшилось на 5 чоловік. Показник фондозабезпеченості у 2014 році становить 505,5 тис. грн., порівняно з 2012 даний показник збільшився на 202,7 тис. грн. Показник фондовіддачі у 2014 становить 1,6 грн. Порівняно з 2012 роком він залишився незмінним, хоча порівняно з минулим роком зменшився на 0,4 грн. Показник фондомісткості

порівняно з 2012 роком також залишився незмінним і в 2014 році становить – 0,6 грн. Порівняно з 2013 роком даний показник збільшився на 0,1 грн.

Головною умовою ефективного функціонування підприємства є забезпеченість його трудовими ресурсами, раціональне їх використання та високий показник продуктивності праці. Тільки при таких умовах продукція буде якісною і конкурентоспроможною, а підприємство буде отримувати прибуток та ресурси для розширення своєї діяльності.

Тому на основі таблиці 4 розглянемо показники забезпеченості підприємства трудовими ресурсами.

Таблиця 2.4

Показники забезпеченості трудовими ресурсами

Показники	Одиниці виміру	Роки			Відхилення % (+/-) 2012
		2012	2013	2014	
1.Середньорічна кількість працевдатних	Чол.	240	245	235	-5
2.Питома вага в загальній чисельності працевдатних:					
А)працівників рослинництва	%	88,3	87,8	79,6	-8,7
Б)Працівників тваринництва	%	11,7	12,2	20,4	8,7
3.Припадає в середньому на одного працевдатного:					
А)сільськогосподарських угідь	Га.	31,4	32,8	31,2	-0,2
Б)основних виробничих фондів основної діяльності	Тис. грн.	95,2	89,4	157,8	62,6
В)енергетичних потужностей	К.с.	64,4	62,8	65,2	+0,8

Матеріали таблиці 2.4 свідчать, що середньорічна чисельність працівників знизилась порівняно з 2012 роком на 5 чол. і становить в 2014 році – 235 чол. З них працівники рослинництва займають 79,6%, цей показник знизився порівняно з 2012 роком на 8,7%. Працівники тваринництва займають 20,4% серед загальної кількості працюючих, цей показник збільшився

порівняно з 2012 роком на 8,7%. В середньому на одного працездатного в 2014 році припадає 31,2 га сільськогосподарських угідь, їх частка зменшилась порівняно з 2012 роком на 0,2 га. Вартість основних виробничих фондів основної діяльності з розрахунку на одного працездатного підвищилась порівняно з 2012 роком на 62,6 тис. грн. і становить в 2014 році - 157,8 тис. грн. з розрахунку на одного працездатного. Енергетичні потужності, що припадають в середньому на одного працюючого збільшились порівняно з 2012 роком на 0,8 к.с. і становили в 2014 році 65,2 к.с.

На основі таблиці 2.5, розглянемо продукцію, яку реалізує підприємство ПАП «Дзвін».

Таблиця 2.5

Структура товарної продукції

Види продукції	Вартість товарної продукції, тис. грн.			В середньому за 3 роки	Структура, %			В середньому за 3 роки
	Роки				Роки			
	2012	2013	2014		2012	2013	2014	
1.Зернові і зернобобові-всього	8850	26100	31007	21986	39,1	65	67,7	60,7
2.Картопля	495	165	241	300	2,2	0,4	0,5	0,8
3.Соя	1285	2705	1108	1699	5,7	6,7	2,4	4,7
4.Соняшник	290	1405	566	754	1,3	3,5	1,2	2,1
5.Ріпак озимий	1790	234	4007	2010	7,9	0,6	8,7	5,6
6.Ріпак ярий	70	805	-	292	0,3	2	-	0,8
7.Цукрові буряки	2355	2193	2008	2185	10,4	5,5	4,4	6,0
8.Овочі відкритого ґрунту	9	-	-	3	0,04		-	0,4
9.Інша продукція рослинництва	-	134	-	45		0,3	-	0,1
Разом по рослинництву	15144	33741	38937	29274	66,94	84	85,0	81,9
10.М'ясо ВРХ	2220	1451	1903	1858	9,8	3,6	4,2	5,1
11.Свинина	2230	1275	1814	1773	9,8	3,3	4,0	4,9
12.Молоко	2785	2505	3019	2770	12,3	6,2	6,6	7,7
13.Інша продукція тваринництва	60	-	-	20	0,3	-	-	0,1
Разом по тваринництву	7295	5231	6736	6421	32,2	13,1	14,7	17,7
14.Реалізація робіт і послуг	210	1165	135	503	0,9	2,9	0,3	1,4
Всього	22649	40137	45808	36198	100	100	100	198,6

Матеріали таблиці 2.5 свідчать, що продукція рослинництва займає найбільшу питому вагу у структурі товарної продукції: 2012р. – 66,94%, 2013р. – 84%, 2014 – 85% , і її питома вага у динаміці років зростає. Найбільшу питому вагу серед продукції рослинництва займають зернові і зернобобові: 2012р. - 39,1%, 2013р. -65%, 2014р. – 67,7%. Також цукрові буряки займають високу питому вагу серед продукції рослинництва: 2012р. -10,4%, 2013р. - 5,5%, 2014р. – 4,4%. Найменшу питому вагу серед продукції рослинництва займає ріпак ярий: у 2012 р.-0,3% 2013-2%. Питома вага картоплі у загальній структурі становила у 2012 р. –2,2%, у 2013р.-0,4%, а в 2014р.-0,5%. Питома вага реалізації сої у 2012р. становила - 5,7%, у 2013р. – 6,7%, 2014р.- 2,4%. Її питома вага у структурі товарної продукції зменшилась порівняно з 2012 роком. Питома вага продукції тваринництва, у структурі товарної продукції, значно менша порівняно з продукцією рослинництва і становить у 2012р. – 32,2%, 2013р. – 13,1%, 2014р. – 14,7%. Виробництво і реалізація продукції в динаміці років значно знижується. Питома вага м'яса ВРХ відчутно знизилась порівняно з минулими роками. У 2012 р. становила – 9,8%, у 2013р. – 3,6%, у 2014р. – 4,2%. Питома вага молока у загальній структурі товарної продукції в 2012р. становила 12,3%, у 2013 р. цей показник відчутно знизився і становив 6,2%. у 2014р. – 6,6%. Реалізація робіт і послуг у загальній структурі товарної продукції займає незначну питому вагу, порівняно з минулими роками її питома вага знижується: 2012р. – 0,9%, 2013 р. – 2,9%, 2014р. – 0,3%.

В середньому за 3 роки найбільшу питому вагу, в загальній структурі товарної продукції, займає продукція рослинництва – 81,9%. Продукція тваринництва займає – 17,7%, реалізація робіт і послуг – 1,4%.

Кожне підприємство, яке виробляє продукцію сільськогосподарського виробництва розподіляє її за власними потребами. Частина продукції використовує на розширене відтворення виробництва (насіння, корми), а частину продукції продає і отримує виручку, завдяки якій може функціонувати.

Товарна продукція – це частина валової продукції, яку підприємство реалізує на сторону, різним споживачам і отримує за це прибуток.

За реалізовану продукцію підприємство отримує виручку, що є важливим показником виробничо-господарської діяльності підприємства. Чим вища сума виручки тим більший прибуток, який розраховують по кожній галузі.

З переходом до ринкової економіки перед виробником сільськогосподарської продукції ставиться ряд завдань. Йому необхідно підвищувати якість та конкурентоспроможність продукції, підвищувати ефективність виробництва, використовувати більш ефективні форми господарювання та управління, виробництво продукції проводити з врахуванням науково-технічного прогресу.

В роботі підприємства особливе місце посідає виробничо-фінансова діяльність.

Виробничо-фінансова діяльність – це сукупність форм і методів, які використовуються підприємством для досягнення поставлених цілей, отримання прибутку тобто забезпечення функціонування підприємства [65, с. 514].

За допомогою фінансової діяльності підприємство виконує ряд завдань:

- фінансування виробничої діяльності;
- пошук шляхів підвищення прибутку, підвищення рентабельності;
- використання фінансових ресурсів для покриття заборгованості перед банками, бюджетами, підприємствами, працівниками;
- використання фінансових ресурсів для розвитку підприємства, його розширення, збільшення власного капіталу;
- контроль за збереженням та раціональним розподілом коштів підприємства.

Для більш детального ознайомлення з підприємством ПАП «Дзвін» потрібно розглянути виробничо-фінансову діяльність підприємства, дані якої наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Виробничо-фінансова діяльність підприємства

	Виробництво, ц	Реалізація, ц	Рівень товар. %	Виручка реаліз. продукт. тис.грн	С/в реаліз. прод. тис. грн.	Собівартість реал. прод. Іц. грн.	Ціна реаліз. Іц. грн.	Фінансові результати		Рівень рентабельності, %
								Прибуток тис.грн.	Збиток тис.грн.	
1.Зернові і зернобобові	21116 1	21597 8	102	23864	31007	146,8	110,5		-7840	-25,3
пшениця озима	52590	27502	52	2697	8760	318,5	98,1		- 6061, 4	-69,2
пшениця яра	5870	1400	24	13	446	318,6	9,3		-433	-97,1
кукурудза на зерно	13219 0	17061 7	129	18408	19396	113,7	107,9		-989,6	-5,1
ячмінь ярий	20101	16459	82	2746	2405	146,1	166,8	340, 7		14,2
2.Картопля	7220	2643	37	279	241	91,2	105,6	38,1		15,8
3.Соняшник	4023	3810	95	1032	566	148,6	270,9	466		82,3
4.Соя	9089	7998	88	2537	1108	138,5	317,2	1429 ,2		129,0
5.Ріпак озимий	12883	12842	100	3713	4007	312,0	289,1		-294,1	-7,3
6. Цукрові буряки	18332 2	39058	21	1417	2008	51,4	36,3		-589,8	-29,4
Разом по рослинництву	х	Х	Х	32842	38937	-	-		- 6093, 9	-15,7
7.М'ясо ВРХ	753	482	64	540	1903	3948, 1	1120, 3		-1363	-71,6
8.Свинина	1407	1364	97	1310	1814	1329, 9	960,4		-504	-27,8
9.Молоко	10543	10184	97	3650	3019	296,4	358,4	631, 4		20,9
Разом по тваринництву	Х	Х	-	5500	6736	-	-		- 1235, 6	-18,3
10.Реалізація робіт і послуг	Х	Х	-	432	135	-	-	297		220,0
Всього	Х	Х	-	38774	45808	-	-		- 7032, 5	-15,4

Матеріали таблиці 2.6 свідчать, що підприємство у 2014 по виробництву продукції отримало збитки у розмірі 7032,5 тис. грн., хоча в попередні роки

воно було досить прибутковим. Реалізація продукції рослинництва принесла збиток у розмірі – 6093,9 тис. грн. Продукція тваринництва принесла збиток у розмірі – 1235,6 тис. грн. У 2014 році прибутковими були такі культури, як ячмінь ярий – 340,7 тис. грн., картопля – 38,1 тис. грн., соняшник – 466 тис. грн., соя – 1429,2 тис. грн. По таких культурах, як пшениця озима, пшениця яра, кукурудза на зерно, ріпак озимий, цукрові буряки, отримано збиток. В 2014 році по молоці отримано прибуток у розмірі - 631,4 тис. грн. А продукція м'яса ВРХ і свинина є збитковими і ці збитки відповідно становлять - 1363 тис. грн. та 504 тис. грн.

Підприємству слід дещо змінити систему виробництва продукції, для отримання прибутку. Необхідно знизити витрати, шляхом модернізації виробництва, вводити більш продуктивні породи тварин, та культури рослин та ін.

2.2 Організація первинного обліку на підприємстві

Облік є складовою частиною інформаційної системи підприємства. Завдяки йому формується близько 80 % інформації про діяльність підприємства. А отже є невід'ємною частиною у прийнятті управлінських рішень.

Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам, для прийняття рішень [63, с. 24].

Облік в ПАП «Дзвін» ведеться бухгалтерською службою на чолі з головним бухгалтером Гейною Іваном Дмитровичем. Особовий склад бухгалтерії такий: Рудько Надія Василівна – помічник головного бухгалтера, Костишин Ганна Іванівна – бухгалтер по основних засобах, Горобець Ганна Павлівна- бухгалтер по реалізації, Жиркова Наталія Вікторівна – касир.

На даний час для покращення ведення обліку та організації управління підприємством використовують інформаційні технології. У великих господарствах без застосування комп'ютерної техніки вести облік практично неможливо, оскільки за допомогою різних програм можна обробляти великі масиви інформації, що в свою чергу підвищує якість та ефективність роботи, зменшує кількість затраченого часу на опрацювання даних, а отже для роботи в бухгалтерії потрібна менша кількість працівників, що суттєво впливає на фонд оплати праці підприємства.

У підприємстві використовують 6 комп'ютерів, головний серед них перебуває в розпорядженні головного бухгалтера.

В ПАП «Дзвін» облік частково комп'ютеризований, оскільки багато документів складається вручну. Підприємство, при веденні обліку застосовує програму «1С: Бухгалтерія».

В даній програмі працівники бухгалтерії ведуть облік господарських операцій. Продукція рослинництва, по відповідних сільськогосподарських культурах, записана в довіднику Номенклатура. Оскільки підприємство також спеціалізується на вирощуванні продукції тваринництва, продукцію рослинництва виділяють в окрему групу.

В процесі діяльності підприємства виникають різні господарські операції, відповідно до яких працівники господарства складають первинні документи, форми яких затверджені законодавчо.

Первинні та зведенні облікові реєстри мають такі реквізити:

- номер документа;
- ідентифікаційний код підприємства;
- назву документа;
- назву підприємства;
- реквізити підприємства;
- дату складання документа;
- зміст господарської операції та одиниці виміру;
- підстава для здійснення операції;

- посади осіб, які відповідальні за здійснення операції;
- особистий підпис, печатка та інші дані.

Також можуть бути дані про одержувача тієї чи іншої продукції.

Документи, які складаються у інших господарських підрозділах передаються центральній бухгалтерії у встановлений строк, для подальшого його опрацювання і складанні на основі документів реєстрів синтетичного та аналітичного обліку.

Для упорядкування руху документів та своєчасності одержання, опрацювання первинних документів на підприємстві, складено графік документообороту, розроблений головним бухгалтером.

За графіком документообороту працівники здійснюють реєстрацію господарської діяльності первинними документами за які вони відповідають. Для цього кожний виконавець отримує витяг із графіка. У ньому наводиться список документів, що стосуються обов'язків працівника. Також там зазначені підрозділи підприємства, до яких передаються ці документи та терміни їх подання [54, с. 42].

Коли первинні документи надходять в бухгалтерію їх необхідно опрацювати, тобто провести розцінку, проставити ціни та суми, якщо це необхідно.

Після опрацювання документи групують за певними ознаками чи за відповідний період (день, декаду, місяць). На основі згрупованих документів складаються нагромаджувальні відомості.

Кожна господарська операція має бути відображена в обліку за допомогою кореспонденції рахунків.

Після того як документи були правильно опрацьовані, згруповані, зроблені бухгалтерські записи, господарські операції, фіксуються в облікових реєстрах.

Останнім етапом документообігу є зберігання документів в архіві. Архів є двох видів поточний і постійний.

Первинні документи, за допомогою яких формуються витрати на виробництво продукції рослинництва можна поділити на групи:

- по оплаті праці працівникам;
- по затратах засобів праці;
- по затратах предметів праці;
- первинні документи по обліку інших витрат;
- документи щодо обліку виходу продукції рослинництва.

В ПАП «Дзвін» для розрахунку суми оплати праці працівникам застосовують погодинну та відрядну форму оплати праці.

Відповідно до Трудового Кодексу підприємство із кожним найманим працівником укладає трудові договори. Відповідно до кожного працівника відкривається особова картка, в яку записують дані такі, як – підвищення кваліфікації, відомості про навчання тощо.

У первинних документах щодо обліку оплати праці записують обсяг виконаних робіт по певній культурі, розцінки для нарахування оплати праці, відпрацьований час тощо.

У таблиці обліку робочого часу фіксують відпрацьований час працівником господарства. На протязі місяця його ведуть в одному екземплярі окремо відповідно до виробничих підрозділів чи категорій працівників підприємства [76, с. 105].

Кожному працівнику приділяють окрему лінійку. У ній зазначають табельний номер, прізвище та ініціали працівника, посаду, обсяг відпрацьованого часу, оклад працівника, вид оплати праці, а також записують дні, в які працівник не вийшов на роботу. В клітинці, яка відповідає даті невиходу на роботу роблять відповідні позначки: ВС – свято чи вихідний, ЧВ – чергова відпустка, Х – невихід на роботу через хворобу, СВ – службове відрядження та ін. Заповнений табель обліку робочого часу на кінець місяця здають в бухгалтерію, для нарахування зарплати працівнику.

При відрядній формі оплати праці, для обліку затрат праці на вирощування продукції рослинництва та для розрахунку заробітної плати

механізованих робіт, використовують первинний документ – обліковий лист тракториста-машиніста. Даний документ заповнює бригадир, при прийомі робіт виконаних трактористом чи машиністом, щодня. Обліковий лист тракториста-машиніста складають в розрізі сільськогосподарських культур чи відповідно до видів виконаних робіт. У ньому записують такі дані: прізвище та ініціали працівника, норму виробітку, фактичну кількість виконаних робіт в натуральних показниках та в умовних гектарах, розцінки відповідно до виконаних робіт, обсяг витраченого пального та його залишки. Після закінчення робочого дня його передають в бухгалтерію для розрахунку заробітної плати.

Я вважаю, що форму даного документа слід вдосконалити, адже при його використанні на підприємстві нагромаджується велика кількість первинних документів, що в свою чергу збільшує обсяг роботи працівників бухгалтерії, та знижує ефективність праці. Тому даний документ слід дещо удосконалити. Можна додати 15 або 30 рядків, що дасть можливість вести обліковий лист тракториста-машиніста протягом 15 днів чи місяця. Відповідно до цього на одного працівника тракториста-машиніста, на протязі місяця, можна вести 1-2 екземпляри даного документа. Це значно полегшить роботу працівників бухгалтерії та зменшить обсяг робіт при нарахуванні оплати праці.

Для працівників, які зайняті ручними роботами при вирощуванні сільськогосподарських культур, заробітну плату нараховують за обліковим листом праці та виконаних робіт. Його можуть складати, як на одного працівника так і на цілу бригаду. Бригадир по кожному працівнику записує: відпрацьовані години, обсяг та назву виконаних робіт, проставляє одиниці виміру, розцінки, норми виробітку. Облік виконаної роботи ведеться відповідно до сільськогосподарської культури чи групи культур. Заповнені, із підписами бригадира та агронома, облікові листи передають в бухгалтерію підприємства для нарахування заробітної плати працівникам [95, с. 385].

Оскільки на підприємстві ПАП «Дзвін», для підвищення якості роботи та зменшення часу на оброблення інформації, використовують інформаційні

системи, тому на підставі первинних документів з оплати праці працівникам рослинництва складають електронні документи. Інформація документів таблиця обліку робочого часу, облікового листа праці та виконаних робіт, облікового листа тракториста-машиніста переноситься в електронний документ – Нарахування заробітної плати.

Документ складається з двох табличних частин. В першій записують працівників підприємства. В другій проводять нарахування цим працівникам заробітної плати. Друга таблиця містить такі вкладки нарахування, внески, ПДФО, утримання, внески ФОП, проводки, розрахунковий листок (рис. 2.1).

N	К...	О...	Працівник (призначення)	Нарахування	Період		Базовий період		Результат	Розмір	Відпрацьовано		Норма за місяць		Оплачено днів/годин
					Дата по...	Дата за...	Початок	Кінець			Днів	Годин	Днів	Годин	
1			Горобець Надія Вас...	Оклад по днях	01.10.20...	31.10.20...	01.10.2014	31.10.20...	1 568,00	1 568,000	20,00	160,00	20,00	160,00	20,00
2			Данишин Любов Ол...	Оклад по днях	01.10.20...	31.10.20...	01.10.2014	31.10.20...	1 405,80	1 562,000	18,00	144,00	20,00	160,00	18,00
3			Петерко Василь Ів...	Оклад по днях	01.10.20...	31.10.20...	01.10.2014	31.10.20...	1 756,00	1 756,000	20,00	160,00	20,00	160,00	20,00
4			Смагула Іван Дмитр...	Оклад по днях	01.10.20...	31.10.20...	01.10.2014	31.10.20...	1 996,90	2 102,000	19,00	152,00	20,00	160,00	19,00
5			Швець Петро Олексі...	Оклад по днях	01.10.20...	31.10.20...	01.10.2014	31.10.20...	1 985,00	1 985,000	20,00	160,00	20,00	160,00	20,00
									8 711,70						

Рис. 2.1. Нарахування заробітної плати

В цьому документі можна нарахувати оплату праці працівникам за певний період. Для цього в табличній частині необхідно вибрати працівників, вид оплати праці, обсяг відпрацьованих днів, можна розрахувати суму лікарняних та відпускних. Табличну частину можна записати автоматично, використовуючи кнопку «Заповнити». При застосуванні кнопки «Розрахувати» проводиться автоматичне обчислення суми заробітної плати та відрахувань. Вкладка проводки формується автоматично. В розрахунковому листі формуються усі нарахування та утримання по окремому працівнику та виводиться кінцева сума до видачі працівнику.

Розрахунково-платіжну відомість, Розрахункові листи по працівниках можна сформувавши на основі даного документа.

Для обліку операцій із надходженням та витрачанням матеріальних цінностей використовують первинні документи – лімітно-забірну картку, накладну внутрігосподарського призначення.

Для одноразового відпуску матеріальних цінностей, які необхідні для виробництва сільськогосподарської продукції застосовують накладну внутрігосподарського призначення. Її складають у двох екземплярах. Підписує керівник підприємства і головний бухгалтер.

Лімітно-забірну картку виписують у двох примірниках. Перший передають підрозділу в якому використала матеріальну цінність, другий примірник дають завідувачому складу.

При використанні, в процесі виробництва продукції рослинництва, посадкового матеріалу, добрив, засобів захисту рослин, працівники ПАП «Дзвін» складають такі первинні документи: «Акт витрати насіння та посадкового матеріалу», «Акт про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, пестицидів та гербіцидів».

Агроном заповнює Акт витрати насіння та садивного матеріалу у двох екземплярах. У документі вказують дату його заповнення, сільськогосподарську культуру, сорт насіння, площу та номер поля, техніку посіву, фактичний обсяг використаного для сівби насіння та його кількість відповідно до норми [102, с. 101].

Використанні під відповідні культури добрива, отрутохімікати, засоби захисту рослин записують у акті про використання мінеральних, органічних і бактеріальних добрив, отрутохімікатів та гербіцидів. Його заповнює агроном господарства у двох екземплярах. У нього вносять дані про кількість використаних добрив, отрутохімікатів, засобів захисту рослин, записують їхню назва, обсяг обробленої площі, номер поля та назву культури під яку їх використовують.

Обсяг використаного палива списують під відповідні культури за допомогою первинного документа – обліковий лист тракториста-машиніста.

Списання малоцінних та швидкозношуваних предметів відбувається в ПАП «Дзвін» за допомогою документа – акт на списання виробничого та господарського інвентарю, малоцінних та швидкозношуваних предметів. В ньому записують речі, які списують в господарстві, їхню назву, причини списання, ціну, кількість тощо. На основі дані первинних документів по обліку матеріальних цінностей завідуючий складом формує звіт про рух матеріальних цінностей, який формується та передається в бухгалтерію щомісяця.

В ПАП «Дзвін», на основі отриманої інформації про рух матеріальних цінностей, за допомогою програми 1С: Підприємство складають документ – Списання товарів (рис. 2.2).

№	Номенклатура	Кількість	Од.	К.	Рахунок
1	Насіння цукрового буряка	85,000	кг	1,000	208

Рис. 2.2 Списання товарів

В даному документі записують склад, підставу списання товарно-матеріальних цінностей, назву об'єкта списання, його кількість. Рядок організація та рахунки затрат заповнюються автоматично.

Для нарахування зносу необоротних активів в програмі 1С: Підприємство створюють довідники, в яких записують об'єкти для нарахування амортизації, їхні технічні дані, методо нарахування, рахунок витрат на який відносять знос.

Знос необоротних активів, суму якого неможливо віднести на об'єкти сільськогосподарських культур, нагромаджують на аналітичному рахунку загальновиборничих витрат рослинництва. Цю суму вкінці року розподіляють за допомогою документа Закриття загальновиборничих витрат [90, с. 61].

В ПАП «Дзвін» знос нараховують за допомогою електронного документа – Відомість нарахування амортизації (рис. 2.3).

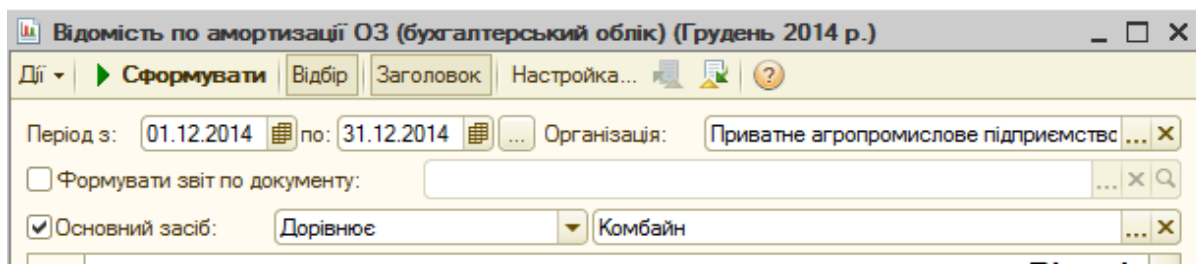

Рис. 2.3. Відомість нарахування амортизації

Затрати по роботі власних допоміжних виробництв, які використовують при вирощуванні сільськогосподарських культур списують за допомогою первинних документів: подорожнього листа вантажного автомобіля, облікового листа праці та виконаних робіт, товарно-транспортних накладних тощо.

Якщо підприємство надає послуги стороннім організаціям, то складають такі документи: рахунок-фактуру, товарно-транспортну накладну тощо.

Для визначення фінансового результату, та списання витрат в ПАП «Дзвін» складають електронний документ Визначення фінансових результатів (рис. 2.4).

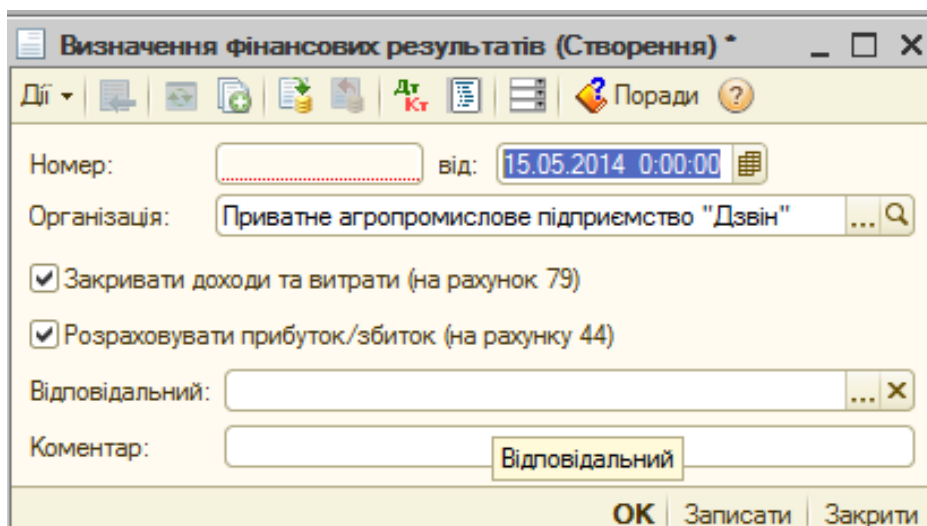

Рис. 2.4. Визначення фінансових результатів

Для обліку урожаю зернових культур, олійних, їхні дані записують у таких первинних документах: Реєстр відправки зерна та іншої продукції з поля, Путівки на вивезення продукції, Реєстр приймання зерна вагарем.

У ПАП «Дзвін» застосовують Путівки на вивезення продукції з поля. Комбайнер при кожному відправленні зерна виписує путівку у трьох примірниках. Він їх підписує та передає водієві, який також підписується у них. Один примірник комбайнер залишає собі. Потім другий примірник передається завідувачу току, який необхідний йому для складання звіту. А третій водій залишає собі. За даними отриманими від водія, завідувач току складає Реєстр приймання зерна вагарем, який ведеться за кожним комбайнером окремо в одному примірнику. Завідувач току робить в ньому такі записи: номер путівки, прізвище та ініціали водія, номер поля, марку автомобіля та її номер, кількість отриманої продукції в центнерах. На основі даного документу отриману продукцію оприбутковують. На підприємстві ПАП «Дзвін» обов'язки завідувача току виконує Тарнавська М.І. Вона на кінець робочого дня складає Відомість руху зерна та іншої продукції.

На основі отриманих документів про надходження та вибуття продукції зі складу, завідувач током робить відповідні записи в Книзі складського обліку.

Після складання первинних документів та заповненні відомості руху зерна та іншої продукції, їх передають в бухгалтерію.

В ПАП «Дзвін» після очищення зерна, його сортування, сушіння складають Акт на сортування і сушіння продукції рослинництва. Його складають в одному екземплярі на кожну партію зернових культур. За даним документом списують зерно, яке відправили на очищення, оприбутковують чисте зерно та списують відходи. Акт підписує завідувач током, агроном, та керівник підприємства.

Для відправки зерна з току на склад застосовують первинний документ – накладну внутрігосподарського призначення.

Для обліку урожаю картоплі, цукрових буряків, овочів, які підприємство вирощує, складають Щоденник надходження сільськогосподарської продукції. Який бригадир підприємства – Тамтала М.М. складає щоденно в одному примірнику.

Дані, щодо обліку плодів записують у Щоденнику надходження продукції садівництва.

Акт прийняття грубих та соковитих кормів складається комісією на кожен вид кормів окремо у двох примірниках. Для відпуску кормів зі складу, бухгалтер виписує первинний документ – Відомість витрат кормів на підставі складеного зоотехніком раціону [77, с. 215].

Працівники приватного аграрного підприємства «Дзвін» можуть брати продукцію отриману від урожаю за рахунок оплати праці. Для оформлення даної господарської операції складають відомість на видачу продукції в рахунок заробітної плати. В документ вносять дані про працівника, його прізвище та ініціали, також записують обсяг отриманої працівником продукції, суму оплати праці, та записують кореспондуючий рахунок.

Фактична собівартість готової продукції визначається на основі даних аналітичного обліку на кінець місяця. Ціни розраховують на основі номенклатури-цінника.

Дані первинних документів узагальнюють та записують у зведені документи, які в свою чергу використовують для записів у реєстри аналітичного та синтетичного обліку.

2.3 Синтетичний та аналітичний облік виробництва продукції рослинництва

Основною галуззю сільського господарства є рослинництво. Воно забезпечує населення продуктами харчування, галузь тваринництва кормами, а промисловість сировиною.

Витрати і вихід продукції рослинництва обліковують на активному рахунку 23 «Виробництво», субрахунок 231 «Рослинництво». Витрати обліковують за дебетом рахунку, а вихід продукції за кредитом [53, с. 5].

Інформація про витрати підприємства відображається у П(С)БО 16 «Витрати» [74, с. 49].

Рахунки класу 8 «Витрати за елементами» та класу 9 «Витрати діяльності» є активними, вони призначені для обліку витрат. За дебетом рахунків формуються витрати, а за кредитом їх списують.

За допомогою рахунків 80-84 обліковуються витрати операційної діяльності. Рахунок 85 «Інші витрати» призначений для обліку витрат інвестиційної та фінансової діяльності, а також витрати пов'язані із ліквідацією наслідків надзвичайних ситуацій, та їх запобіганню.

Для обліку даних про витрати звітного періоду за видами діяльності використовують рахунки класу 9. Ці витрати на кінець звітного періоду списують на рахунок 79 «Фінансові результати».

Продукцію, яку виробляє підприємство власними силами оцінюють за виробничою собівартістю.

Виробнича собівартість продукції (робіт, послуг) включає такі витрати:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- змінні та постійні розподілені загальновиробничі витрати.

Прямі матеріальні витрати включають: вартість основних матеріалів, сировини, які витрачені на виробництво продукції, що становлять її основу; інші допоміжні матеріали, які можуть бути використані; купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби.

Прямі витрати на оплату праці включають: заробітну плату працівників підприємства, які беруть участь у вирощуванні тієї продукції на яку відносять витрати. Це може бути основна та додаткова заробітна плата працівників. Основна заробітна плата нараховується до відповідних первинних документів

(наряду на відрядну роботу, подорожніх листів та ін.). Вона включається до витрат на виробництво відповідної культури та включається до її собівартості. Основна заробітна плата працівникам рослинництва нараховується за тарифними ставками відповідно до відпрацьованого часу [41, с. 106].

Додаткова заробітна плата також включається до собівартості даного виду продукції. Якщо її пряме відношення до продукції рослинництва встановити неможливо, то її включають до собівартості шляхом розподілу.

Інші прямі витрати складаються із: відрахування на соціальне забезпечення, плата за оренду земель, амортизація необоротних активів та інше. Сума відрахувань визначається шляхом нарахування єдиного соціального внеску на основну та додаткову заробітну плату. На об'єкти витрат ця сума розподіляється пропорційно до основної та додаткової заробітної плати працівникам, які зайняті на виробництві даного виду продукції.

Амортизація необоротних активів, яка теж відноситься до інших прямих витрат нараховується за виробничими ставками і прямо відноситься на конкретні об'єкти витрат. Коли її прямо віднести неможливо – розподіляється між окремими видами продукції.

Рахунок 91 «Загальновиробничі витрати» використовують для обліку загальновиробничих витрат. Їх формування відбувається за дебетом рахунка, а списання за кредитом.

Загальновиробничі витрати включають:

- витрати пов'язані з управлінням виробництва продукції (оплата праці адміністративного персоналу, керівників відповідного цеху; відрахування на соціальні заходи цього персоналу та витрати по службових відрядженнях);
- амортизація основних засобів загальновиробничого призначення;
- амортизація нематеріальних активів загальновиробничого призначення;
- витрати пов'язані і освітленням приміщень, їх опалення, водопостачання та ін.

- витрати, щодо ремонту, експлуатації, страхування основних засобів та інших необоротних активів, які використовують за загальновиробничим призначенням;
- витрати пов'язані із вдосконаленням технології та організацією виробництва;
- витрати, які необхідні для забезпечення безпеки та охорони навколишнього середовища на охорону праці;
- інші витрати тощо [19, с. 224].

Загальновиробничі витрати поділяють на змінні та постійні.

До змінних загальновиробничих витрат належать витрати на обслуговування і управління виробництвом, що змінюються прямо пропорційно до зміни обсягу виробництва. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат), виходячи із фактичної потужності звітного періоду.

До постійних загальновиробничих витрат відносяться витрати на обслуговування і управління виробництвом, що залишаються незмінними (або майже незмінними) при змінні обсягу діяльності.

Аналітичний облік у рослинництві ведеться за статтями витрат або групами продукції.

У ПАП «Дзвін» використовують такі статті: витрати на заробітну плату; відрахування на соціальні заходи; добрива; насіння та посадковий матеріал; засоби захисту рослин; витрати щодо робіт та послуг; на утримання основних засобів; інші витрати; загальновиробничі витрати; паливо та мастильні матеріали.

У статтю «Витрати на оплату праці» входить основна та додаткова заробітна плата працівників зайнятих у виробничому процесі продукції. Нарахування заробітної плати відбувається на основі первинних документів, виходячи із виробітку працівника – обсягу виробленої продукції, кількості відпрацьованого часу.

У ПАП «Дзвін» відповідно до цієї статті складають про проводку:

Дт 231 «Рослинництво» Кт 66 «Розрахунки за виплатами працівників»

Стаття «Відрахування на соціальні заходи» складається із внесків на пенсійне страхування, на соціальне страхування через тимчасову втрату працездатності, на випадок безробіття, внесок на соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 65 «Розрахунки за страхуванням»

У статтю «Добрива» включають витрати на внесення органічних, мінеральних, бактеріальних та інших добрив. Витрати, пов'язанні із підготовкою, навантаженням, вивезенням в поле, та внесення в ґрунт, списують на сільськогосподарську культуру під яку їх вносять і до цієї статті не відносять.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»

Стаття «Насіння та посадковий матеріал» включає витрати насіння та посадкового матеріалу, яке може бути отримане підприємством шляхом виробничого процесу та купівлі його у інших підприємств. Витрати пов'язанні із транспортування насіння та його внесення до цієї статті не включають, а відносять до відповідної культури.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»

Стаття «Засоби захисту рослин» складається з вартості пестицидів, гербіцидів, та інших хімічних та біологічних засобів, які застосовують на боротьбу з бур'янами, шкідниками і різними хворобами сільськогосподарських культур.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 208 «Матеріали сільськогосподарського призначення»

Стаття «Паливо та мастильні матеріали» складається із витрат, які відносять на купівлю нафтопродуктів необхідних для роботи машинно-тракторного парку.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 203 «Паливо»

Стаття «Роботи та послуги» складається з вартості робіт та послуг, які надають підприємству сторонні організації та витрати власних допоміжних виробництв. До цієї статті відносять вартість послуг електропостачання, водопостачання, газопостачання, послуги власного та залученого тракторного, гужового та автомобільного транспорту.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 23, 63,68

Стаття «Витрати на ремонт необоротних активів» складається із: заробітної плати працівників зайнятих ремонтом необоротних активів, вартості запасних частин, паливо-мастильних матеріалів, матеріалів використаних на ремонт, витрат використаних на послуги сторонніх організацій та витрати майстерні підприємства пов'язаних з ремонтом.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 661, 203, 207

Стаття «Інші витрати» складається з витрат грошових коштів витрачених на страхування урожаю сільськогосподарських культур, вартість малоцінних та швидкозношувальних предметів – спецодягу, спецвзуття, ті інші витрати.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 47, 65

Статтю «Загальновиробничі витрати» включають бригадні, цехові та загальновиробничі витрати, які обліковують на субрахунку 911 «Загальновиробничі витрати рослинництва» і розподіляють між об'єктами обліку прямо-пропорційно до загальної суми витрат, за мінусом вартості насіння. Розподілені витрати відносять на собівартість сільськогосподарської культури.

Дт 231 «Рослинництво» Кт 91 «Загальновиробничі витрати»

В підприємстві на основі первинних документів складають Виробничі звіти, які попередньо групують у Звіті про рух товароматеріальних цінностей, Журналі обліку робіт та витрат, Нагромаджувальній відомості використання сільськогосподарської техніки, машин, відомості нарахування амортизації, тощо. Синтетичний облік виробництва продукції ведуть у Журналі-ордері №5В

с/г та головній книзі. Дані Головної книги за кредитовими оборотами переносять в баланс підприємства.

На підставі даних виробничих звітів також складають Оборотно-сальдову відомість [50, с. 214]. .

На підприємстві облік частково комп'ютеризований, оскільки багато документів складається вручну. Підприємство, при веденні обліку застосовує програму «1С: Бухгалтерія». Для узагальнення інформації за допомогою помп'ютерів складають журнали-ордери, оборотно-сальдові відомості тощо.

У журнали ордери та в нагромаджувальні відомості переносять дані з первинних документів. Журнали складають на основі кредитового принципу, відомості відповідно за дебетовим. Дані реєстри ведуть на протязі місяця і обчислюють підсумкові обороти відповідно до кореспондуючих рахунків.

Головну книгу формують відповідно за оборотами рахунків журналів-ордерів за місяць. Дані кредитових оборотів рахунків переносять однією підсумковою сумою за місяць, обороти за дебетом збираються з різних журналів-ордерів і враховуються розгорнуто. Обороти за дебетом кожного рахунка сумують та виводять сальдо рахунка на кінець звітного місяця.

У комп'ютерному варіанті обліку дані реєстри формуються як звіти за базою даних бухгалтерських проводок.

На основі підсумкових даних «Головної книги» складають оборотні відомості за простою чи шаховою формою.

Оборотно-сальдова відомість служить для узагальнення відображеної в рахунках облікової інформації, перевірення правильності записів бухгалтерських проводок і складання балансу. Оборотно-сальдові відомості можуть складатися за синтетичними та аналітичними рахунками, застосовуватися в сполученні з іншими обліковими реєстрами. Для кожного рахунка за обліковий період зазначається початкове сальдо, обороти за дебетом і кредитом, обчислюється кінцеве сальдо. На основі оборотно-сальдової відомості будується бухгалтерський баланс. Цей реєстр представлено

практично у всіх комп'ютерних системах бухгалтерського обліку, формується як звіт за базою даних бухгалтерських проводок [49, с. 418].

2.4 Калькуляція собівартості продукції рослинництва

На прикладі підприємства ПАП «Дзвін» проведено калькуляцію собівартості ярої та озимої пшениці.

В ПАП «Дзвін» у 2014 році отримано валовий збір пшениці озимої: чисте зерно – 51926 ц; зернових відходів – 1054 ц; соломи – 74728 ц. Витрати на вирощування озимої пшениці становлять – 12358200 грн. Розрахункова ціна 1 ц соломи – 25 грн. Вміст зерна в зерновідходах становить 63%.

Розрахунок

1. Визначаємо вміст повноцінного зерна в зернових відходах.

$$1054 \cdot 0,63 = 664 \text{ (ц.)}$$

2. Визначаємо загальну кількість повноцінного зерна.

$$51926 + 664 = 52590 \text{ (ц.)}$$

3. Розраховуємо суму затрат, яка відноситься на зерно.

$$12358200 - (74728 \cdot 25) = 10490000 \text{ (грн.)}$$

4. Визначаємо собівартість 1 ц повноцінного зерна.

$$10490000 : 52590 = 199,5 \text{ (грн.)}$$

5. Розраховуємо собівартість 1 ц зерновідходів.

$$664 \cdot 199,5 : 1054 = 125,68 \text{ (грн.)}$$

6. Визначаємо собівартість 1 ц соломи.

$$(74728 \cdot 25) : 74728 = 25 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: собівартість 1 ц зерна – 199,5 грн., собівартість 1 ц зернових відходів становить – 125,68 грн., собівартість 1 ц соломи – 25 грн.

По аналогічній системі розраховуємо собівартість пшениці ярої. В ПАП «Дзвін» у 2014 році отримано валовий збір пшениці : чисте зерно – 5795 ц; зернових відходів – 119 ц; соломи – 8448 ц. Витрати на вирощування ярої

пшениці становлять – 1138200 грн. Розрахункова ціна 1 ц соломи – 25 грн.
Вміст зерна в зерновідходах становить 63%.

Розрахунок

1. Визначаємо вміст повноцінного зерна в зернових відходах.

$$119 \cdot 0,63 = 75 \text{ (ц.)}$$

2. Визначаємо загальну кількість повноцінного зерна.

$$5795 + 75 = 5870 \text{ (ц.)}$$

3. Розраховуємо суму затрат, яка відноситься на зерно.

$$1138200 - (8448 \cdot 25) = 927000 \text{ (грн.)}$$

4. Визначаємо собівартість 1 ц повноцінного зерна.

$$927000 : 5870 = 157,9 \text{ (грн.)}$$

5. Розраховуємо собівартість 1 ц зерновідходів.

$$75 \cdot 157,9 : 119 = 99,5 \text{ (грн.)}$$

6. Визначаємо собівартість 1 ц соломи.

$$(8448 \cdot 25) : 8448 = 25 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: собівартість 1 ц зерна – 157,9 грн., собівартість 1 ц зернових відходів становить – 99,5 грн., собівартість 1 ц соломи – 25 грн.

При калькуляції собівартості продукції кукурудзи визначають:

- 4) собівартість 1 ц зерна кукурудзи;
- 5) собівартість 1 ц зерна кукурудзи в початках;
- 6) собівартість 1 ц стебел кукурудзи.

Для визначення собівартості 1 ц зерна кукурудзи необхідно перерахувати качани повної стиглості в сухе зерно, для цього застосовують коефіцієнт виходу зерна із качанів в даному господарстві. Після цього визначають суму витрат, щодо зерна кукурудзи шляхом віднімання суми затрат, яку відносять на стебла кукурудзи від загальної суми витрат на вирощування даної культури. Тепер можна визначити собівартість кукурудзи шляхом ділення витрат на зерно на обсяг одержаного зерна кукурудзи. За потребою можна обчислити собівартість 1 центнера кукурудзи в качанах.

За даною схемою проведено калькуляцію продукції кукурудзи в ПАП «Дзвін».

У 2014 році підприємство отримало від збору урожаю 155518 ц кукурудзи в початках, вміст зерна у даній продукції становить 85 %. Затрати на вирощування кукурудзи протягом року становлять 21256430 грн. Також оприбутковано побічну продукцію – стебла кукурудзи в розмірі 151065 ц, розрахунково-нормативна ціна за 1 ц 22 грн.

Розрахунок

1. Розраховуємо вихід чистого зерна кукурудзи.

$$155518 \cdot 85 : 100 = 132190 \text{ (ц.)}$$

2. Визначаємо загальну суму витрат, яку віднесли на стебла кукурудзи.

$$22 \cdot 151065 = 3323430 \text{ (грн.)}$$

3. Визначаємо суму витрат, яка відноситься на зерно кукурудзи.

$$21256430 - 3323430 = 17933000 \text{ (грн.)}$$

4. Розраховуємо собівартість 1 ц зерна кукурудзи.

$$17933000 : 132190 = 135,56 \text{ (грн.)}$$

5. Обчислюємо собівартість 1 ц кукурудзи в качанах.

$$(21256430 - 3323430) : 155518 = 115,31 \text{ (грн.)}$$

Отже, собівартість 1 ц зерна кукурудзи становить 135,56 грн., собівартість 1 ц кукурудзи в качанах – 115,31 грн.

Для визначення собівартості 1 ц насіння соняшника ділять суму витрат, яку відносять на насіння на отриманий обсяг продукції насіння в центнерах. Для визначення цієї суми потрібно від загальної суми затрат, на вирощування соняшника, відняти суму витрат, яку відносять на побічну продукцію (кошики, соняшничиння).

На підприємстві у 2014 році отримано насіння соняшника – 4023 ц та 6035 ц соняшничиння на суму 72420 грн. Витрати на вирощування соняшника становлять 640420 грн.

Розрахунок

1. Визначаємо суму витрат, які відносяться на насіння соняшника.

$$640420 - 72420 = 568000 \text{ (грн.)}$$

2. Розраховуємо собівартість 1 ц насіння.

$$568000 : 4023 = 141,29 \text{ (грн.)}$$

3. Розраховуємо собівартість 1 ц побічної продукції соняшника.

$$72420 : 6035 = 12 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: собівартість 1 ц насіння соняшника становить 141,29 грн., собівартість 1 ц соняшничиння – 12 грн.

При калькуляції собівартості цукрових буряків визначають:

3) собівартість 1ц. коренеплодів;

4) собівартість 1ц. гички цукрових буряків.

Щоб визначити собівартість 1 ц коренів цукрових буряків суму витрат, яку відносять на коренеплоди ділять на обсяг одержаних коренів у центнерах. Для визначення суми витрат щодо коренеплодів, витрати, які відносять на гичку цукрових буряків, віднімають від загальної суми витрат. При калькуляції даної продукції можна визначити собівартість 1 ц гички. Для її розрахунку необхідно поділити суму витрат, яку віднесли на гичку, на обсяг гички цукрових буряків в центнерах [89, с. 3].

На основі даної схеми проведемо калькуляції собівартості цукрових буряків в ПАП «Дзвін».

У 2014 році в приватному аграрному підприємстві «Дзвін» отримано валовий збір коренів – 183322 ц та 40667 ц гички на суму 545235 грн. Витрати на вирощування цукрових буряків становлять 9814235 грн.

Розрахунок

4. Визначаємо суму витрат, які відносяться на коренеплоди.

$$9814235 - 545235 = 9269000 \text{ (грн.)}$$

5. Розраховуємо собівартість 1 ц коренеплодів.

$$9269000 : 183322 = 50,56 \text{ (грн.)}$$

6. Розраховуємо собівартість 1 ц гички цукрових буряків.

$$545235 : 40667 = 13,41 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: собівартість 1 ц коренеплодів становить 50,56 грн., собівартість 1 ц гички – 13,41 грн.

При визначенні собівартості картоплі визначають:

- 3) собівартість 1 ц стандартної картоплі;
- 4) собівартість 1 ц нестандартної картоплі.

Щоб визначити собівартість 1 ц стандартної картоплі від сукупного обсягу витрат на виробництво даної продукції потрібно відняти суму витрат щодо нестандартної картоплі, оціненої за собівартістю кормових буряків із врахуванням їхньої поживності. Потім визначають собівартість 1 ц стандартної картоплі, шляхом ділення суми витрат, яку відносять на дану продукцію, на загальний обсяг стандартної картоплі в центнерах [86, с. 6].

У ПАП «Дзвін» в звітному році зібрали від урожаю 7220 ц стандартної картоплі та 1173 ц (0,3 корм. од.) нестандартної, стебел для силосування - 6677 ц, витрати, які віднесли на стебла становлять – 19350 грн. Витрати на вирощування картоплі становлять – 625203 грн. Середня собівартість кормових буряків складає 28 грн., а їхня поживна цінність 0,9 кормових одиниць.

Розрахунок

1. Визначаємо собівартість 1 ц нестандартної картоплі.

$$28 \cdot 0,3 = 8,4 \text{ (грн.)}$$

2. Розраховуємо вартість всієї нестандартної картоплі.

$$8,4 \cdot 1173 = 9853 \text{ (грн.)}$$

3. Розраховуємо витрати на стандартну картоплю.

$$625203 - 19350 - 9853 = 596000 \text{ (грн.)}$$

4. Визначаємо собівартість 1 ц стандартної картоплі.

$$596000 : 7220 = 82,57 \text{ (грн.)}$$

Відповідь: собівартість 1 ц нестандартної картоплі становить 8,4 грн., 1 ц стандартної – 82,57 грн.

При калькуляції собівартості продукції овочів закритого ґрунту затрати розподіляються:

3) в парниках прямо-пропорційно кількості рамо-днів. Кількість рамо-днів визначається шляхом множення кількості парникових рам, зайнятих розсадою, на тривалість їх вегетаційного періоду;

4) в теплицях затрати розподіляються між окремими видами овочів, прямо-пропорційно квадратним метро-дням. Кількість квадратних метро-днів визначається шляхом множення площі, яка зайнята під певними овочевими культурами, на кількість днів їх вегетаційного періоду.

При калькуляцію собівартості овочів відкритого ґрунту затрати розподіляються прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації різних культур овочів. В підприємстві, яке не спеціалізується на вирощуванні овочів відкритого ґрунту, від загальної суми витрат віднімають вартість гички і розподіляють отриману від розрахунку суму коштів між овочевими культурами, які вирощують на підприємстві, прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації продукції овочів [53, с. 6].

Для визначення собівартості овочів суму витрат, відповідно до даного виду овочів, ділять на загальний обсяг даної культури в центнерах.

Для визначення собівартості 1 ц баштанних культур, загальну суму витрат відповідної культури ділять на обсяг культури баштанних в центнерах. Витрати розподіляють прямо-пропорційно сумі коштів отриманої від реалізації.

Для визначення собівартості 1 ц продукції садівництва від загальної вартості продукції віднімають витрати на живці, паростки тощо, та отриману суму ділять на обсяг отриманої продукції в центнерах. Підприємства, які не спеціалізуються на даному виді продукції, витрати розподіляють прямо-пропорційно до отриманих коштів за цінами від реалізації продукції відповідних видів [50, с. 198].

При калькуляції собівартості продукції однорічних і багаторічних трав визначають:

- 4) собівартість 1ц. сіна;
- 5) собівартість 1ц. зеленої маси;
- 6) собівартість 1ц. насіння.

Для того щоб провести калькуляцію собівартості однорічних і багаторічних трав необхідно:

3) визначити загальну площу однорічних, або багаторічних трав, оскільки затрати між окремими видами продукції однорічних, або багаторічних трав розподіляються прямо-пропорційно площам, які зайняті під цими видами культур. Загальна площа однорічних, або багаторічних трав визначається шляхом додавання до площі, яка зайнята під сіном, площі яка зайнята під зеленою масою і насінням.

4) визначити питому вагу окремих видів продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) питома вага сіна визначається діленням площі сіна на загальну площу однорічних, або багаторічних трав і множимо на 100;

Б) питома вага площі зайнята під зеленою масою визначається діленням площі під зелену масу на загальну площу однорічних, або багаторічних трав і множимо на 100;

В) питома вага площі під насіння визначається відніманням від 100 %, питомої ваги площі сіна і зеленої маси;

3) за питоною вагою розподіляють затрати між окремими видами продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) сума затрат, яка відноситься на сіно, визначається шляхом множення загальної суми витрат по однорічних, або багаторічних травах на їх питому вагу площі сіна і ділимо на 100;

Б) сума затрат, яка відноситься на зелену масу, визначається множенням загальної суми затрат по однорічних, або багаторічних травах на їх питому вагу зеленої маси і ділимо на 100;

В) сума затрат, яка відноситься на насіння, визначається шляхом віднімання від загальної суми затрат по однорічних, або багаторічних травах суми затрат, яка відноситься на сіно і зелену масу;

4) визначаємо собівартість 1ц. окремих видів продукції однорічних, або багаторічних трав:

А) собівартість 1ц. насіння визначається діленням суми затрат, яка відноситься на насіння, на кількість центнерів насіння;

Б) собівартість 1ц. зеленої маси визначається діленням суми затрат, яка відноситься на зелену масу, на кількість центнерів зеленої маси;

В) собівартість 1 ц сіна визначається діленням суми затрат, яка відноситься на сіно, на кількість центнерів сіна.

Висновки до розділу 2

1. Бухгалтерський облік – це процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам, для прийняття рішень.

2. Витрати і вихід продукції рослинництва обліковують на активному рахунку 23 «Виробництво», субрахунок 231 «Рослинництво». Витрати обліковують за дебетом рахунку, а вихід продукції за кредитом.

3. Аналітичний облік у рослинництві ведеться за статтями витрат або групами продукції. У ПАП «Дзвін» використовують такі статті: витрати на заробітну плату; відрахування на соціальні заходи; добрива; насіння та посадковий матеріал; засоби захисту рослин; витрати щодо робіт та послуг; на утримання основних засобів; інші витрати; загальновиробничі витрати; паливо та мастильні матеріали.

4. В підприємстві на основі первинних документів складають Виробничі звіти, які попередньо групують у Звіті про рух товароматеріальних цінностей, Журналі обліку робіт та витрат, Нагромаджувальній відомості використання сільськогосподарської техніки, машин, відомості нарахування амортизації, тощо. Синтетичний облік виробництва продукції ведуть у Журналі-ордері №5В с/г та головній книзі. Дані Головної книги за кредитовими оборотами переносять в баланс підприємства.

5. На підприємстві облік частково комп'ютеризований, оскільки багато документів складається вручну. Підприємство, при веденні обліку застосовує

програму «1С: Бухгалтерія». Для узагальнення інформації за допомогою комп'ютерів складають журнали-ордери, оборотно-сальдові відомості тощо.

6. В ПАП «Дзвін» розрахунок собівартості проводять за допомогою програми «1С:Бухгалтерія». За допомогою документа Калькуляція проводять списання витрат на виробництво, оприбутковують готову продукцію та обчислюють собівартість, відпускну ціну.

7. В середньому за 3 роки найбільшу питому вагу, в загальній структурі товарної продукції, займає продукція рослинництва – 81,9%. Продукція тваринництва займає – 17,7%, реалізація робіт і послуг – 1,4%.

8. Підприємство у 2014 по виробництву продукції отримало збитки у розмірі 7032,5 тис. грн., хоча в попередні роки воно було досить прибутковим. Реалізація продукції рослинництва принесла збиток у розмірі - 6093,9 тис. грн. У 2014 році прибутковими були такі культури, як ячмінь ярий – 340,7 тис. грн., картопля – 38,1 тис. грн., соняшник – 466 тис. грн., соя – 1429,2 тис. грн. По таких культурах, як пшениця озима, пшениця яра, кукурудза на зерно, ріпак озимий, цукрові буряки, отримано збиток.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИРОБНИЦТВА ПРОДУКЦІЇ РОСЛИННИЦТВА ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЇЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

3.1 Аналіз структури та динаміки собівартості продукції рослинництва

Для підвищення ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства використовують багато засобів. Основним фактором, який впливає на його діяльність є собівартість продукції. Для того щоб підприємство функціонувало більш ефективно та отримувало більші прибутки необхідно знижувати собівартість продукції, яку вирощує підприємство.

Собівартість – один з найважливіших показників господарської діяльності аграрних підприємств, оскільки показує у що саме обходиться господарству виробництво відповідного виду продукції і наскільки економічно вигідним воно є в конкретних природо-економічних умовах господарювання [49, с. 32].

Собівартість являє собою витрати на виробництво продукції, які виражені у грошовій формі.

На собівартість 1 ц сільськогосподарської продукції впливають такі два фактори: витрати на 1 га посівної площі, які розподілені та віднесені на відповідний вид продукції та урожайність сільськогосподарських культур з 1 га посівної площі.

Урожайність також являється важливим показником при вирощуванні сільськогосподарських культур. Значний вплив відносно урожайності мають такі фактори: природно-кліматичні – родючість ґрунту, рельєф, температура, вологість, опади та ін.; агротехнічні – внесенні органічних та мінеральних добрив, їхня кількість та якість, насіння, строки виконання робіт, дотримання сівозмін, засоби захисту рослин тощо; та організаційно-економічні – достатня

кількість матеріальних та трудових ресурсів, матеріальне заохочення працівників, правильна організація виробничого процесу тощо.

Для аналізу собівартості та визначення впливу на неї різних факторів розглянемо динаміку виробничої собівартості продукції в ПАП «Дзвін».

Таблиця 3.1

Динаміка виробничої собівартості продукції рослинництва в ПАП «Дзвін»

Культура	Витрати на 1 га, грн		Урожайність ц/га		Собівартість 1 ц. грн.			Відхилення (+/-) всього	У т. ч. за рахунок змін	
	2013 р.	2014 р.	2013 р.	2014 р.	2013 р.	умовно	2014 р.		Затрат на 1 га.	Урожайності
Пшениця	2776,34	7342,12	37,6	37,6	73,84	195,27	195,27	121,43	121,43	0
Кукурудза на зерно	6473,35	8743,54	64,0	64,5	101,15	136,62	135,56	34,41	35,47	-1,06
Ячмінь	2722,14	4404,12	43,5	32,4	62,58	101,24	135,93	73,35	38,66	34,69
Соняшник на зерно	4050,75	3786,67	18,3	26,8	221,35	206,92	141,29	-80,06	-14,43	-65,63
Соя	4187,93	2705,36	18,5	16,2	226,37	146,24	167,00	-59,37	-80,13	20,76
Картопля	21680,00	13244,44	148,6	160,4	145,90	89,13	82,57	-63,33	-56,77	-6,56
Ріпак	6106,79	7502,80	21,7	24,1	281,42	345,75	311,32	29,9	64,33	-34,43
Цукрові буряки	9476,36	15096,09	443,5	298,6	21,37	34,04	50,56	29,19	12,67	16,52

Матеріали таблиці 3.1 свідчать про зменшення виробничої собівартості у 2014 році порівняно з 2013 по таким сільськогосподарським культурам: соняшник, соя, картопля. Підвищення собівартості у ПАП «Дзвін» відбувається по таких культурах як: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, ріпак, цукрові буряки.

Собівартість пшениці підвищилась порівняно з 2013 роком на 121,43 грн., ці зміни відбулись через збільшення витрат на вирощування продукції.

Собівартість кукурудзи також підвищилась порівняно з 2013 роком на 34,41 грн., через збільшення витрат збільшилась на 35,47 грн., та у зв'язку із незначним підвищенням урожайності собівартість знизилась на 1,06 грн. Собівартість ячменю піднялась на 73,35 грн., в тому числі за рахунок збільшення витрат підвищилась на 38,66 грн., за рахунок зниження урожайності підвищилась на 34,69 грн. Виробнича собівартість соняшника на зерно знизилась на 80,06 грн. Ці зміни відбулись завдяки зменшенню витрат на його вирощування у розмірі 14,43 грн., на 1 ц., та завдяки підвищенні урожайності знизилась на 65,63 грн. Собівартість 1 ц., сої також знизилась на 59,37 грн., і становить у 2014 році 167 грн. Вона знизилась через суттєве зменшення суми затрат на виробництво сої у розмірі 80,13 грн., та через зниження урожайності витрати піднялись на 20,76 грн., з розрахунку на 1 ц., продукції. Собівартість картоплі знизилась порівняно з 2013 роком на 63,33 грн. В тому числі за рахунок зменшенню затрат знизилась на 56,77 грн. за рахунок підвищення урожайності , знизилась на 6,56 грн. Собівартість ріпаку підвищилась порівняно з 2013 роком на 29,9 грн. В тому числі за рахунок збільшення затрат на 1 га підвищилась на 64,33 грн., за рахунок підвищення урожайності знизилась на 34,43 грн. Собівартість цукрових буряків підвищилась порівняно з 2013 роком на 29,19 грн. і становить у 2014 році 50,56 грн., вона підвищилась за рахунок збільшення витрат на 12,67 грн., та через зниження урожайності сума виробничої собівартості зросла на 16,52 грн.

Для аналізу собівартості сільськогосподарської продукції використовують такі джерела інформації: форма №50 с/г «Виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції», форма №2 «Звіт про фінансові результати та ін. [47, с. 41].

На основі результатів отриманих в ході аналізу розробляють заходи, які направляють на зниження собівартості продукції, робіт і послуг та підвищення показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції у наступному періоді.

Для виявлення факторів підвищення собівартості та пошуку шляхів її зменшення велику увагу приділяють вивченню витрат, які відносять на відповідну продукцію.

У ПАП «Дзвін» витрати, які відносять на рослинництво групують за такими статтями: прямі матеріальні витрати до яких відносять - насіння та посадковий матеріал, мінеральні добрива, нафтопродукти, оплата послуг і робіт сторонніх організацій, решта матеріальних витрат, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати та загальновиробничі витрати, до яких відносять – амортизація необоротних активів, відрахування на соціальні заходи, решта інших прямих та загальновиробничих витрат.

Таблиця 3.2

Структура собівартості продукції рослинництва

Статті витрат	Пшениця					Ячмінь				
	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%		Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	
Насіння та посадковий матеріал	365	5,2	347	3,0	-2,2	175	9,3	199	7,2	-2,1
Мінеральні добрива	2546	36	2740	24,0	-12,0	210	11,2	323	11,6	0,4
Нафтопродукти	910	12,9	1232	10,8	-2,1	614	32,6	732	26,3	-6,3
Плата послуг і робіт сторонніх організацій	35	0,5	62	0,5	0,0	25	1,3	89	3,2	1,9
Решта матеріальних витрат	1822	25,8	3765	33,0	7,2	621	33	986	35,5	2,5
Прямі витрати на оплату праці	36	0,5	39	0,3	-0,2	18	1	38	1,4	0,4
Амортизація необоротних активів	465	6,6	298	2,6	-4,0	10	0,5	24	0,9	0,4
Відрахування на соціальні заходи	239	3,4	132	1,2	-2,2	56	3	89	3,2	0,2
Решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	645	9,1	2802	24,5	15,4	152	8,1	299	10,8	2,7
Всього:	7063	100	11417	100,0	-	1881	100	2779	100,0	-

Матеріали таблиці 3.2 свідчать, що по пшениці найбільшу питому вагу витрат у 2014 році займають мінеральні добрива – 24%, решта матеріальних витрат – 33% та решта інших прямих та загальновиробничих витрат – 24,5%. Порівняно з 2013 роком їхня питома вага відносно загальної структури витрат значно змінилась. Питома вага мінеральних добрив відносно минулого року знизилась на 12%, решта матеріальних витрат піднялась на 7,2%, відсоток решти інших прямих та загальновиробничих витрат у загальній структурі піднявся на 15,4%. Найменшу питому вагу у загальній структурі виробничої собівартості продукції займають прямі витрати на оплату праці – 0,3%, це число зменшилось порівняно з 2013 роком на 0,2%. Також незначну питому вагу у загальній структурі займають плата послуг і робіт стороннім організаціям – 0,5%, їхня частка залишилась незмінна порівняно з 2013 роком, хоча сума самих витрат збільшилась на 27 тис. грн. Частка відрахувань на соціальні заходи у загальній структурі витрат зменшилась порівняно з 2013 роком на 2,2% і становить 1,2%.

По ячменю найбільшу питому вагу у загальній структурі собівартості, займають решта матеріальних витрат, частка яких збільшилась порівняно з 2013 роком на 2,5% і становить у звітному році – 35,5%. Також значну питому вагу у структурі собівартості займають нафтопродукти, їх частка зменшилась порівняно з 2013 роком на 6,3% і становить 26,3%. Частка мінеральних добрив у загальній структурі витрат становить у 2014 році – 11,6%, вона збільшилась порівняно з 2013 роком на 0,4%. Питома вага насіння та посадкового матеріалу у 2014 році становить – 7,2%. Їхня частка у загальній структурі виробничої собівартості порівняно з 2013 роком зменшилась на 2,1%, хоча сума витрат на виробництво ячменю збільшилась на 14 тис. грн. Найменшу питому вагу займає амортизація необоротних активів, їх частка збільшилась порівняно з 2013 роком на 0,4% і становить у звітному році 0,9%. Відсоток прямих витрат на оплату праці піднявся на 0,4% і її частка у 2014 році становить – 1,4%.

Таблиця 3.3

Структура собівартості продукції рослинництва

Статті витрат	Ріпак					Цукрові буряки				
	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%		Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	
Насіння та посадковий матеріал	195	14,3	678	16,9	2,6	930	17,2	1680	18,1	0,9
Мінеральні добрива	567,6	42,1	839	20,9	-21,2	1642	30,3	1825	19,7	-10,6
Нафтопродукти	318	23,6	789	19,7	-3,9	703	13	1645	17,7	4,7
Плата послуг і робіт сторонніх організацій	9	0,7	198	4,9	4,2	284	5,3	438	4,7	-0,6
Решта матеріальних витрат	245	18,2	298	7,4	-10,8	810	15	1687	18,2	3,2
Прямі витрати на оплату праці	15	1,1	24	0,6	-0,5	245	4,5	296	3,2	-1,3
Амортизація необоротних активів	-	-	143	3,6	3,6	336	6,2	312	3,4	-2,8
Відрахування на соціальні заходи	-	-	98	2,4	2,4	125	2,3	976	10,5	8,2
Решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	-	-	947	23,6	23,6	336	6,2	410	4,4	-1,8
Всього:	1349,6	100	4014	100	-	5411	100	9269	100	-

Матеріали таблиці 3.3 свідчать, що найбільшу питому вагу витрат займають добрива. По ріпаку їхня частка зменшилась порівняно з 2013 роком на 21,2% і становить у звітному році – 20,9%. По цукрових буряках, частка мінеральних добрив у загальній структурі собівартості знизилась порівняно з 2013 роком на 10,6% і становить у 2014 році – 19,7%.

Найменшу питому вагу у загальній структурі виробничої собівартості займають прямі витрати на оплату праці. По цукрових буряках їхня частка знизилась порівняно з 2013 роком на 1,3% і становить у 2014 році – 3,2%. Хоча сума витрат на оплату праці піднялась порівняно з 2013 роком на 51 тис. грн. і становить у звітному році – 296 тис. грн. По ріпаку частка прямих витрат на

оплату праці у загальній структурі витрат знизилась на 0,5% і становить у звітному році 0,6%. Хоча сума витрат на оплату праці зросла порівняно з 2013 роком на 9 тис. грн. і становить у 2014 році – 24 тис. грн.

Частка насіння та посадкового матеріалу по ріпаку, у загальній структурі витрат, зросла на 2,6% і становить у 2014 році – 16,9%. По цукрових буряках питома вага насіння та посадкового матеріалу також зросла на 0,9% і становить у 2014 році 18,1%.

Таблиця 3.4

Структура собівартості продукції рослинництва

Статті витрат	Соняшник на зерно					Соя				
	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) %
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%		Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	
Насіння та посадковий матеріал	245	18,1	123	21,7	3,6	812	33,4	610	40,3	6,9
Мінеральні добрива	210	15,5	84	14,8	-0,7	410	16,9	208	13,7	-3,2
Нафтопродукти	361	26,6	95	16,7	-9,9	454	18,7	211	13,9	-4,8
Плата послуг і робіт сторонніх організацій	15	1,1	23	4,0	2,9	7	0,3	9	0,6	0,3
Решта матеріальних витрат	156	11,5	98	17,3	5,8	442	18,2	88	5,8	-12,4
Прямі витрати на оплату праці	32	2,4	43	7,6	5,2	28	1,2	35	2,3	1,1
Амортизація необоротних активів	23	1,7	36	6,3	4,6	10	0,4	232	15,3	14,9
Відрахування на соціальні заходи	85	6,3	34	6,0	-0,3	72	3,0	34	2,2	-0,8
Решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	230	16,9	32	5,6	-11,3	194	8,0	88	5,8	-2,2
Всього:	1357	100	568	100	-	2429	100	1515	100	-

Матеріали таблиці 3.4 свідчать, що по соняшнику найбільшу питому вагу витрат у 2014 році займають насіння та посадковий матеріал – 21,7%, нафтопродукти – 16,7% та решта матеріальних витрат – 17,3%. Порівняно з

2013 роком їхня питома вага відносно загальної структури витрат змінилась. Питома вага насіння та посадкового матеріалу відносно минулого року підвищилась на 3,6%, частка нафтопродуктів знизилась у загальній структурі витрат на 9,9%, відсоток решти матеріальних витрат у загальній структурі піднявся на 5,8%. Питома вага мінеральних добрив знизилась порівняно з 2013 роком на 0,7% і становить у звітному році – 14,8%. Найменшу питому вагу у загальній структурі виробничої собівартості продукції соняшника займають плата послуг і робіт стороннім організаціям – 4%. Їхня частка збільшилась порівняно з 2013 роком на 2,9%. Також незначну питому вагу, у загальній структурі витрат 2014 року, займають: амортизація необоротних активів – 6,3%, відрахування на соціальні заходи – 6%, решта інших прямих та загальновиробничих витрат – 5,6%. Частка амортизації необоротних активів збільшилась на 4,6% порівняно з 2013 роком. Частка відрахувань на соціальні заходи у загальній структурі знизилась на 0,3%. Питома вага решти інших прямих та загальновиробничих витрат зменшилась порівняно з 2013 роком на 11,3%.

По сої найбільш питому вагу у загальній структурі виробничої собівартості займає насіння та посадковий матеріал – 40,3%. Порівняно з 2013 роком їхня частка у структурі витрат зросла на 6,9%. Хоча загальна сума витрат, щодо насіння та посадкового матеріалу зменшилась на 202 тис. грн. і становить у 2014 році – 610 тис. грн. Питома вага мінеральних добрив у загальній структурі витрат 2014 року становить – 13,7%. Даний показник знизився порівняно з 2013 роком на 3,2%. Частка нафтопродуктів у 2014 році знизилась порівняно з 2013 роком на 4,8% і становить 13,9%. Питома вага амортизації необоротних активів у 2014 році становить – 15,3%, порівняно з 2013 роком їхня частка зросла у загальній структурі виробничої собівартості на 14,9%. Найменшу питому вагу по виробництву продукції сої займає плата послуг і робіт стороннім організаціям – 0,6%, їх частка збільшилась порівняно з 2013 роком на 0,3%. Відсоток прямих витрат на оплату праці у загальній структурі витрат піднявся на 1,1% і її частка у 2014 році становить – 2,3%.

Питома вага відрахувань на соціальні заходи у 2014 році становить 2,2%. Цей показник відносно загальної структури витрат знизився порівняно з 2013 роком на 0,8%.

Таблиця 3.5

Структура собівартості продукції рослинництва

Статті витрат	Кукурудза на зерно					
	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-) тис. грн.	Відхилення (+/-) %
	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%		
Насіння та посадковий матеріал	3720	24,1	3692	20,6	-28	-3,5
Мінеральні добрива	3912	25,4	4012	22,4	100	-3
Нафтопродукти	3012	19,5	3465	19,3	453	-0,2
Плата послуг і робіт сторонніх організацій	48	0,3	54	0,3	6	0
Решта матеріальних витрат	3610	23,4	4580	25,5	970	2,1
Прямі витрати на оплату праці	56	0,4	68	0,4	12	0
Амортизація необоротних активів	860	5,6	612	3,4	-248	-2,2
Відрахування на соціальні заходи	56	0,4	265	1,5	209	1,1
Решта ін. прямих та загальновиробничих витрат	152	1,0	1185	6,6	1033	5,6
Всього:	15426	100	17933	100	2507	-

Матеріали таблиці 3.5 свідчать, що виробнича собівартість усієї продукції кукурудзи на зерно у 2014 році становить – 17933 тис. грн. Найбільшу питому вагу витрат у структурі виробничої собівартості займають: решта матеріальних витрат – 25,5%, мінеральні добрива – 22,4%, насіння та посадковий матеріал – 20,6%. Порівняно з 2013 роком їхня питома вага відносно загальної структури витрат змінилась. Питома вага решти матеріальних витрат відносно минулого року підвищилась на 2,1%, частка мінеральних добрив знизилась у загальній структурі витрат на 3%, хоча сума витрат мінеральних добрив збільшилась на 100 тис. грн. і ця сума становить у 2014 році 4012 тис. грн. Відсоток насіння та посадкового матеріалу у загальній структурі витрат знизився на 3,5%. Питома вага нафтопродуктів у загальній

структурі виробничої собівартості знизилась порівняно з минулим роком на 0,2% і становить у 2014 році – 19,3%. Хоча сума витрат щодо використання нафтопродуктів зросла на 453 тис. грн. і у 2014 році вона становить 3465 тис. грн. Найменшу питому вагу у загальній структурі виробничої собівартості продукції кукурудзи на зерно займають оплата послуг і робіт стороннім організаціям – 0,3%, прямі витрати на оплату праці – 0,4%, відрахування на соціальні заходи - 1,5%. Частка витрат щодо оплати послуг і робіт стороннім організаціям у загальній структурі витрат займає – 0,3% і порівняно з минулим роком залишилась незмінною, хоча сума витрат збільшилась порівняно з 2013 роком на 6 тис. грн. Питома вага прямих витрат на оплату праці по виробництву продукції кукурудзи порівняно з 2013 роком також залишилась незмінною, але сума витрат на оплату праці збільшилась на 12 тис. грн. і становить у 2014 році – 68 тис. грн. Частка відрахувань на соціальні заходи у структурі виробничої собівартості продукції збільшилась порівняно з 2013 роком на 1,1% і цей показник у 2014 році становить – 1,5%. Питома вага амортизації необоротних активів у загальній структурі витрат становить у 2014 році – 3,4%, цей відсоток знизився порівняно з минулим роком на 2,2%.

Отже на основі проведеного аналізу можна зробити висновок. Для підвищення ефективності діяльності приватного аграрного підприємства «Дзвін», а отже для отримання більших прибутків, які необхідні для розвитку господарства, необхідно знижувати собівартість по таких видах продукції: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, ріпак, цукрові буряки. Зниження собівартості можна здійснити завдяки використанню більш продуктивних сортів рослин, підвищенні урожайності, зниження затрат на її виробництво, але якість продукції також повинна знаходитись на високому рівні.

3.2 Аналіз динаміки показників ефективності виробництва продукції рослинництва

На підприємстві аналіз ефективності виробництва продукції необхідно почати з таких показників: фондоддача, фондомісткість, фондоозброєність, фондозабезпеченість, енергомісткість, продуктивність праці, матеріаломісткість тощо. Тому в даній таблиці проведено аналіз динаміки цих показників приватного аграрного підприємства «Дзвін».

Таблиця 3.6

Показники забезпеченості підприємства основними фондами і ефективності їх використання

Показники	Одиниці виміру	Роки			Відхилення (+/-) 2014 р. від 2012р.
		2012	2013	2014	
1	2	3	4	5	6
1.Фондозабезпеченість .	Тис. грн.	302,8	272,8	505,5	202,7
2.Енергозабезпеченість	К. с.	1,9	2	2	0,1
3.Електрозабезпеченість	КВт. г.	4,7	5,6	7,5	2,8
4.Фондоозброєність .	Тис. грн.	95,2	89,4	157,8	62,6
5.Енегроозброєність	К. с	64,4	62,8	65,2	0,8
6.Електроозброєність	КВт. г	1,6	1,8	2,5	0,9
7.Фондовіддача по валовій продукції всього в т.ч.:	грн.	1,6	2	1,6	0
в рослинництві		1,3	1,7	1,4	0,1
в тваринництві		0,3	0,3	0,2	-0,1
8.Фондомісткість по валовій продукції всього в т.ч.:	грн.	0,6	0,5	0,6	0
в рослинництві		0,8	0,6	0,7	-0,1
в тваринництві		3,04	3,5	4,9	1,89
9. Продуктивність праці	Тис. грн.	156,6	181,8	195,7	39,1

Матеріали таблиці 3.6 свідчать, що показник фондозабезпеченості у звітному році збільшився порівняно з 2012 роком на 202,7 тис. грн. і становить у 2014 році -505,5 тис. грн. Енергозабезпеченість підприємства підвищилась порівняно з 2012 роком на 0,1 К.с. і становить у звітному році – 2 К.с. Показник електрозабезпеченості зріс порівняно з 2012 роком на 2,8 КВт.г., і становить у звітному році 7,5 КВт.г. Фондоозброєність підприємства підвищилась у звітному році на 62,6 тис.грн. і становить 157,8 тис. грн. Показник енергоозброєності підвищився порівняно з 2012 роком на 0,8 К.с. і становить у звітному році 65,2 К.с. Електроозброєність також зросла порівняно з 2012 роком на 0,9 КВт.г. Показник фондівіддачі залишився незмінним порівняно з 2012 роком і становить у звітному році 1,6 грн. По рослинництві його значення зросло на 0,1 грн. порівняно з 2012 роком і становить 1,4 грн. По тваринництві простежується зниження цього показника на 0,1 грн. порівняно з 2012 роком і становить 0,2 грн. Фондомісткість по валовій продукції у 2014 році становить 0,6 грн. Порівняно з 2012 роком по рослинництву цей показник зменшився на 0,1 грн. і становить 0,7 грн., по тваринництві фондомісткість збільшилась порівняно з 2012 роком на 1,89 грн. і становить у 2014 році 4,9 грн. Показник продуктивності праці у 2014 році становить – 195,7 тис. грн. Порівняно з 2012 роком даний показник збільшився на 39,1 тис. грн., що позитивно впливає на діяльність підприємства.

Для більш детального ознайомлення із показниками ефективності діяльності підприємства ПАП «Дзвін» потрібно ознайомитись із прибутком, який отримує господарство в результаті своєї діяльності.

Прибуток являється показником, що найбільш узагальнено показує результати діяльності підприємства та характеризує ефективність використання капіталу. Підприємець вкладає його у галузі, які приносять найбільший дохід. Тому при аналізі прибутку, його досліджують з метою пошуку резервів збільшення. Даний показник визначають під час складання звіту про фінансові результати . А тому аналіз суми прибутку необхідно почати з вивчення звіту

про фінансові результати, де дано алгоритм формування чистого прибутку. Дані звіту про фінансові результати наведені в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Аналіз звіту про фінансові результати

Перелік показників	Показники, тис. грн.		
	2013 рік	2014 рік	Відхилення (+/-)
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	87405	-	-87405
Податок на додану вартість	14507	-	-14507
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	72898	53254	-19644
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	49748	61861	12113
Валовий (прибуток+, збиток-)	+23150	-8607	-31757
Інші операційні доходи	59	4	-55
Адміністративні витрати	2412	1402	-1010
Витрати на збут	288	75	-213
Інші операційні витрати	124	2806	2682
Фінансовий результат від операційної діяльності (прибуток+, збиток-)	+20385	-12886	-33271
Доходи від участі в капіталі	-	-	-
Інші фінансові доходи	41	2	-39
Інші доходи	5924	2667	-3257
Фінансові витрати	1714	2306	592
Втрати від участі в капіталі	-	-	-
Інші витрати	1762	327	-1435
Фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування (прибуток+, збиток-)	+22874	-12850	-35724
Податок на прибуток від звичайної діяльності	-	-	-
Фінансовий результат від звичайної діяльності (прибуток+, збиток-)	+22874	-12850	-35724
Надзвичайні: доходи			
витрати	-2340	-	2340
Податок з надзвичайного прибутку	-	-	
Чистий прибуток (+), збиток (-)	20534	-12850	-33384

Матеріали таблиці 3.7 свідчать що підприємство під час виробничої діяльності у 2013 році отримало прибуток в розмірі 20534 тис. грн. У 2014 році отримало збитки, їхня сума складає -12850 тис. грн. Відхилення від 2013 року становить -33384 тис. грн.

У 2014 році підприємство ПАП «Дзвін» отримало валовий збиток в розмірі 8607 тис. грн. Його отримано через перевищення суми собівартості

реалізованої продукції над виручкою. Порівняно з минулим роком цей показник зменшився на -31757 тис. грн. Збитки від операційної діяльності отримано в сумі -12886 тис. грн. Відхилення від 2013 року становить -33271 тис. грн. Підприємство отримало фінансовий результат від звичайної діяльності (збиток) у сумі -12850 тис. грн., Оскільки у 2013 році підприємство від звичайної діяльності отримало прибуток 22874 тис. грн., то відхилення становить -35724 тис. грн.

Таблиця 3.8

Аналіз структури доходів

Показник	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-)	
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	Тис. грн.	%
Дохід (виручка) від реалізації продукції	87405	93,6	53254	95,2	-34151	1,6
Операційні доходи	59	0,1	4	0,01	-55	-0,05
Дохід від участі в капіталі	-	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	41	0,04	2	0,004	-39	-0,04
Інші доходи від звичайної діяльності	5924	6,3	2667	4,8	-3257	-1,5
Надзвичайні доходи	-	-	-	-	-	-
Всього	93429	100	55927	100	-37502	-

Матеріали таблиці 3.8 свідчать що найбільшу питому вагу серед доходів підприємства займає дохід (виручка) від реалізації продукції. У 2014 році його частка у загальній структурі становить – 95,2%. Порівняно з 2013 роком цей показник збільшився на 1,6%, хоча обсяг виручки зменшився порівняно з минулим роком на 34151 тис. грн. У 2014 році частка інших доходів від звичайної діяльності становить – 4,8%, порівняно з минулим роком його відсоток зменшився на 1,8%. Найменшу питому вагу, серед доходів, займають інші фінансові доходи – 0,004%. Порівняного з 2013 роком їх частка зменшилась на 0,04%. Сума інших фінансових доходів зменшилась порівняно з 2013 роком на 39 тис. грн.

Чистий прибуток формується шляхом виробничої та іншої діяльності підприємства. В ході якого господарство отримує доходи та витрати, відрахування [61, с. 302].

Тому для більш детального ознайомлення з прибутком необхідно проаналізувати витрати підприємства, їх структуру.

Таблиця 3.9

Аналіз структури витрат та відрахувань

Показник	2013 рік		2014 рік		Відхилення (+/-)	
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	Тис. грн.	%
Податок на додану вартість	14507	19,9	-	-	-14507	-
Акцизний збір	-	-	-	-	-	-
Собівартість реалізованої продукції	49748	68,2	61861	89,9	12113	21,7
Адміністративні витрати	2412	3,3	1402	2,0	-1010	-1,3
Витрати на збут	288	0,4	75	0,1	-213	-0,3
Інші операційні витрати	124	0,2	2806	4,1	2682	3,9
Фінансові витрати	1714	2,4	2306	3,4	592	1
Витрати від участі в капіталі	-	-	-	-	-	-
Інші витрати	1762	2,4	327	0,5	-1435	-1,9
Надзвичайні витрати	2340	3,2	-	-	-2340	-
Всього витрат і відрахувань	72895	100	68777	100	-4118	-

Матеріали таблиці 3.9 свідчать що найбільшу питому вагу серед структури витрат займає собівартість реалізованої продукції. У 2014 році її частка становить – 89,9%. Порівняно з 2013 роком цей показник збільшився на 21,7%. Частка адміністративних витрат у 2014 році відносно загальної структури складає – 2%, порівняно з 2013 роком їх відсоток зменшився на 1,3%. Питома вага інших операційних витрат становить – 4,1%, порівняно з 2013 роком їхня частка збільшилась на 3,9%. Частка фінансових витрат у 2014 році в загальній структурі витрат складає – 3,4%. Порівняно з минулим роком їх частка збільшилась на 1%. Найменшу питому вагу у структурі витрат займають витрати на збут. Їхня частка становить – 0,1%, порівняно з минулим роком відхилення становить -0,3%.

На суму прибутку, яку отримує підприємство, впливають три фактори:

1. Кількість реалізованої продукції;
2. Середня ціна реалізації за 1 ц;
3. Виробнича собівартість продукції 1-го ц [64, с. 26].

Тому в таблиці табл. 3.10 ознайомимось із факторами впливу на суму прибутку.

Таблиця 3.10

Аналіз прибутку підприємства

Вид продукції	Реалізація, ц.		Ціна 1 ц, грн.		Собівартість 1 ц, грн.		Прибуток тис. грн.		Відхилення (+/-) тис. грн.			
	2013 рік	2014 рік	2013 рік	2014 рік	2013 рік	2014 рік	2013 рік	2014 рік	Всього	За рахунок		
										Кількості	Ціни	Собівартості
пшениця озима	60230	27502	121,9	98,1	71,6	318,5	3029,6	-6061,4	-9091	-1646,2	-654,5	-6790,2
пшениця яра	26900	1400	122,5	9,3	90,7	318,6	855,4	-433	-1288,4	-810,9	-158,5	-319,1
кукурудза на зерно	204834	170617	142,3	107,9	84,1	113,7	11921,3	-989,6	-12911	-1991,4	-5869,2	-5050,3
ячмінь ярий	27824	16459	181,7	166,8	76,6	146,1	2924,3	340,7	-2583,6	-1194,5	-245,2	-1143,9
соняшник	5796	3810	362,8	270,9	242,4	148,6	697,8	466	-231,8	-239,1	-350,1	357,4
соя	11372	7998	335,4	317,2	237,9	138,5	1108,8	1429,2	320,4	-329,0	-145,6	795,0
ріпак озимий	790	12842	430,4	289,1	296,2	312	106,0	-294,1	-400,1	1617,4	-1814,6	-202,9
цукрові буряки	100756	39058	42,5	36,3	21,8	51,4	2085,6	-589,8	-2675,4	-1277,2	-242,2	-1156,1
картопля	1058	2643	45,4	105,6	156,0	91,2	-117,0	38,1	155,1	-175,3	159,1	171,3
Всього	439560	282329	-	-	-	-	22611,8	-6093,9	-28705,8	-6046,2	-9320,8	-13338,8

Матеріали таблиці 3.10 свідчать що підприємство у 2013 році від виробництва продукції рослинництва отримало прибуток у розмірі 22611,8 тис. грн. У 2014 році підприємство отримало збиток у розмірі – 6093,9 тис. грн. Відхилення від попереднього року становить –28705,8 тис. грн, в тому числі за рахунок зменшення обсягу виробництва продукції відхилення становить -604,2 тис. грн, за рахунок зниження ціни -9320,8 тис. грн, через збільшення собівартості продукції -13338,8 тис. грн.

Для кращого ознайомлення із факторами змін прибутку необхідно проаналізувати кожен сільськогосподарську продукцію, яку виробляє підприємство, зокрема.

У 2014 році збитковими є такі культури: пшениця озима, пшениця яра, кукурудза на зерно, ріпак озимий, цукрові буряки.

При вирощуванні озимої пшениці підприємство отримало збиток у розмірі 6061,4 тис. грн. Порівняно з 2013 роком відхилення становить -9091 тис. грн., в тому числі за рахунок зменшення кількості отриманої при виробництві продукції – 1646,2 тис. грн., за рахунок зниження ціни -654,5 тис. грн., через збільшення витрат на вирощування озимої пшениці – 6790,2 тис. грн.

Обсяг збитку при вирощуванні пшениці ярої у 2014 році становить -433 тис. грн., хоча в 2013 році по вирощуванні цієї культури підприємство отримало прибуток у розмірі 855,4 тис. грн. Такі зміни відбулись через скорочення обсягу виробництва даної продукції, значне зниження ціни продажу, та збільшення собівартості. Відхилення від 2013 року становить – 810,9 тис. грн.

Виробництво продукції кукурудзи принесло збиток у розмірі -989,6 тис. грн. Відхилення від 2013 року становить -12911 тис. грн., в тому числі за рахунок зменшення обсягу виробництва отриманий результат зменшився на 1991,4 тис. грн., за рахунок зниження ціни знизився на 5869,2 тис. грн., через збільшення витрат на виробництво зниження становить -5050,3 тис. грн.

Обсяг збитку по виробництві озимого ріпаку становить -294,1 тис. грн. У 2013 році по виробництві даної продукції підприємство отримало прибуток у розмірі 106 тис. грн. Сума отриманого результату відносно 2013 року змінилась через зменшення ціни реалізованої продукції на -1814,6 тис. грн., та через збільшення собівартості на -202,9 тис. грн. В загальному відхилення суми збитку від 2013 року становить -400,1 тис. грн.

При вирощуванні продукції цукрових буряків у 2014 році підприємство отримало збиток у розмірі -589,8 тис. грн. Відхилення від 2013 року становить -2675,4 тис. грн. Ці зміни відбулись через зменшення обсягу виробництва даної продукції, підвищення ціни та збільшення витрат на вирощування даної продукції.

У 2014 році підприємство отримало прибутки по таких культурах: ячмінь ярий, соняшник, соя, картопля.

При вирощуванні ячменю ярого у ПАП «Дзвін» отримано прибуток в розмірі – 340,7 тис. грн. Порівняно з 2013 роком сума прибутку зменшилась на 2583,6 тис. грн. В тому числі за рахунок зменшення кількості отриманої від виробництва продукції, прибуток знизився на 1194,5 тис. грн., за рахунок зниження ціни від реалізації ячменю зменшився на 245,2 тис. грн., через збільшення собівартості сума отриманого прибутку знизилась на 1143,9 тис. грн.

Обсяг прибутку від вирощування продукції соняшника у 2014 році становить – 466 тис. грн. Порівняно з 2013 роком сума отриманого прибутку зменшилась на 231,8 тис. грн. Ці зміни відбулись за рахунок зменшення обсягу виробництва на 239,1 тис. грн., за рахунок зниження ціни від реалізованої продукції сума прибутку знизилась, порівняно з 2013 роком на 350,1 тис. грн., через зниження собівартості продукції сума прибутку піднялась на 357,4 тис. грн.

Виробництво продукції сої у 2014 році принесло прибуток у розмірі 1429,2 тис. грн. Порівняно з 2013 роком розмір прибутку збільшився на 320,4 тис. грн., в тому числі за рахунок зменшення обсягу виробництва продукції

сума прибутку знизилась на 329 тис. грн., за рахунок зниження ціни зменшився на 145,6 тис. грн., через зниження собівартості виробництва сої сума прибутку збільшилась на 795 тис. грн.

Обсяг прибутку від виробництва продукції картоплі у 2014 році становить – 38,1 тис. грн. У 2013 році по даній продукції отримано збиток у розмірі – 117 тис. грн. Порівняно з минулим роком сума прибутку збільшилась на 155,1 тис. грн., в тому числі за рахунок зменшення обсягу виробництва зменшилась на 175,3 тис. грн., за рахунок збільшення ціни на реалізовану продукції картоплі сума прибутку збільшилась на 159,1 тис. грн., за рахунок зменшення витрат на виробництво, збільшилась на 171,3 тис. грн.

Таблиця 3.11

Аналіз рентабельності підприємства

Вид продукції	Середня ціна реалізації, грн		Собівартість 1 ц, грн.		Рентабельність, %			Відхилення (+/-), %		
	2013 рік	2014 рік	2013 рік	2014 рік	2013 рік	Умовно	2014 рік	Всього	За рахунок	
									Ціни	Собівартості
пшениця озима	121,9	98,1	71,6	318,5	70,3	- 61,7	- 69,2	- 139,5	-43,3	-96,2
пшениця яра	122,5	9,3	90,7	318,6	35,1	- 61,6	- 97,1	- 132,2	-910,4	778,2
кукурудза на зерно	142,3	107,9	84,1	113,7	69,2	25,2	-5,1	- 74,3	-47,1	-27,2
ячмінь ярий	181,7	166,8	76,6	146,1	137,2	24,4	14,2	-123	-83,1	-39,9
соняшник	362,8	270,9	242,4	148,6	49,7	144,1	82,3	32,6	-39,2	71,8
соя	335,4	317,2	237,9	138,5	41,0	142,2	129,0	88	-16,0	104,0
ріпак озимий	430,4	289,1	296,2	312	45,3	37,9	-7,3	- 52,6	-47,8	-4,8
цукрові буряки	42,5	36,3	21,8	51,4	95,0	- 17,3	- 29,4	- 124,4	-55,1	-69,3
картопля	45,4	105,6	156,0	91,2	- 70,9	- 50,2	15,8	86,7	23,2	63,5

Ефективність виробництва продукції також можна проаналізувати за показником рентабельності. Рівень рентабельності показує скільки прибутку отримало підприємство на одну гривню витрат. Необхідно детально дослідити цей показник, щоб знайти резерви його збільшення.

Матеріали таблиці 3.11 свідчать що підприємство у 2013 році від виробництва та реалізації продукції рослинництва отримувало прибуток, тільки по картоплі отримано збиток. У 2014 році підприємство отримало збиток по таких видах продукції: пшениця озима, пшениця яра, кукурудза на зерно, ріпак озимий, цукрові буряки. Отже продукція є нерентабельною.

По озимій пшениці рівень збитковості становить -69,2%. Порівняно з 2013 роком показник рентабельності знизився на -139,5%, в тому числі за рахунок зниження ціни на реалізовану продукцію зменшився на -43,3%, через збільшення собівартості знизився на -96,2%.

У 2013 році рівень рентабельності по продукції пшениці ярої становив 35,1%. У 2014 році цей показник знизився на -132,2% і становить -97,1%. Ці зміни відбулись через зменшення ціни на реалізовану продукцію та збільшення собівартості продукції.

Рівень збитковості по продукції кукурудзи у 2014 році становить -5,1%, хоча в 2013 році по цій продукції підприємство отримувало прибуток і рівень рентабельності становив – 69,2%. Відхилення від 2013 року становить -74,3%.

У 2013 році по вирощуванні озимого ріпака рівень рентабельності становив 45,3%. У 2014 році цей показник знизився на -52,6%, в тому числі за рахунок зменшення ціни на реалізовану продукцію знизився на -47,8%, за рахунок збільшення витрат на собівартість зменшився на -4,8%.

По цукрових буряках показник збитковості у 2014 році становить -29,4%. У 2013 році по вирощуванні даної продукції підприємство отримало прибуток, тому рівень рентабельності становив - 95%. Відхилення від 2013 року становить -124,4%.

У 2014 році рентабельними є такі культури: ячмінь ярий, соняшник, соя, картопля.

Рівень рентабельності продукції ячменю ярого у 2014 році становить – 14,2%. Порівняно з 2013 роком цей показник знизився на -123%, в тому числі за рахунок зменшення ціни на продукцію знизився на -83,1%, за рахунок збільшення собівартості знизився на -39,9%.

Виробництво продукції соняшника у 2014 році принесло прибуток тому рівень рентабельності становить – 82,3%. Порівняно з 2013 роком цей показник збільшився на 32,6%, в тому числі за рахунок зниження ціни, зменшився на 39,2%, через зменшення витрат на виробництво продукції рентабельність піднялась на 71,8%.

Рентабельність сої у 2014 році становить – 129%. Порівняно з 2013 роком цей показник збільшилась на 88%. Ці зміни відбулись через значне зниження собівартості, за рахунок якої рентабельність піднялась на 104%.

У 2013 році підприємство по виробництві картоплі отримало збиток і рівень збитковості становив -70,9%. У 2014 році по цій продукції, завдяки збільшенні ціни на реалізацію та зменшенню собівартості, отримано прибуток і рівень рентабельності відповідно становить – 15,8%. Порівняно з 2013 роком відхилення становить – 86,7%.

3.3 Основні напрямки зниження собівартості продукції рослинництва та підвищення економічної ефективності

Основним виробничим ресурсом у сільському господарстві є земля. Від ефективності застосування цього ресурсу залежить величина прибутку, яке отримає підприємство, ефективність виробництва продукції її собівартість та добробут суспільства, кожного громадянина зокрема. Тому збереження родючості землі зараз набуває високого значення.

Державна політика України не забезпечує збереження родючості ґрунтів. Реформи негативно позначились на ній. Було різко зменшено внесення

органічних та мінеральних добрив порушилися сівозміни, зростає забур'яненість полів, агротехніка потребує оновлення.

За даними статистики, динаміка внесення мінеральних добрив з розрахунку на 1 га посівної площі в усіх категоріях господарств України негативна. Однією з причин цього є скорочення обсягів вітчизняного виробництва мінеральних добрив більше ніж удвічі.

Потрібно враховувати, що застосування тільки органічного живлення в сільському господарстві призведе до зниження врожайності зернових на 10-12%, картоплі та цукрових буряків – на 35%. Тому важливою умовою підвищення родючості ґрунту й ефективності сільськогосподарського виробництва є зважена концепція раціонального внесення добрив під сільськогосподарські культури з урахуванням переваг біологічного землеробства [43, с. 46].

На рівень урожайності сільськогосподарських культур і ефективність використання ґрунтів суттєво впливає внесення добрив. Залежно від агрохімічних властивостей ґрунту при дотриманні запропонованої структури посівних площ за оптимальним планом на різних типах ґрунтів доцільно вносити необхідну кількість мінеральних добрив, що забезпечить одержання оптимальної врожайності сільськогосподарських культур у регіоні.

Дотримання системи землеробства, раціональне розміщення сільськогосподарських культур забезпечить їхню оптимальну врожайність на кожному типі ґрунту [94, с. 10].

Підвищення врожайності сільськогосподарських культур призведе до збільшення виробництва валової продукції, зниження собівартості, що в свою чергу викличе зміни в отриманні виручки від реалізації продукції.

Також підвищення родючості ґрунту і раціональне співвідношення посівних площ сприятимуть раціональному й повноцінному забезпеченню тваринництва кормами.

Тому для розв'язання проблеми підвищення ефективності використання земель та підвищення їх родючості потрібно врахувати агротехнічні

особливості ґрунту, структуру посівних площ, природно-кліматичні умови, систему сівозмін, рівень внесення добрив, впроваджувати новітні технології.

Однією з невід'ємних складових економічного розвитку суспільства є науково-технічний прогрес (НТП). В сільському господарстві він може проявлятися за такими напрямками: технічним, технологічним, агрономічним та біологічним.

Технічний напрям являє собою створення та розробку нових машин та механізмів, систем та вдосконалення уже існуючих для вирощування сільськогосподарських культур.

Технологічний представляє систему ресурсозберігаючої техніки, які функціонують з найменшими затратами. Це можуть бути різні енергозберігаючі, водозберігаючі технології та ін.

Агрохімічний розвиток в сільському господарстві виник і розвивається через потребу у нешкідливих для здоров'я продуктів харчування та засобах для вирощування сільськогосподарських культур, використання яких буде безпечним для навколишнього середовища. А також для створення засобів захисту рослин та мінеральних добрив використання яких призведе до вищої ефективності та врожайності культур.

Біологічним напрямом розвитку передбачає розробку нових більш продуктивних рослин, пристосованих до поганих кліматичних умов, з використанням методів селекції, біотехнологій, засобів генної інженерії. Боротьбу із шкідниками сільськогосподарської продукції ведуть за допомогою ентомофагів і ентомопатогенів, тощо [1, с. 499].

Для підвищення ефективності діяльності підприємства необхідно вдосконалювати форму організації праці, виробництва продукції, оплати праці, застосовувати різні премії заохочення для створення мотивації у працівників, оцінка ринку для вибору діяльності також має важливе значення.

Агротехнічний напрям проявляється у таких видах:

- створення нових засобів для захисту рослин від шкідників та хвороб;

- створення нових засобів для захисту сільськогосподарських культур від бур'янів;
- вдосконалення добрив, які вносяться під культури та створення нових, обґрунтування доз, щодо їхнього внесення;
- створення нових стимуляторів росту для рослин сільськогосподарського призначення та збільшення обсягів їх практичного застосування.

Для підвищення ефективності використання мінеральних добрив необхідно підвищувати їхню якість, тобто вміст діючої речовини. Це призведе до зменшення витрат по перевезенні та зберіганні. Також необхідно звести до мінімуму забруднення землі, після внесення добрив.

Ефективним є виробництво гранульованих та великокристалічних добрив. При їхньому застосуванні зменшуються втрати туків при перевезенні, підвищується екологічність території зайнятою вирощуванням сільськогосподарських культур [38, с. 58].

Сільське господарство потребує виготовлення нових видів мінеральних добрив, які могли б забезпечити тривалий період дії, не вимивались з ґрунту, а також були безпечними і не приносили шкоду навколишньому середовищу.

Удосконалення матеріально-технічної бази, що обслуговує процес застосування мінеральних добрив, є об'єктом для здійснення розробок НТП. Оскільки є потреба сільськогосподарських підприємств у забезпеченні сучасними, механізованими складами для зберігання добрив, засобів захисту рослин, створення більш досконалих машин для їх внесення. Усе це призведе до збільшення ефективності застосування мінеральних добрив.

Для оцінки рівня ефективності використання мінеральних добрив у відповідних дозах і комбінаціях використовують такі показники:

- 1) додатковий обсяг продукції, яку вирощує господарство;
- 2) додатковий обсяг прибутку при застосуванні мінеральних добрив;
- 3) рівень рентабельності витрат при застосуванні мінеральних добрив;

4) зниження собівартості продукції та зростання продуктивності праці на виробництві.

Для підвищення ефективності використання добрив необхідно вдосконалювати технологію їх внесення, раціонально використовувати дози застосування діючої речовини. Без їх застосування якість сільськогосподарської продукції може суттєво погіршитись. Також потрібно впроваджувати у виробництво високопродуктивні сорти рослин, гібриди, застосовувати раціонально складені сівозміни культур.

Негативним фактором, що також впливає на урожайність сільськогосподарських культур є шкідники та хвороби. Для боротьби з ними використовують різні хімічні засоби захисту рослин. Перш за все підприємству слід оцінити стан посівів та застосувати засіб боротьби, який буде доцільним в даній ситуації та ефективним.

При використанні пестицидів краще перейти на гранульовані, мікрокапсульовані, які є менш шкідливими для людей, та зменшують екологічне забруднення території. Їх слід застосовувати обережно та коли інші методи боротьби із шкідниками не діють, оскільки в теперішній час екологічна ситуація досить критична тому необхідно застосовувати усі методи для її покращення [70, с. 32].

При застосуванні неефективної техніки висока частка хімічних засобів захисту потрапляє в ґрунт, воду, повітря і призводить до великої шкоди навколишньому середовищу, знижується родючість ґрунту, а це призводить до зниження урожайності сільськогосподарських культур. Водночас із застосуванням отрутохімікатів у комах виробляється стійкість до них і з'являється потреба у внесенні все більшої кількості препаратів, що призводить до погіршення навколишнього середовища.

Тому можна зробити висновок, що краще застосовувати агротехнічні та біологічні методи для боротьби з хворобами та шкідниками. Коли дані методи не приносять очікуваного результату тоді можна застосовувати хімічні засоби.

Біологічний спосіб захисту рослин проводиться з використанням ентомофагів та ентомопатогенів і є альтернативним хімічному.

У закритому ґрунті при використанні біологічного методу захисту можна не застосовувати хімічні засоби. Білокрилка та павутинний кліщ є відомими шкідниками в теплицях, а їх природними ентомофагами — відповідно енкарзія і кліщ фітосейулюс. Білокрилка відкладає яйця, якими живиться енкарзія, а кліщ фітосейулюс живиться виключно павутинним кліщем. Там, де ці ентомофаги хазяйнують в достатній кількості, білокрилки і павутинного кліща практично немає [80, с. 32].

Для розведення популяції енкарзія та фітосейулюс сільськогосподарське підприємство повинно мати спеціально обладнані біолабораторії. Цей метод проявляє себе, як ефективний, за такими напрямками:

- при використанні біометоду підприємство має змогу зменшити витрати щодо знищення цих шкідників у 8 - 10 раз, при порівнянні з витратами на придбання та внесення отрутохімікатів;
- підвищується урожайність овочів, які вирощують в теплицях на 20-50 %.

При вирощуванні картоплі боротьба ведеться із таким шкідником як колорадський жук. Найефективнішим засобом у боротьбі з ним є препарат бітоксикациліну, який дає змогу зменшити значно витрати підприємства. Також в країні використовують ентомофаги колорадського жука подізус і періллус.

Для підвищення продуктивності та урожайності сільськогосподарських культур важливим фактором є створення нових високопродуктивних сортів та гібридів сільськогосподарських культур, які пристосовані до різних несприятливих умов навколишнього середовища. Високого рівня урожайності можна досягнути через застосування механізму селекції, його вдосконалення із поєднанням генної та клітинної інженерії.

В останні роки в Україні було створено багато високопродуктивних та пристосованих до кліматичних умов культур рослин.

Створені сільськогосподарські культури мають багато покращених характеристик: пристосованість до посух, різних хвороб, шкідників, вірусів, бактерій більш збалансований склад амінокислот та ін.

Останніми роками в нашій країні розвивається і набуває популярності напрям біотехнології – створення добрив з використанням дощових черв'яків червоної популяції. Завдяки черв'якам розпушується ґрунт, вони структурують та меліорують його. Вчені довели, що чорнозем був створений в результаті діяльності черв'яків [92 с. 32].

Внесення добрив, засобів захисту рослин, обробка ґрунту великим обсягом техніки негативно впливають на популяцію черв'яків, веде до їх знищення. Через недостатню кількість їхньої кількості значна частина органічних речовин не перетворюється в гумус, а це призводить до зниження продуктивності земельних угідь. Отже, необхідно за промислову основу взяти виробництво гумусу з використанням представників зоофауни - дощових черв'яків.

Через свою здатність відновлювати ефективність та продуктивність ґрунту, біогумус одержаний завдяки діяльності черв'яків є у 20 разів більш ефективний за органічне добриво. Біогумус являє собою природний компонент для відновлення родючості землі, корисні речовини не вимиваються з ґрунту, оскільки їх розпад відбувається дуже повільно.

Підприємство може самостійно виробляти гумус використовуючи при цьому приміщення, або поза ним. При його внесенні підвищується ефективність ґрунту та урожайність сільськогосподарських культур. Тому господарство отримує більший обсяг товарної продукції та більшу виручку, тим самим підвищується ефективність діяльності підприємства.

Галузь тваринництва та рослинництва є взаємопов'язаними оскільки для виробництва органічного добрива необхідно розвивати галузь тваринництва. Важливою умовою його розвитку в господарствах України є забезпечення потреб тварин високоякісними кормами. Для успішного виконання цього завдання необхідно, в першу чергу, підвищити продуктивність землі під

кормовими культурами за рахунок поліпшення структури їх посівних площ, впровадження енергозберігаючих технологій вирощування, ефективного застосування добрив, насичення посівів енергетичними та високобілковими кормовими культурами.

Сьогодні, в умовах зниження обсягів застосування добрив, засобів захисту, інтенсивних технологій, насіння високоякісних сортів є одним із найважливіших резервів підвищення врожайності сільськогосподарських культур [78, с. 42].

В Україні однією з найперспективніших сільськогосподарських культур вирощування є цукрові буряки, проте її розвиток знаходиться на низькому рівні і його слід розвивати.

Однією з причин нестабільності розвитку цукробурякового виробництва в Україні є невизначеність державної політики щодо розвитку цукробурякової галузі та її місця в економіці країни. В результаті держава не бере участі в покращенні його стану. Знищені або законсервовані десятки заводів по виробництву цукру, за рахунок тих приватних господарів, хто ці заводи приватизував, а не зумівши господарювати – знищив. Діяльність заводів слід відновлювати, нарощуючи виробничі потужності, також потрібно відновити сировинну базу [45, с. 74].

Відсутність досконалих міжгалузевих зв'язків й економічних взаємовідносин між виробниками у сфері виробництва цукрових буряків, їхньої переробки та реалізації кінцевої продукції підкомплексу, безвідповідальність за його розвиток також негативно позначається на рівні ефективності буряківництва, що веде до скорочення посівів цукрових буряків. Обмежує використання потенціалу галузі без дієвості влади по завоюванні зовнішніх ринків цукру і цукровмісної продукції, тому не стимулюється збільшення виробництва та зумовлює ввезення на територію країни цукру-сирцю з тростини й цукристих продовольчих товарів.

Виробництво цукрових буряків дещо поживалось із підвищенням ціни на цукор із тростини через використання його на створення альтернативного палива для автомобілів – біоетанолу.

Провідні бізнесові структури країни впроваджують прогресивні зарубіжні технології вирощування цукрових буряків, зорієнтовані на зниження витрат та одержання прибутків; бартеризація замінюється на прямі грошові розрахунки. Проте відставання в урожайності культури від провідних країн світу ще не подолано.

Реалізація заходів щодо підвищення врожайності цукрових буряків, а саме: використання досягнень науково-технічного прогресу, сучасних засобів захисту рослин і ґрунтів, внесення органічних та мінеральних добрив відповідно до потреб рослин і ґрунтів, застосування сівалок точного висіву, високопродуктивних бурякозбиральних комбайнів при дотриманні вимог сучасної технології мають сприяти здійсненню інтенсифікації галузі й підвищенню її ефективності.

Зробивши аналіз забезпеченості господарств України засобами механізації для вирощування цукрових буряків, можна зробити висновок, про те що ринок сільськогосподарської техніки насичується різними новинками для вирощування і збирання сільськогосподарських культур. Більшість машин, що з'являються на ринку України, не є досконалими, що призводить до певних порушень щодо виконання операцій при наявній технології вирощування продукції.

Отже ефективність розвитку цукрових буряків базується на досконаліших технічних прийомах із застосуванням сучасних технічних засобів, внесенні органічних і мінеральних добрив, та сучасних засобів боротьби з бур'янами, шкідниками, хворобами із застосуванням хімічних засобів [103, с. 108].

Для підвищення ефективності виробництва продукції цукрових буряків також слід активізувати пошуки шляхів збільшення ємності внутрішнього ринку цукру, розширення географії зовнішніх ринків реалізації цукру й цукристих продовольчих товарів. Необхідні розробка та впровадження новітніх

технологічних схем переробки продукції цукробурякового виробництва на технічні цілі, зважаючи на те, що цукрові буряки й продукція цукробурякового виробництва є енергетичною сировиною для розвитку підприємств біоетанолової промисловості, що започатковує свій розвиток в нашій країні. Зокрема, освоєння інвестиційних проектів щодо виробництва біоетанолу з продукції цукробурякового підкомплексу та стимулювання державою використання автомобільними двигунами альтернативного пального сприятимуть активізації розвитку галузі, зниженню енергетичної залежності країни і підвищенню екологічності природного навколишнього середовища.

Народногосподарське значення культури цукрових буряків полягає ще й у тому, що це одна з важливіших сільськогосподарських культур в агротехнологічному плані, вирощування якої забезпечує сприятливий розвиток усіх інших культур у сівозміні, що підвищує загальну її продуктивність.

Отже, для підвищення ефективності виробництва та зниження собівартості, сільськогосподарському підприємству потрібно виконувати роботу у таких напрямках:

- підвищення ефективності використання земельних, матеріально-технічних та трудових ресурсів, які підприємство використовує для забезпечення виробництва продукції різних видів;
- покращення якості продукції та зменшення витрат на виробництво, що дасть змогу отримувати більші прибутки, шляхом обґрунтованого підвищення ціни, а це у свою чергу призведе до підвищення ефективності діяльності підприємства;
- впроваджувати прогресивні системи землеробства, новітні технології виробництва, використовувати науково обґрунтовані сівозміни;
- інтенсифікація виробництва через раціональну хімізацію і докорінне поліпшення землі;
- впровадження у виробництво кращих сортів сільськогосподарських культур;
- дотримання усіх агротехнічних умов виробництва;

- покращення фінансового стану, дохідності та рентабельності підприємства для забезпечення основного виробництва та його розширеного відтворення;

- підвищення рівня управління на підприємстві [30, с. 165].

Висновки до розділу 3

На основі методики проведення аналізу ефективності виробництва продукції рослинництва можна зробити наступні висновки:

1. Собівартість – один з найважливіших показників господарської діяльності аграрних підприємств, оскільки показує у що саме обходиться господарству виробництво відповідного виду продукції і наскільки економічно вигідним воно є в конкретних природо-економічних умовах господарювання.

2. Для аналізу собівартості сільськогосподарської продукції використовують такі джерела інформації: форма №50 с/г «Виробництво і реалізація сільськогосподарської продукції», форма №2 «Звіт про фінансові результати та ін.

3. На собівартість 1 ц сільськогосподарської продукції впливають такі два фактори: витрати на 1 га посівної площі, які розподілені та віднесені на відповідний вид продукції та урожайність сільськогосподарських культур з 1 га посівної площі.

4. У ПАП «Дзвін» значний вплив відносно урожайності мають такі фактори: природно-кліматичні – родючість ґрунту, рельєф, температура, вологість, опади та ін.; агротехнічні – внесенні органічних та мінеральних добрив, їхня кількість та якість, насіння, строки виконання робіт, дотримання сівозмін, засоби захисту рослин тощо; та організаційно-економічні – достатня кількість матеріальних та трудових ресурсів, матеріальне заохочення працівників, правильна організація виробничого процесу тощо.

5. На підприємстві спостерігається зменшення виробничої собівартості у 2014 році порівняно з 2013 по таким сільськогосподарським культурам:

соняшник, соя, картопля. Підвищення собівартості у ПАП «Дзвін» відбувається по таких культурах як: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, ріпак, цукрові буряки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що для підвищення ефективності діяльності приватного аграрного підприємства «Дзвін» необхідно знижувати собівартість по таких видах продукції: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, ріпак, цукрові буряки. Зниження собівартості можна здійснити завдяки використанню більш продуктивних сортів рослин, підвищенні урожайності, зниження затрат на її виробництво, але якість продукції також повинна знаходитись на високому рівні.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

4.1 Правові та організаційні основи з охорони праці

Необхідність забезпечення здорових і безпечних умов праці, формування цілісних орієнтацій пріоритетності життя і здоров'я людей по відношенню до результатів виробничої діяльності, зумовлює потребу вивчення охорони праці. Охорона праці – це система правових, соціально –

економічних, організаційно – технічних, санітарно – гігієнічних та лікувально - профілактичних заходів і засобів, спрямованих на збереження здоров'я та працездатності людини в процесі праці [31].

Правовою основою законодавства щодо охорони праці є Конституція України, Закони України: «Про охорону праці», «Про охорону здоров'я», «Про пожежну безпеку», «Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення», а також Кодекс законів про працю Україну (КЗпПУ).

Основоположним законодавчим документом в галузі охорони праці є Закон України “Про охорону праці”, дія якого поширюється на всі підприємства, установи і організації незалежно від форм власності та видів їх діяльності, на усіх громадян, які працюють. Цей закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян про охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює за участю відповідних державних органів відносини між власником підприємства, організації і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок організації охорони праці в Україні.

Соціальне значення охорони праці полягає в сприянні росту ефективності суспільного виробництва шляхом безперервного вдосконалення і поліпшення умов праці, підвищення їх безпеки, зниження виробничого травматизму і профзахворювань.

Соціальне значення охорони праці проявляється в зростанні продуктивності праці, збереженні трудових ресурсів.

Економічне значення охорони праці визначається ефективністю заходів з покращення умов і підвищення безпеки праці та є економічним виразом соціальної значущості охорони праці. Тобто, економічне значення охорони праці оцінюється за результатами, отриманими при зміні показників шляхом впровадження заходів з покращення умов праці і підвищення продуктивності праці; зниження непродуктивних витрат часу і праці; збільшення фонду робочого часу; зниження витрат, пов'язаних з плинністю кадрів тощо [15, с. 262].

Управління охороною праці – це підготовка, прийняття та реалізація рішень по здійсненню організаційних, технічних, санітарно – гігієнічних і лікувально - профілактичних заходів, спрямованих на забезпечення здоров'я та працездатності людини в процесі праці. Система управління охороною праці є складовою частиною загальної системи управління підприємством. Об'єктом управління є діяльність структурних підрозділів підприємства, яка спрямована на створення безпечних і здорових умов праці.

Служба охорони праці підприємства створюється на підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності та виду діяльності для виконання правових, соціально – економічних, організаційно – технічних, санітарно – гігієнічних та лікувально - профілактичних заходів, спрямованих на запобігання нещасним випадкам, професійним захворюванням і аваріям в процесі праці.

Для реалізації перелічених вище цілей служба охорони праці повинна вирішувати такі завдання:

- здійснювати контроль за безпекою виробничих процесів, устаткування, будівель і споруд;
- забезпечувати працюючих засобами індивідуального і колективного захисту;

- забезпечувати професійну підготовку і підвищення кваліфікації працівників із питань охорони праці;

- забезпечувати оптимальні режими праці і відпочинку працюючих;

- вимагати професійного добору кадрів для визначених видів робіт.

Основними функціями управління охороною праці на ПАП «Дзвін», що розробила і втілює служба охорони праці, є:

- Створення ефективної системи управління (СУОП), яка б сприяла удосконаленню діяльності кожного структурного підрозділу і кожної посадової особи.

- Здійснення оперативно – методичного керівництва роботою з охорони праці.

- Розробка разом із структурними підрозділами заходів по забезпеченню норм безпеки, гігієни праці та виробничого середовища або їх підвищення, а також підготовка розділу “Охорона праці” колективного договору.

- Розробка змісту та методики проведення інструктажу з питань охорони праці.

- Забезпечення працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами.

- Проведення паспортизації цехів, діляниць, робочих місць щодо відповідності їх вимогам безпеки.

- Здійснення оперативного та поточного контролю за станом охорони праці на підприємстві.

- Розслідування, облік, аналіз нещасних випадків, професійних захворювань і аварій, а також розрахунок шкоди від них.

- Участь у підготовці та складанні статистичних звітів підприємства з питань охорони праці.

- Розробка перспективних та поточних планів роботи підприємства щодо створення безпечних та нешкідливих умов праці.

- Планування та контроль витрат коштів на охорону праці.

- Організація навчання, підвищення кваліфікації та перевірки знань з питань охорони праці посадових осіб.

- Участь у роботі комісії з питань охорони праці підприємства, допомога в опрацюванні необхідних матеріалів та реалізації її рекомендацій.

- Участь у комісіях по введенню в дію цехів, дільниць, нового устаткування або після капітального ремонту.

- Забезпечення працюючих колективними та індивідуальними засобами захисту від шкідливих та небезпечних чинників виробництва, лікувально – профілактичним харчуванням, миючими засобами, санітарно – побутовими приміщеннями, надання передбачених законодавством пільг і компенсацій, пов'язаних із важкими і шкідливими умовами праці.

- Контроль за дотримання вимог трудового законодавства щодо використання праці неповнолітніх, інвалідів та жінок, проходженням попередніх, періодичних, щорічних обов'язкових та інших, передбачених відповідними документами, медичних оглядів працівниками підприємства.

- Контроль за дотримання чинного законодавства, міжгалузевих, галузевих та інших нормативних актів, виконанням посадових інструкцій, проведенням інструктажів на робочому місці, виконанням приписів органів державного нагляду, наказів, розпоряджень, а також заходів по усуненню причин нещасних випадків і аварій, відзначених в актах розслідувань.

- Контроль за відповідністю нормативним актам про охорону праці машин, механізмів, устаткування, транспортних засобів, технологічних процесів, засобів протиаварійного колективного та індивідуального захисту працюючих, наявністю технологічної документації на робочих місцях.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові підприємства. Служба охорони праці на ПАП «Дзвін» функціонує як самостійний підрозділ підприємства [18, с. 115].

На підприємстві ПАП «Дзвін» розроблені і затверджені власні положення та інструкції про охорону праці. Відповідно до документа «Порядок розробки і затвердження власником нормативних актів про охорону праці, що

діють на підприємстві», до основних нормативних актів підприємства належать:

- Положення про систему управління охороною праці, що діють на підприємстві.
- Положення про службу охорони праці підприємства.
- Положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці.
- Положення про проведення первинного та повторного інструктажів.
- Наказ про порядок атестації робочих місць щодо їх відповідності нормативним актам про охорону праці.
- Інструкції з охорони праці для працюючих за професійними видами робіт.
- Інше.

Навчання та інструктажі працівників із питань охорони праці є одним із основних принципів державної політики в галузі охорони праці і складовою системи управління охороною праці. Вони проводяться з учнями, студентами навчально – виховних закладів, працівниками в процесі їх трудової діяльності.

Згідно з Типовим положенням про навчання з питань охорони праці усі працівники прийняті на роботу і періодично в процесі роботи проходять на підприємстві навчання у формі інструктажів із питань охорони праці, вивчають правила надання першої долікарської допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правила поведінки при виникненні аварії.

Відповідальність за організацію навчання і перевірку знань на ПАП «Дзвін» покладена на керівника, а в структурних підрозділах – на керівників цих підрозділів. Виконання цих завдань контролює відділ охорони праці підприємства.

Усі посадові особи, відповідно до переліку посад, до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз в три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Навчання посадових осіб, що безпосередньо відповідають за організацію охорони праці на підприємстві, проводяться в навчальних закладах, які мають дозвіл Державного Комітету України по нагляду за охороною праці на проведення такого навчання.

На ПАП «Дзвін» навчання з питань охорони праці організує відділ охорони праці. Для перевірки знань посадових осіб і спеціалістів за наказом керівника підприємства створюється комісія, очолювана керівником підприємства або керівником відділу охорони праці. До комісії входять керівники (їх заступники) відділу охорони праці, виробничо – технічних служб та представники місцевих органів державного нагляду за охороною праці.

Працівники, що не пройшли навчання і перевірку знань або при повторній перевірці показали незадовільні знання з питань охорони праці, звільняються з посади.

Інструктажі з питань охорони праці проводяться на всіх підприємствах, установах і організаціях, незалежно від характеру їх трудової діяльності і форми власності. Мета інструктажу – навчити працівника правильно і безпечно для себе і навколишнього середовища виконувати свої трудові обов'язки.

Інструктажі за часом і характером проведення поділяються на: вступний, первинний, повторний, позапланований та цільовий. інструктаж проводиться з усіма працівниками, які щойно прийняті на роботу (постійну або тимчасову), незалежно від їх освіти, стану роботи або посади; працівниками, які знаходяться у відрядженні на підприємстві й беруть безпосередню участь у виробничому процесі; з водіями транспортних засобів, які вперше в'їжджають на територію підприємства; учнями та студентами навчальних закладів перед початком трудового і професійного навчання.

Вступний інструктаж на ПАП «Дзвін» проводить спеціаліст відділу охорони праці. Програма вступного інструктажу розроблена відділом охорони праці підприємства згідно з переліком питань, наведених у додатку до Типового положення про навчання з питань охорони праці.

Запис про проведення вступного інструктажу на ПАП «Дзвін» робиться в спеціальному журналі. Первинний інструктаж проводиться на робочому місці до початку роботи з новоприйнятим працівником або працівником, який буде виконувати нову для нього роботу, студентом перед роботою в майстернях, дільницях тощо. Первинний інструктаж проводиться індивідуально або для групи осіб за програмою, складеною з урахуванням вимог відповідних інструкцій з охорони праці та інших нормативних актів про охорону праці та технічної документації. Програма первинного інструктажу на ПАП «Дзвін» розроблена керівником цеху чи дільниці, узгоджена відділом охорони праці і затверджена керівником підприємства.

Усі робітники і випускники професійних навчальних закладів після первинного інструктажу на робочому місці проходять стажування 2 – 15 змін під керівництвом кваліфікованих працівників або спеціалістів.

Повторний інструктаж на ПАП «Дзвін» проводиться на робочому місці з усіма працівниками: на роботах із підвищеною небезпекою – один раз на квартал; на інших роботах – один раз у півріччя. Мета такого інструктажу – поновити знання та уміння виконувати працівником роботу правильно і безпечно.

Позапланований інструктаж на підприємстві проводиться з працівниками на робочому місці або в кабінеті охорони праці в таких випадках:

- при введенні в дію нових або змінених нормативних актів про охорону праці;
- при зміні технологічного процесу, заміні або модернізації устаткування, приладів та інструментів;
- при порушенні працівниками нормативних актів, що може призвести до травми, отруєння або аварії;
- на вимогу працівника органу державного нагляду або вищої державної чи господарської організації;
- при перерві в роботі виконавця робіт більше, ніж 30 календарних днів (для робіт з підвищеною небезпекою), а для решти робіт – більше 60 днів.

Цільовий інструктаж на ПАП «Дзвін» проводиться в таких випадках:

- при виконанні разових робіт, що не пов'язані безпосередньо з основними роботами працівника;
- при ліквідації наслідків аварії і стихійного лиха.

Первинний, повторний, позапланований та цільовий інструктажі на ПАП «Дзвін» проводить безпосередньо керівник робіт (начальник виробництва, цеху, майстер, інструктор виробничого навчання тощо). Перевірка знань здійснюється усним опитуванням, а також перевіркою навичок виконання робіт відповідно до вимог безпеки.

Первинний, повторний та позапланований інструктажі, стажування та допуск до роботи реєструються в спеціальних журналах.

Крім того керівник структурного підрозділу зобов'язується видати працівнику примірник інструкції з охорони праці за його професією, або вона повинна висіти на робочому місці.

Новоприйняті на ПАП «Дзвін» працівники після первинного інструктажу на робочому місці до початку роботи проходять під керівником

кваліфікованих фахівців стажування протягом 2- 15 змін або дублювання протягом не менше шести змін.

Допуск стажування (дублювання) оформляється наказом по підприємству, в якому зазначається тривалість стажування (дублювання) та прізвище відповідального керівника.

Перелік посад і професій працівників, які повинні проходити стажування (дублювання), а також їх тривалість визначена керівником підприємства. Стажування (дублювання) проводиться за програмами для конкретної професії, посади чи робочого місця, які були розроблені на підприємстві і затверджені керівником підприємства.

Стажування (дублювання) проводиться на робочих місцях безпосередньо на ПАП «Дзвін». У процесі стажування працівники виконують роботи, які за складністю, характером, вимогами безпеки відповідають роботам, що передбачаються їх функціональними обов'язками.

У процесі стажування (дублювання) працівник повинен:

- поповнити знання щодо правил безпечної експлуатації технічного обладнання, технологічних і посадових інструкцій та інструкцій з охорони праці;

- оволодіти навичками орієнтування у виробничих ситуаціях за нормальних і аварійних умов праці;

- засвоїти в конкретних умовах технологічні процеси і обладнання та методи безаварійного керування ними з метою забезпечення вимог охорони праці.

Запис про проведення стажування (дублювання) та допуск до самостійної роботи здійснюється керівником відповідного структурного підрозділу (начальником виробництва, цеху тощо) в журналі реєстрації інструктажів [28, с. 189].

Висновки до розділу 4

З вище наведеного можна зробити висновок, що охорона праці на підприємстві займає велике значення.

Служба охорони праці підпорядковується безпосередньо керівникові підприємства. Служба охорони праці на ПАП «Дзвін» функціонує як самостійний підрозділ підприємства.

На підприємстві ПАП «Дзвін» розроблені і затверджені власні положення та інструкції про охорону праці.

Навчання та інструктажі працівників із питань охорони праці є одним із основних принципів держаної політики в галузі охорони праці і складовою системи управління охороною праці. Вони проводяться з учнями, студентами навчально – виховних закладів, працівниками в процесі їх трудової діяльності.

Згідно з Типовим положенням про навчання з питань охорони праці усі працівники прийняті на роботу і періодично в процесі роботи проходять на підприємстві навчання у формі інструктажів із питань охорони праці, вивчають

правила надання першої долікарської допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також правила поведінки при виникненні аварії.

Відповідальність за організацію навчання і перевірку знань на ПАП «Дзвін» покладена на керівника, а в структурних підрозділах – на керівників цих підрозділів. Виконання цих завдань контролює відділ охорони праці підприємства.

Усі посадові особи, відповідно до переліку посад, до початку виконання своїх обов'язків і періодично (один раз в три роки) проходять навчання і перевірку знань з питань охорони праці.

Навчання посадових осіб, що безпосередньо відповідають за організацію охорони праці на підприємстві, проводяться в навчальних закладах, які мають дозвіл Державного Комітету України по нагляду за охороною праці на проведення такого навчання.

У ПАП «Дзвін» навчання з питань охорони праці організовує відділ охорони праці. Для перевірки знань посадових осіб і спеціалістів за наказом керівника підприємства створюється комісія, очолювана керівником підприємства або керівником відділу охорони праці. До комісії входять керівники (їх заступники) відділу охорони праці, виробничо – технічних служб та представники місцевих органів державного нагляду за охороною праці.

Працівники, що не пройшли навчання і перевірку знань або при повторній перевірці показали незадовільні знання з питань охорони праці, звільняються з посади.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У роботі наведено теоретичне узагальнення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва, яке було проаналізовано на прикладі ПАП «Дзвін».

1. На основі теоретичних узагальнень у магістерській роботі визначено, що ефективність виробництва — найважливіша якісна характеристика господарювання на всіх рівнях. Ефективність виробництва являє собою узагальнююче та повне відбиття підсумкових результатів діяльності, із використанням засобів праці, предметів праці і робочої сили на суб'єктах господарської діяльності за відповідний період часу. Ефективність виробництва — це показник діяльності виробництва по розподілу й переробці ресурсів із метою виробництва товарів.

2. Основу господарської діяльності будь-якого підприємства, в тому числі і сільськогосподарського, складає організаційно-економічний механізм, який являє собою сукупність організаційних і економічних форм і методів функціонування, регулювання і взаємодії всіх складових ланок (елементів) господарської системи, спрямовану на досягнення кінцевого результату підприємницької діяльності. Відповідно до цього організаційно-економічний механізм ефективного господарювання сільськогосподарського підприємства являє собою сукупність організаційно-технологічних та економічних принципів і методів побудови, функціонування, регулювання і взаємодії всіх елементів господарської системи сільськогосподарського підприємства на засадах економічного зростання, яка б відповідала його внутрішнім можливостям виробляти конкурентоспроможну рослинницьку продукцію згідно вимог ринку, реалізовувати її за максимальними цінами, отримувати необхідний для розширеного відтворення прибуток.

3. У ПАП «Дзвін» використовують такі статті: витрати на заробітну плату; відрахування на соціальні заходи; добрива; насіння та посадковий матеріал; засоби захисту рослин; витрати щодо робіт та послуг; на утримання

основних засобів; інші витрати; загальновиробничі витрати; паливо та мастильні матеріали.

4. Увесь земельний фонд підприємства складається з ріллі. Загальна площа підприємства у 2014 році зменшилась порівняно з 2012 роком на 207 га, і становить 7337 га. Питома вага землі, яка знаходиться у власності підприємства становить 0,03%. Питома вага землі, яку підприємство бере в оренду від загальної площі становить – 99,97%. В середньому за 3 роки найбільшу питому вагу, в загальній структурі товарної продукції, займає продукція рослинництва – 81,9%. Продукція тваринництва займає – 17,7%, реалізація робіт і послуг – 1,4%.

5. В процесі господарської діяльності підприємство поступово переходить на новітні технології обробітку ґрунту, застосовуючи при цьому техніку таких провідних машинобудівних фірм: «John Deere», «Claas». Для високої ефективності застосовує більш продуктивні сорти кукурудзи та інших рослин, закупає високопродуктивні породи корів.

6. За результатами проведеного аналізу видно, що основним видом діяльності ПАП «Дзвін» є рослинництво, а основним напрямком є зерновий напрямок. Основними культурами вирощуваних зернових є: пшениця, жито і ячмінь. Останніми роками підприємство почало вирощувати такі культури, як сою і соняшник, площа їх посіву поступово збільшується.

7. Найбільш питому вагу у структурі собівартості продукції рослинництва займають такі статті витрат: мінеральні добрива, нафтопродукти, решта матеріальних витрат, насіння і посадковий матеріал. На підприємстві спостерігається зменшення виробничої собівартості у 2014 році порівняно з 2013 по таким сільськогосподарським культурам: соняшник, соя, картопля. Підвищення собівартості у ПАП «Дзвін» відбувається по таких культурах як: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, ріпак, цукрові буряки. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що для підвищення ефективності діяльності приватного аграрного підприємства «Дзвін» необхідно знижувати собівартість по таких видах продукції: пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь,

ріпак, цукрові буряки. Зниження собівартості можна здійснити завдяки використанню більш продуктивних сортів рослин, підвищенні урожайності, зниження затрат на її виробництво, але якість продукції також повинна знаходитись на високому рівні. У 2014 році на підприємстві ПАП «Дзвін» рентабельними є такі культури: ячмінь ярий, соняшник, соя, картопля.

8. Підприємство у 2014 по виробництву продукції отримало збитки у розмірі 7032,5 тис. грн., хоча в попередні роки воно було досить прибутковим. Реалізація продукції рослинництва принесла збиток у розмірі - 6093,9 тис. грн. У 2014 році прибутковими були такі культури, як ячмінь ярий – 340,7 тис. грн., картопля – 38,1 тис. грн., соняшник – 466 тис. грн., соя – 1429,2 тис. грн. По таких культурах, як пшениця озима, пшениця яра, кукурудза на зерно, ріпак озимий, цукрові буряки, отримано збиток.

9. Основним джерелом зниження собівартості продукції є зростання продуктивності праці. Це обумовлюється тим, що, по-перше, за рахунок зростання продуктивності праці досягається економія заробітної плати, так як зростання продуктивності праці призводить до скорочення витрат на виробництво продукції, а по-друге, завдяки зростанню продуктивності збільшується випуск продукції, за рахунок чого досягається зниження собівартості продукції шляхом економії непропорційних витрат. Друге джерело – зменшення витрат на матеріали, паливо, енергію – має найважливіше значення для матеріалоємних галузей. Зменшення витрат матеріалів здійснюється шляхами: скорочення витрат, заміна дорогих матеріалів більш дешевими, зменшення витрат на постачання матеріалів, покращення нормування витрат матеріалів.

Скорочення витрат на обслуговування виробництва та на управління досягається головним чином шляхом зменшення чисельності робітників за рахунок застосування ефективніших методів організації управління та обслуговування виробництва, більш прогресивної техніки. Економія витрат на збут досягається завдяки укріпленню дисципліни праці, ритмічності виробництва, дотримання договірної дисципліни. Отже, найбільш ефективними

шляхами зниження собівартості продукції є впровадження економних технологій виробництва, використання світового досвіду щодо зменшення собівартості.

10. На основі проведеного аналізу можна зробити висновок, що приватне аграрне підприємство «Дзвін» є досить успішним і прибутковим. З кожним роком розширює площі земельних угідь, збільшує виробництво продукції, впроваджує у своє виробництво новітню техніку, та високопродуктивні сорти рослин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник. - 2-ге вид., доп. і переробл. / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2004. – 624 с.
2. Арсенюк Л. Оприбуткування зернових культур та калькулювання їх собівартості / Л. Арсенюк // Все про бухгалтерський облік. – 2013. - №83. – С.34-37.
3. Баліцька В.В. Рентабельність діяльності суб'єктів господарювання України: оцінювання істинних результатів / В.В. Баліцька // Актуальні проблеми економіки. – 2012. - №11(137). – С.120-130.
4. Березін О.В. Економіка підприємства: Навчальний посібник. / О.В. Березін, Л.М. Березіна, Н.В. Бутенко. – К.: Знання, 2009. – 390 с.
5. Білоусова І М. Проблеми обліку виробничих витрат і калькулювання собівартості продукції в промисловості [Текст] // І. М. Білоусова // Бухгалтерський облік та аудит. – 2009. - №4. – С.310.
6. Білоусова, І. М. Дискусійні проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції [Текст] // І. М. Білоусова // Бухгалтерський облік та аудит. – 2008. - №10. – С.37.
7. Бірюкова О. Облік реалізації готової продукції. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2004. - №19.- с. 6-7.
8. Бірюкова О. Складання річної фінансової звітності сільськогосподарськими підприємствами // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2004. - №3(108). – С.8-17.
9. Бойчук О.В. Організація бухгалтерського обліку витрат [Текст] // О. В. Бойчук // Все про бухгалтерський облік. – 2004. - №3.
10. Бондар І.П. Виробничі витрати та їх класифікація [Текст] // І. П.Бондар // Економіка АПК. - 2003. - №10.
11. Бондур Т.О. Попроцесний метод обліку витрат і калькулювання собівартості виробництва біологічних активів в рослинництві. // Облік і фінанси АПК.- 2007. - №5.- с. 173-175.

12. Бутинець Ф.Ф. та ін. Інформаційні системи бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності “Облік і аудит”. - 2-ге вид., перероб. і доп. – Житомир: ПП “Рута”, 2002. - 544 с.
13. Бутинець Ф.Ф., Коцурпатий М.М. Бухгалтерський облік у сільському господарстві: Навчальний посібник для студентів ВНЗ спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”. – Житомир: ПП “Рута”, 2003.- 512 с.
14. Буфатіна І. Облік у виробництві // Все про бухгалтерський облік. – 2001 . - №57, 20 червня . - с. 4-17
15. Гандзюк М.П., Желібо Є.П., Халімовський М.О. Основи охорони праці: Підручник.3-є вид./За ред. М.П. Гандзюка. – К.: Каравелла, 2005. – 392с.
16. Герасимчук І. Облік господарських операцій з зерном у сільськогосподарських підприємствах. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2004. - № 19.- с. 2-5.
17. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436 (із зм.) // www.rada.gov.ua (Інтернет-сайт Верховної Ради України).
18. Грищук М.П. Основи охорони праці: Підручник. – К.: Кандор, 2005. – 240с.
19. Давидович І. Є. Управління витратами [Текст] : навчальний посібник// І. Є Давидович К.: Центр учбової літератури. - 2008. - 320 с.
20. Дем’яненко С. І. Менеджмент виробничих витрат у сільському господарстві [Текст] : навчальний посібник// С. І. Дем’яненко – К.: КНЕУ. - 2001. - 264 с.
21. Дмитрійчук Г.П. Підвищення Економічної ефективності виробництва та переробки овочів / Г.П. Дмитрійчук // Економіка АПК. – 2004. - №2. – С.61-64.
22. Економіка аграрних підприємств: Навчальний посібник / За ред. П.П. Руснак, В.Г. Андрійчук. – Київ, 2002. – 197 с.
23. Економіка підприємства / П.П. Руснак, В.Г. Андрійчук, А.А. Ільєнко та ін.; За ред. П.П.Руснака. - Біла Церква, 2003.- 256с.
24. Економіка підприємства. – К.: КНЕУ, 2001. – 528 с.

25. Економічна енциклопедія : У трьох томах. Т.1/ За ред. С.В. Мочерного - К.: Видавничий центр “Академія”, 2001.-848 с.
26. Економічний аналіз діяльності підприємств АПК: Навчальний посібник / За ред. О.Н. Царенка. - 2-ге вид., перероб. і доп. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2006. – 240 с.
27. Економічний аналіз: Навчальний посібник / За ред. Академіка НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2003. – 556 с.
28. Жедецький В.Й., Джиририст В.С., Мельников О.В. Основи охорони праці: Навч. посіб. – Вид. 4-те, доп. – Львів: Афіша, 2000. – 350с.
29. Жук В.М. Нові методологічні засади обліку сільськогосподарської діяльності та проблеми практичного застосування П(С)БО 30 «Біологічні активи». // Облік і фінанси АПК. – 2006. - №6.- с. 34-42.
30. Загвойський Я.Д. Бенчмаркінгове тестування ефективності використання ресурсів сільськогосподарського підприємства / Я.Д. Загвойський // Економіка АПК. – 2010. - №2. – С.165-168.
31. Закон України “Про охорону праці” 1992 р.
32. Закон України “Про підприємства в Україні”. Рег. № 887-12.
33. Закон України „Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999р. №996 – XIV // Все про бухгалтерський облік. – 2000. – №86(511). – С.3-6.
34. Закон України „Про оплату праці” від 24 березня 1995 року N 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1995. – N17. – С.121-134 (зі змінами і доповненнями).
35. Закон України від 26.06.1997р. № 400/97-ВР „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття” // Відомості Верховної Ради. – 2000. – N22. – С. 171-197 (зі змінами і доповненнями).
36. Збарський В.К., Горьовий В.П., Срібнюк М.С. Організація і перспективи розвитку виробництва у сільськогосподарських підприємствах: монографія - К. : ННЦ ІАЕ, 2008. - 136с.
37. Земельний кодекс України // Голос України – 2001 №217-218.

38. Зінченко О.І. Рослинництво, К.: „Аграрна освіта”, 2001.
39. Зоріна В.Н., Сеніна Г. В. Формування та калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) в галузях народного господарства: Навчальний посібник. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 240 с.
40. Іванілова О.С. Економіка підприємства: Підручник. – 2-ге вид. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 728 с.
41. Ільків Л.А. Класифікація витрат виробництва як необхідна передумова об’єктивного обліку і дієвого контролю. // Облік і фінанси АПК.- 2007.-№1-2.- с. 105-108.
42. Ірина Бойчик. Економіка підприємства: Навчальний посібник. – Вид. 2-ге, доповн. і переробл. – К.: Атіка, 2006. – 528 с.
43. Клочко В.М. Шляхи підвищення ефективності АПК України / В.М. Клочко // Економіка АПК. – 2013. - №1. – С.45-48.
44. Ковальчук М. І. Економічний аналіз діяльності підприємств АПВ: Підручник. – К.: КНЕУ, 2005. – 390 с.
45. Коденська М.Ю. Тенденції розвитку і напрями активізації інвестування цукробурякового виробництва / М.Ю. Коденська // Економіка АПК.- 2010. - №2. – С.74-78.
46. Коміренко В. Розрахунок собівартості продукції рослинництва. // Все про бухгалтерський облік. – 2002. - №14.- с. 41-43.
47. Коміренко Л.В. Документальне оформлення надходження зернової продукції від урожаю та облік її на складі. // Облік і фінанси АПК. – 2004. - № 2.- с. 34-38.
48. Костякова А.А. Розробка науковообґрунтованої класифікації витрат на виробництво продукції рослинництва // Облік і фінанси АПК 2007. -№ 6.- с. 32.
49. Лавріненко Л. Облік витрат і виходу продукції рослинництва. // Баланс-Агро. – 2004. - №14.- с. 25-27.
49. Крупка Я. Д., Задорожний З. В., Микитюк Н. Я. та ін. Фінансовий облік: Підручник. - 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: Кондор – Видавництво, 2013. – 551 с.

50. Кулінич М.Б. Процеси формування собівартістю. Підручник - Запоріжжя: Вища школа-2006-320с.

51. Кучер С.В. Фактори впливу на стан ефективності зернового господарства в Україні / С.В. Кучер // Економіка АПК. – 2004. - №1. – С.114-118.

52. Кучеренко Т. Організація бухгалтерської звітності сільськогосподарських та інших підприємств / Т. Кучеренко, О. Шайко // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2003. - №22. – С.11-17.

53. Лавріненко Л. Первинний облік надходження продукції рослинництва. // Баланс-Агро. – 2005. - №13.- с. 5-8.

54. Маренич Т.Г. Бухгалтерський облік в агроформуваннях: Підручник. / За ред. В.Я. Амбросова. – 2-ге вид., доп. і переробл. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 896 с.

55. Маренич Т.Г. Облік поточних біологічних активів згідно з П(С)БО 30 «Біологічні активи» // Облік і фінанси АПК. – 2006. - №12 .-с. 108-114.

56. Методичні рекомендації з бухгалтерського обліку біологічних активів затверджені Наказом Міністерства фінансів України від 29.12.2006 р. № 1315.

57. Методичні рекомендації з організації та ведення бухгалтерського обліку за журнально-ордерною формою на підприємствах агропромислового комплексу, затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України № 49 від 7.03.2001 р.

58. Методичні рекомендації з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції (робіт, послуг) сільськогосподарських підприємств затверджені Наказом Міністерства аграрної політики України від 18.05.2001 р. № 132.

59. Методичні рекомендації по організації та веденню бухгалтерського обліку в сільськогосподарських підприємствах України / За ред. Ю.Я. Лузана, М.Т.Михайлова, В.М.Жука //Облік і фінанси АПК-2005-№2-с.106-188.

60. Методичні рекомендації щодо застосування форм документів первинного обліку на сільськогосподарських підприємствах, затвердженими

Листом Міністерства аграрної політики України № 37-27-12/455 від 19.01.2004 р.

61. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: Підручник. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2004. – 495 с.

62. Ніколашин А.О. Розрахунок економічної ефективності використання бухгалтерської комп'ютерної системи в сільськогосподарських підприємствах. // Облік і фінанси АПК. - 2005.- №8.- с. 47-50.

63. Огійчук М.Ф. Формування в бухгалтерському обліку доходів і витрат сільськогосподарської діяльності відповідно до вимог П(С)БО 30 «Біологічні активи». // Облік і фінанси АПК. – 2006. - №6.- с. 24-29.

64. Опря А.Т. Статистика – К.: „Урожай”, 2002р.

65. Організація бухгалтерського обліку. Навчальний посібник / За ред. В.С. Леня – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 696 с.

66. Осаул А. Документальне оформлення та облік передачі зерна на елеватор / А. Осаул // Все про бухгалтерський облік. – 2013. - №50. – С. 35-43.

67. Особливості концентрації та спеціалізації в овочівництві. Рудь В. // Економіка АПК. -2001. - №5.

68. Павлик В.П. Собівартість і реалізація продукції у формуванні аграрного ринку // Економіка АПК. – 2007. - №5.

69. Пархоменко В.М. Бухгалтерський облік в Україні: ч. 3. Облік витрат виробництва та обігу. – К.: - Видавництво «Лібра», 2001. 424 с.

70. Писаренко В.М. „Захист рослин: екологічно обґрунтовані системи”, Полтава: „Інтеграфіка”, 2002р.

71. Плаксієнко В.Я., Пісьмаченко Л.М., Рябий Є.І. Бухгалтерський облік в сільському господарстві України. Підручник/ За заг. редакцією В.Я. Плаксієнка. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 490 с.

72. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій // Затверджений наказом Міністерства фінансів України від 30.11.1999 р. № 291 (зі змінами, внесеними наказом Мінфіну від 26.09. 2011 р.№1204).

73. Політична економія: Навчальний посібник / За ред. В.О. Рибалкіна, В.Г. Бодрова. – Київ: Видавництво «Академія», 2007. – 671 с.
74. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 „Витрати”, затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31 грудня 1999р. № 318 // Все про бухгалтерський облік. – 2000. – №86 (511). – С.49-53 (зі змінами і доповненнями).
75. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи», затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 18.11.2005 р. № 790 (зі змінами і доповненнями).
76. Правдюк Н.Л. Проблеми удосконалення фінансового обліку в сільському господарстві // Економіка АПК. – 2004.- №8. – С.104-108.
77. Радецька Л.П., Овод Л.В. Управлінський облік: Навчальний посібник. – К.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 350 с.
78. Ратошнюк Т.М. Економічна ефективність вирощування гороху польового на насіння / Т.М. Ратошнюк, В.І. Ратошнюк // Економіка АПК. – 2010. - №6. – С.42-45.
79. Ривак О.С. Інвестиційна діяльність в агропромисловому комплексі України // Економіка АПК. – 2008. - №1.
80. Розвиток підприємств в овочівництві // Економіка АПК. - 2002. - №9.
81. Свиноус І.В. Розвиток особистих селянських господарств в умовах перехідної економіки // Економіка АПК, 2003. - № 6. – С. 30-33.
82. Статистика. Підручник. За ред. Герасименка. К.: Вища школа, 2000.
83. Стельмащук А.М. Інтенсифікація вирощування цукрових буряків в аграрних підприємствах // Інноваційна економіка. Всеукраїнський науково – виробничий журнал. – 2012(35). - №9. – С.72-76.
84. Стендер С.В. Удосконалення класифікації виробничих витрат // Науковий вісник НАУ. Вип.44. - К., 2001.- С.181-183.
85. Сук П. Облік витрат за їх видами // Науковий вісник НАУ. Вип. 43.- К., 2001. - С.57-59.

86. Сук Л. Склад і класифікація витрат на підприємствах // Бухгалтерія в сільському господарстві . - 2007. - №20. - С.46-49.
87. Сук Л., Сук П. Калькулювання сільськогосподарської продукції і закриття бухгалтерських рахунків. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2006. - №6 (159). – С.2-9.
88. Сук Л., Сук П. Калькуляція в бухгалтерському обліку. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2003. - №4. – С.2-12.
89. Сук Л., Сук П. Облік поточних біологічних активів. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2007. - №8.- С.42-47.
90. Сук П. Облік витрат, виходу продукції рослинництва та обчислення її собівартості. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2002. - №5.- С. 2-7.
91. Сучасні технології виробництва та маркетингу сільськогосподарських культур: Проект розвитку агробізнесу в Україні / Андрюшко А.Ю., Бочаров С.В., Вароді О.І та ін. – К.: IFC Sida, 2002. – 145 с.
92. Сучкова В.М. Методичні підходи до визначення доцільності підвищення рівня інтенсивності сільськогосподарського виробництва / В.М. Сучкова // Економіка АПК. – 2010. - №6. – С.31-38.
93. Телегунь М.І. Облік продукції сільськогосподарського виробництва. // Бухгалтерія в сільському господарстві. – 2001. - № 2.- с. 10-12.
94. Уланчук В.С. Шляхи підвищення ефективності використання земельних ресурсів у сільськогосподарських підприємствах регіону / В.С. Уланчук, Л.П. Альошкіна // Економіка АПК. – 2009. - №9. - С.10-14.
95. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами [Текст] : підручник / М.Ф. Огійчук, М.І. Беленкова, В.Я. Плаксієнко [та ін.]; / за ред. М.Ф. Огійчука. – 6-те видання; перероб. і доп. – К.: Алерта, 2011. – 1042 с.
96. Харитоновна А. Облік витрат в рослинництві. // Баланс-Агро. – 2001. - №6.- с. 54-59.
97. Череп А.В. Управління собівартістю: Монографія-Х:ВД «ІНЖЕК», 2005. - 376с.

98. Чмирь С.М. Деякі теоретичні аспекти розвитку зернового сектора сільського господарства // Вісник аграрної науки. – 2007. - №10.
99. Чмирь С.М. Напрями підвищення ефективності зерновиробництва // Економіка АПК. – 2006. - №8.
100. Чмирь С.М. Стратегія розвитку зернового господарства // Вісник аграрної науки. – 2007. - №9.
101. Чмирь С.М. Деякі теоретичні підходи до сучасної практики зернового виробництва в Україні // Економіка АПК. – 2007. - №11.
102. Шкільов О.В. Організація аграрних формувань та ефективність їх діяльності в період економічних реформ // Економіка АПК.- 2004.- №11. - С.99-104.
103. Шульган І.М. Ефективність різних технологій та технічних засобів при вирощуванні цукрових буряків / І.М. Шульган // Економіка АПК. - 2010. - №2. – С.107-111.
104. Юровський Б. Собівартість продукції: Планування. Облік. Аналіз. // Енциклопедія бухгалтерії і економіки. - 2002 . - №6. - С.3-203.
105. Юрченко К. Методи обліку витрат на виробництво продукції. // Вісник податкової служби України. – 2002. - №37. - С.32-38.